

VIURE LA MATERNITAT EN UN CONTEXT MIGRATORI

L'IMPACTE DE LA XARXA DE SUPORT MUTU I
L'ACOMPANYAMENT DELS ESPAIS FAMILIARS 0-3 EN LA
VIVÈNCIA DE MATERNITAT DE DONES MIGRADES DEL
DISTRICTE DE CIUTAT VELLA. UN ESTUDI DE CAS.

TREBALL FINAL DE MÀSTER
MÀSTER CRIANÇA 0-3 I ACOMPANYAMENT A LES FAMÍLIES EN XARXA

Autora: Soledad García Heredia
Tutora: Laura Torrabadella Garcia
Curs acadèmic: 2021-2023

'Per criar un infant fa falta una tribu'

Proverbi africà

*Dedicat a totes les dones que migren i que són mares lluny de les seves mares, i en
agraïment a totes les dones mares fortes, valentes i resilients que he tingut la sort de
conèixer i acompanyar al llarg d'aquest procés.*

ÍNDEX

RESUM/ABSTRACT	7
1. INTRODUCCIÓ	8
2. HIPÒTESI	9
3. OBJECTIUS	9
4. MARC TEÒRIC	10
4.1.MIGRACIÓ I GÈNERE	10
4.1.1. Reptes als que s'enfronten les dones migrades	12
4.1.1.1. Accés a Serveis Socials i seguretat	12
4.1.1.2. Accés a oportunitats econòmiques	14
4.1.1.3. Accés a informació, registre i ciutadania	14
4.2.MIGRACIÓ I MATERNITAT	16
4.2.1.Situació de vulnerabilitat de les dones mares en un context migratori. Factors que vulnereu la maternitat	16
4.2.2.Aproximació a la realitat de les famílies migrades amb infants de 0 a 3 anys del Districte de Ciutat Vella	18
4.2.2.1.Característiques de l'entorn	18
4.2.2.2.Característiques de les famílies	19
4.3.LA IMPORTÀNCIA DEL SUPORT MUTU I LA CURA ENTRE FAMÍLIES: ELS ESPAIS FAMILIARS 0-3	20
4.3.1.Suport mutu en la maternitat: la importància de la xarxa social	21
4.3.1.1.El concepte de sororitat i la 'matriu de suport'	22
4.3.2.Els Espais Familiars 0-3: característiques principals	23
4.3.3.Tipologia d'Espais Familiars: els models socioeducatius	24
4.3.3.1.Els Espais Familiars 0-3 socioeducatius (Model SIS)	25
4.3.3.2.Els Espais Familiars 0-3 socioeducatius del programa Caixa Proinfancia	25

5. DISSENY I DESENVOLUPAMENT DE LA INVESTIGACIÓ	27
5.1.METODOLOGIA DE TREBALL: INVESTIGACIÓ QUALITATIVA	27
5.1.1.L'estudi de casos	27
5.1.1.1.Contextualització de la recerca.....	28
5.1.1.2.Població d'estudi.....	30
5.1.1.3.Justificació de la recerca.....	33
5.2.PLANTEJAMENT DE LA INVESTIGACIÓ	33
5.3.TÈCNIQUES DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ APLICADES	34
5.3.1.Observació.....	34
5.3.2.Entrevista.....	37
5.4.DIARI DE CAMP	40
5.5.PLANIFICACIÓ DE TASQUES CONCRETES	44
6. ANÀLISI I INTERPRETACIÓ DE LA INFORMACIÓ OBTINGUDA	45
6.1.ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ OBTINGUDA	45
6.1.1.Característiques del grup	47
6.1.1.1.Grandària del grup.....	47
6.1.1.2.Edat de les mares participants.....	47
6.1.1.3.País d'origen.....	48
6.1.1.4.Diversitat cultural.....	48
6.1.1.5.Idioma de comunicació/Presència de barrera idiomàtica.....	49
6.1.1.6.Coneixença entre les participants del grup.....	49
6.1.2.Interrelacions que es donen al grup	50
6.1.2.1.Relació entre les famílies.....	50
6.1.2.1.1.Comunicació entre les famílies.....	50
6.1.2.1.2.Intercanvi d'experiències i neguits al voltant de la maternitat i la criança, escolta activa i validació mútua.....	50
6.1.2.1.3.Confiança i intimitat entre les famílies.....	52
6.1.2.1.4.Ajuda, suport mutu i cura entre famílies.....	53
6.1.2.1.5.Cohesió de grup.....	54

6.1.2.1.6.Presència i gestió de conflictes.....	54
6.1.2.1.7.Modelatge i aprenentatge entre famílies.....	55
6.1.2.1.8.Interacció de les famílies amb els altres infants.....	55
6.1.2.1.9.Comunicació i relació entre les mares més enllà de l'Espai Familiar.....	56
6.1.2.2.Relació mare-fill/a dins del grup.....	56
6.1.2.2.1.Cura i atenció de les necessitats bàsiques del nadó.....	56
6.1.2.2.2.Comunicació i interacció amb el nadó.....	57
6.1.2.3.Relació entre els infants.....	58
6.1.2.3.1.Interacció, joc i comunicació entre els infants.....	58
6.1.3.Concepció, percepcions i necessitats de les famílies respecte a la seva vivència de maternitat en un context migratori i l'experiència d'acompanyament i suport mutu a l'Espai Familiar 0-3.....	58
6.1.3.1.Experiència de maternitat en un context migratori.....	59
6.1.3.1.1.El procés de migració.....	59
6.1.3.1.2.Ser mare sense xarxa familiar i social.....	60
6.1.3.2.Necessitats psicossocials i socioeconòmiques de les famílies.....	61
6.1.3.3.Percepció i valoració de les relacions establertes amb les altres famílies.....	62
6.1.3.4.Percepció i valoració de l'impacte de la xarxa social i l'acompanyament de l'Espai Familiar 0-3 en la seva vivència de maternitat.....	63
6.1.3.5.Percepció i valoració de l'impacte de la participació a l'Espai Familiar 0-3 en el desenvolupament dels seus fills i filles.....	65
6.1.3.6.Valoració de l'acompanyament de l'Espai Familiar 0-3.....	65
6.1.4.Visió i percepció de la coordinadora del servei al voltant de la funció de suport social de l'Espai Familiar 0-3.....	66
6.1.4.1.Visió i percepció de les potencialitats de l'Espai Familiar 0-3 en l'acompanyament a famílies migrades.....	66
6.2.INTERPRETACIÓ I DISCUSSIÓ DE RESULTATS.....	67
6.2.1.La vivència de maternitat en un context migratori.....	67
6.2.2.L'Espai Familiar 0-3: un espai on construir una xarxa de suport i cura mútua.....	69
6.2.3.L'impacte de la xarxa de suport mutu i l'acompanyament de l'Espai Familiar 0-3 en la vivència de maternitat de dones migrades: benestar, autoestima, sentiment d'autoeficàcia i vincle amb el fill/a.....	71
6.2.4.La participació a l'Espai Familiar 0-3 i el seu impacte en el desenvolupament integral dels infants en situació de vulnerabilitat.....	74
6.2.5.Cap a nous escenaris de suport mutu i cures col·lectives: 'Comares', recuperant un estil de criança comunitària.....	75

7. CONCLUSIONS GENERALS.....	76
-------------------------------------	-----------

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	79
--	-----------

RESUM

El present Treball Final de Màster aborda la realitat de la maternitat en un context migratori on la xarxa familiar i social no està a prop, identificant aquelles situacions i realitats socials que poden fer vulnerable la maternitat i la criança. A partir de l'abordatge d'aquesta realitat s'analitza la funció social dels Espais Familiars 0-3 en relació a l'acompanyament i la creació de xarxes de suport mutu entre famílies, amb la finalitat de valorar el seu impacte en la vivència de la maternitat de dones mares migrades que no tenen xarxa al territori. En aquest sentit, aquest treball és una aposta per donar visibilitat a la importància de la xarxa de suport social i emocional en la maternitat i per donar valor a aquelles pràctiques i escenaris de cura, modelatge i solidaritat entre famílies que poden donar-se en aquest tipus de serveis.

Es tracta d'una investigació qualitativa aplicada a partir d'un estudi de cas, mitjançant el qual s'analitza en profunditat la realitat de la maternitat de dones migrades del districte de Ciutat Vella i la seva experiència de participació a l'Espai Familiar 0-3 de la Fundació de l'Esperança, valorant si l'acompanyament en aquest entorn de suport i socialització ha donat resposta a les seves necessitats i les dels seus fills i filles.

Paraules clau: *migració, maternitat, suport mutu, xarxa social, espais familiars 0-3.*

ABSTRACT

This final Masters Project examines the reality of maternity in a migratory context in which the familial and social network is not present, identifying social situations which create vulnerabilities in maternity and in raising children. By addressing this situation this work analyses the social function of Family Spaces for children of 0-3 with regard to accompaniment and the creation of mutual support networks between families, with the goal of evaluating its impact on the maternity experience of migrant women who do not have a support network in the country. In this vein, this project aims to give visibility to the importance of social and emotional support networks and to show the value of these practices of care, learning and solidarity between families who use these type of services.

This project is a qualitative investigation carried out by means of a case study in which the lived experience of migrant women from the district of Ciutat Vella is analysed as well as their experience in the Family Space for children of 0-3 in Fundació de l'Esperança, evaluating whether the accompaniment in this support environment has been able to respond to their needs and to those of their children.

Keywords: *migration, maternity, mutual support, social network, family spaces 0-3.*

1. INTRODUCCIÓ

La maternitat, en sí mateixa, és una etapa vulnerable per a les dones, ja que suscita grans transformacions a nivell mental, emocional, físic, familiar i social que van acompanyades sovint d'emocions i sentiments ambivalents, com per exemple: por, confusió, inseguretat i angoixa. Si ben és cert que aquests canvis afecten a totes les dones, independentment de les seves circumstàncies, és important remarcar que hi ha factors i realitats socials que fan que aquests sentiments s'intensifiquin i es visqui la maternitat amb una major vulnerabilitat i fragilitat; com és el cas de les dones que viuen la maternitat en un context migratori sense xarxa familiar i social propera, amb desconeixement de l'idioma i del territori, i amb una situació de precarietat i desigualtat econòmica flagrant derivades d'un model econòmic neoliberal devastador i per polítiques de migració que no garanteixen els drets i el benestar de les persones migrades, especialment les que provenen de països empobrits del sud global. És per aquesta raó que es proposa, des del present treball, poder analitzar la maternitat des d'una perspectiva interseccional, tenint en compte tots els factors i variables que travessen i configuren les diferents experiències i realitats maternes; per tal de poder fer un abordatge real i coherent de les necessitats de les dones per a que puguin cuidar i maternar en una societat diversa cada vegada més individual i desigual.

Ens trobem davant d'un escenari de gran mobilitat humana, en el que gairebé la meitat de les persones que migren són dones en cerca de millors oportunitats i condicions de vida on poder desenvolupar els seus projectes vitals; no obstant, els processos migratoris van acompanyats sovint de reptes i situacions de desigualtat, discriminació i racisme, que afecten especialment a les dones. En el cas de la ciutat de Barcelona, trobem que el districte de Ciutat Vella, on es desenvolupa la recerca, és el districte amb més població nouvinguda i amb més desigualtats socials i econòmiques, la qual es caracteritza majoritàriament per famílies que viuen sota el llindar de la pobresa i en situació d'aïllament social per manca de xarxa al territori. Tot aquest escenari em va portar a plantejar-me les següents qüestions: *com és la realitat de viure la maternitat en un context migratori?, què suposa ser mare quan no hi ha xarxa familiar i social?, quin impacte té la xarxa de suport mutu en la vivència de la maternitat de dones mares migrades?, com podem donar resposta des dels espais familiars 0-3 a les necessitats de la maternitat en un context migratori i de vulnerabilitat social? quin paper tenen aquests espais en la construcció de xarxes socials de suport mutu?, quins nous escenaris de suport i cures col·lectives poden sorgir quan es viu la maternitat en solitari?*

Així doncs, el present Treball Final de Màster es centra en l'anàlisi en profunditat de la realitat de mares migrades que viuen la maternitat sense xarxa familiar i social al districte de Ciutat Vella, amb una mostra de participants de l'espai familiar de la Fundació de l'Eperança ubicada al barri Gòtic, i com l'acompanyament dels espais familiars 0-3 pel que fa a la possibilitat de crear xarxes de suport mutu pot tenir un impacte positiu en la seva vivència de maternitat en termes de benestar i salut emocional. Al llarg del treball s'aborda la relació entre migració, gènere i maternitat per entendre el fenomen que s'analitza i, a partir de l'aplicació de les diferents tècniques de recollida d'informació plantejades i de l'anàlisi i discussió dels resultats, s'identifiquen les necessitats de les dones participants i es valora l'impacte que té la funció social dels espais familiars 0-3 en la vivència de maternitat, tot explorant les potencialitats que tenen aquests serveis en l'acompanyament i acollida a famílies nouvingudes, pel que fa als possibles escenaris de suport mutu i solidaritat entre

famílies.

Per acabar, la motivació principal que m'ha portat a realitzar el Treball Final de Màster sobre la temàtica de la maternitat en un context migratori i el seu abordatge des dels espais familiars 0-3 és en base al meu compromís ètic i ferm amb la petita infància, les seves famílies i la lluita dels drets de les persones migrades, per tal de poder aconseguir viure en una societat més justa i amb igualtat d'oportunitats. A més, tinc un especial interès per les iniciatives i pràctiques col·lectives i horitzontals, creient fermament en la importància i necessitat de construir xarxes de suport mutu i solidaritat com a base de les relacions socials, com a forma de vida i com a motor de canvi per poder viure en societats més amables i bentractants. En aquest sentit, em guio per la idea de que, per cuidar cal ser cuidat; per això, crec en la gran necessitat de cuidar a les famílies, de cuidar a les mares, ja que les cures sostenen la vida.

2. HIPÒTESI

Hipòtesi

- Els Espais Familiars 0-3 afavoreixen la socialització de la maternitat i la xarxa de suport mutu entre famílies; donant resposta a les necessitats de la maternitat en un context migratori i de vulnerabilitat, on la xarxa familiar i social no està a prop.

3. OBJECTIUS

Objectiu general

- Analitzar la funció de suport social i emocional que exerceixen els Espais Familiars 0-3 en l'acompanyament a dones que viuen la maternitat i la criança en un context de migració, sense xarxa social i familiar propera i amb una situació de vulnerabilitat social a través d'un estudi de cas.

Objectius específics

- Analitzar la relació entre migració, gènere i maternitat a partir de l'exploració de situacions i realitats socials que fan vulnerable la maternitat i la criança.
- Identificar les necessitats psicosocials i socioeconòmiques de les dones migrades acompanyades en un espai familiar de petita infància; així com les seves interrelacions i percepcions en aquest entorn d'acompanyament.
- Valorar l'impacte que té la socialització, el suport mutu i l'acompanyament a l'espai familiar en relació a l'autopercepció i autoeficàcia com a mare, en l'autoconfiança, l'autoestima, la resiliència, el vincle matern-filial i el desenvolupament infantil.

- Explorar les potencialitats de l'espai familiar de suport a la criança en l'acompanyament a famílies migrades, en resposta a les seves necessitats.
- Descobrir nous escenaris d'acompanyament, cura, suport mutu i solidaritat entre famílies.

4. MARC TEÒRIC

4.1. MIGRACIÓ I GÈNERE

Persones de diferents condicions socioeconòmiques, edats i orígens ètnics creuen fronteres deixant el seu país d'origen en cerca de millors condicions de vida i noves oportunitats laborals o bé fugint de situacions socioeconòmiques difícils. Actualment, es calcula que més de 272 milions de persones han realitzat un procés migratori, de les quals el 50% són dones (Pérez-Orozco *et al*, 2008).

El Fons de les Nacions Unides per a la Població cita com a causes de la migració, les següents raons¹:

- La cerca d'una vida millor per una mateixa i la seva família.
- La precarietat econòmica derivada de les desigualtats d'ingressos entre les diferents regions i dins de cada regió.
- Les polítiques laborals i migratòries dels països d'origen i destí.
- Els conflictes polítics que impulsen la migració transfronterera, així com els desplaçaments dins d'un mateix país.
- La degradació mediambiental, amb pèrdua de terres de cultiu, boscos i pastorals. Els refugiats mediambientals acudeixen principalment a les ciutats en lloc de migrar a l'estranger.
- Èxode de professionals, o migració dels joves més preparats acadèmicament de països en desenvolupament, per omplir els buits en la força laboral dels països industrialitzats.

Més enllà dels factors esmentats, l'escriptora especialitzada en gènere Remei Sipi (2018), analitza altres factors que estan al darrere de les circumstàncies sociopolítiques que determinen les migracions, com per exemple la reagrupació familiar i la feminització de la pobresa.

Així doncs, la migració és un procés complex en el que conflueixen diversos factors; en aquest sentit, el gènere és un factor determinant en l'experiència del procés migratori. Tenint en compte que ens trobem davant un context de creixent mobilitat humana, es posa de manifest la necessitat d'abordar i explorar la dinàmica entre les dimensions de gènere i migració. En relació a això, per poder abordar la migració des d'una perspectiva de gènere

¹ Informació citada per Remei Sipi (2008) a la seva obra *Mujeres africanas, más allá del tópico de la jovialidad*.

cal analitzar l'estructura social del gènere en confluència amb altres eixos de jerarquització social tals com la classe, la nacionalitat, l'estatus migratori, l'orientació sexual i la diversitat funcional, entre d'altres; és a dir, analitzar el gènere des d'una perspectiva interseccional que contempli totes les variables i com aquestes interactuen en el fenomen migratori.

Tal com afirmen Pérez-Orozco *et al* (2008), “el gènere és una variable estructural de primer ordre que afecta a tots els processos socials i que organitza el conjunt del sistema socioeconòmic, condicionant les dinàmiques a nivell micro, meso i macro” (p. 19); incidint en les diverses dimensions del fenomen migratori. En relació a això, l'experiència migratòria estaria fortament marcada per les relacions de gènere en el sentit que aquest pot determinar i influir en les motivacions per migrar, els trajectes escollits (tot i que molt sovint hi ha circumstàncies en les que no es poden escollir) i la possibilitat d'integrar-se al país de destí.

Tal com exposen Granada *et al* (2021), a nivell micro, els processos migratoris individuals i familiars es veuen afectats en gran mesura pels rols i estereotips de gènere determinats culturalment a cada origen. En aquest sentit, en alguns casos les famílies opten per la migració de les dones, ja que poden tenir més facilitat per aconseguir feina en tasques relacionades amb la cura o bé perquè les dones tenen un major compromís familiar en relació a l'enviament de remeses (sent aquestes més constants i amb més valor). Si tenim en compte les condicions i estereotips de gènere, s'associen altres motivacions per migrar; per exemple, en el cas dels homes es veuen amb “l'obligació de complir amb la funció de proveïdor de la família, mentre que en les dones incideixen factors com els matrimonis forçats o la violència domèstica, el rebuig social per la seva condició de mares solteres o dones sense fills, entre d'altres” (Granada *et al*, 2021 (p.14).

A nivell meso, tal com exposen Pérez-Orozco *et al* (2008), el gènere és un factor condicionant del funcionament dels mercats laborals, ja que aquests estan segregats per sexe i això implica que les oportunitats i les condicions de feina siguin diferents i desiguals.

A nivell macro, la feminització de les migracions està directament relacionada amb les desigualtats de gènere que han configurat una nova divisió internacional del treball la qual està segregada per sexes (Pérez-Orozco *et al*, 2008). En aquest sentit, les oportunitats de treball en el país de destí estan condicionades pel gènere, cosa que pot arribar a afectar el desenvolupament de la població migrant. En relació a això, les persones migrades solen estar empleades en feines que no es corresponen amb les seves qualificacions i això suposa, des d'una perspectiva de gènere, que per a les dones sigui molt més difícil validar i aplicar els seus coneixements acadèmics en el món laboral dels països de destí (Kofman, 2013 tal com es va citar en Granada *et al*, 2021). En la mateixa línia, Sassen (2003) ha estudiat com la força de treball segregada per sexe pot modificar la demanda de feina migrant en l'àmbit global, donant lloc a mercats laborals estructurats per gènere i fortament racialitzats i precaritzats que sovint estan representats per dones migrades procedents de països empobrits. Tal com indiquen Herrera *et al* (2005), l'escala macro també incideix en les polítiques migratòries, pel que fa a l'accés a serveis socials i en la forma en que els mitjans de comunicació aborden el tema migratori, entre d'altres. Un aspecte interessant que també ressalten és com els rols de gènere influeixen en les decisions de migrar i en les relacions familiars i socials, en el sentit que tant les famílies com la xarxa social de les persones migrades estan fortament travessades per desigualtats de gènere.

La migració femenina pren especial rellevància en els estudis de gènere, a causa de la iniquitat històrica i de la invisibilització de les desigualtats socials, econòmiques i polítiques que han viscut (Bastia i Skeldon, 2020 com es va citar a Granada *et al* 2021). Si ben és cert que la migració femenina no és un tema recent, les dones han estat protagonistes d'aquest fenomen de manera constant. Pérez-Orozco *et al* (2008), entre altres autors, parlen del concepte feminització de la migració, una idea que no fa referència a un creixement quantitatiu (tot i que les dones representin gairebé més de la meitat de les persones migrades), sinó més aviat faria referència a un canvi qualitatiu pel que fa a les característiques i rols de les dones en un procés migratori. En aquest sentit, tal com indiquen Granada *et al* (2021), aquest procés de feminització de les migracions ha posat de manifest la capacitat d'agència de les dones pel que fa a la presa de decisions relatives a la seva pròpia vida, tals com iniciar projectes migratori, entre d'altres. Tot i això, aquest fet no seria extrapolable a tots els casos de dones que migren, ja que conflueixen diverses casuístiques i circumstàncies que poden fer que la decisió no sigui realment pròpia, com per exemple, en els casos de migracions forçoses o de dones que migren per reagrupació familiar amb els seus marits, entre d'altres.

En definitiva, el gènere de la persona, juntament amb l'origen ètnic i la classe juga un paper clau en les decisions relatives al procés migratori. Les dones en particular afronten reptes específics en comparació amb els homes. A continuació, s'aborden alguns reptes als que han de fer front les dones migrades (Granada *et al*, 2021).

4.1.1. Reptes als que s'enfronten les dones migrades

A continuació, s'enumeren alguns dels diferents reptes als que es poden enfrontar les dones en el seu procés migratori, segons l'informe *'La migració des d'una perspectiva de gènere. Idees operatives per a la seva integració en projectes de desenvolupament'* de la Unitat de migració, divisió de gènere i diversitat del Banc Interamericà de Desenvolupament (2021).

4.1.1.1. Reptes associats a la discriminació i accés a la ciutadania

Les dones migrades estan travessades per múltiples discriminacions, fet que suposa un factor de vulnerabilitat molt important. En aquest sentit, sovint les dones migrades pateixen una discriminació múltiple deguda a la seva nacionalitat, estatus migratori i gènere. Migrar per una dona i, encara més, per una nena, suposa estar en una situació de perill i alta vulnerabilitat pel fet de ser jove i de ser dona (Granada *et al*, 2021).

Segons l'informe de la OCDE (2014), sobre el rol de la discriminació de gènere en la migració femenina, la discriminació social que moltes dones poden patir als seus països d'origen és una causa determinant que empeny a les dones a migrar, més enllà de les oportunitats econòmiques i laborals. En aquest sentit, hi ha un fort desig de fugir de la discriminació específica que es troben a les seves estructures familiars i comunitàries, com per exemple, la mutilació genital femenina o els matrimonis forçats infantils. No obstant això, moltes dones no sempre poden decidir o tenir l'oportunitat de migrar, en el sentit que hi ha contextos on la discriminació contra les dones restringeix la seva capacitat d'exercir els seus

drets bàsics i llibertats. En el cas dels matrimonis forçats infantils, per exemple, suposa que moltes noies no puguin accedir a estudis secundaris, limitant així les seves oportunitats i generant una gran dependència socioeconòmica dels seus marits, que tallen en gran mesura les seves opcions de poder migrar i limita la seva capacitat per poder prendre decisions importants sobre les seves vides.

El mateix informe, estableix una estreta relació entre la discriminació de gènere del país d'origen i la del país de destí en la seva decisió de migrar. En aquest sentit, els fluxos de dones migrades són menors en aquells països on els entorns socials són altament discriminatoris. En canvi, els fluxos són majors en aquells països on, aparentment, hi ha més oportunitats laborals i econòmiques, es garanteixen els drets de les dones i hi ha lleis de protecció contra la violència de gènere. Cal destacar que, tot i les oportunitats laborals i de protecció que poden oferir els països de destí, les expectatives que poden tenir moltes dones que migren a aquests països moltes vegades no s'ajusten a la realitat, ja que aquests països no estan exempts d'exercir dinàmiques fortament discriminatòries cap a les dones i les persones migrades en general. En relació a això, les polítiques de migració de països europeus i/o occidentals, són força estrictes i amb una clara tendència antiimmigració (especialment si els fluxos migratoris provenen de països empobrits o en vies de desenvolupament). En aquest sentit, el procés per regularitzar la situació administrativa o per aconseguir l'asil pot arribar a ser especialment difícil per a les persones que migren. En el cas d'Espanya, la *Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social*, és bastant restrictiva en l'expedició de visats i permisos de residència per a persones en règim extracomunitari, fent que els procediments per aconseguir la residència siguin realment llargs i difícils. Això suposa que moltes persones visquin en situació administrativa irregular mentre estan immersos en aquests processos i que, per tant, estiguin vivint als marges inimaginables de la fragilitat.

Segons el moviment estatal per la regularització administrativa de persones migrades *#RegularizacionYa*, a Espanya viuen prop de 500.000 persones en situació administrativa irregular. Això suposa que aquestes persones quedin excloses de molts drets com per exemple accedir al mercat laboral, a una vivenda i a diferents prestacions socials, arribant a tenir una situació de pobresa extrema. El fet de no poder accedir al mercat laboral és devastador ja que no poden tenir ingressos suficients per poder viure dignament, per tant, es troben en una situació de discriminació, desprotecció i desamparament alarmant, especialment en el cas de les dones. L'any 2020, aquest moviment va iniciar una campanya per a la regularització massiva de les persones migrades a través d'una *Iniciativa de Legislació Popular* que, amb l'assoliment de més de 500.000 signatures, van poder portar aquesta ILP al Congrés dels Diputats per debatre la proposta. Tot i la mobilització social que va haver-hi, no es va aconseguir avançar en la iniciativa, ja que malauradament no hi ha cap tipus de voluntat política per garantir els drets d'aquestes persones.

Finalment, cal afegir que el desconeixement de la llengua del país d'origen és un altre repte al que s'enfronten les persones migrades. En aquest sentit, tal com indica l'informe del Banc Interamericà de Desenvolupament (2021), generalment, les dones tenen menor accés a informació, fet que pot suposar un desconeixement també dels seus drets i una dificultat per obtenir els recursos i coneixements per poder establir-se als països de destí. En relació a això, tal com apunta Sipi (2018), el desconeixement total i absolut de l'idioma i de les formes de fer i funcionar socialment i cultural del país d'acollida representen, d'entrada, una gran

indefensió a les dones migrades que sovint pot fer que busquin espais culturals propis, provocant que “tornin a quedar atrapades en les xarxes endogàmiques de la seva comunitat d’origen” (p. 68), de les que inicialment desitjaven fugir per raons de discriminació de gènere.

4.1.1.2. Violència sexual i de gènere/Reptes associats a l’accés a la salut sexual i reproductiva

Moltes dones migren fugint de situacions de violència sexual i de gènere. Aquest és un factor important en les decisions de moltes dones i nenes. Cal tenir en compte que les persones que migren per aquest motiu poden haver patit violacions, violència de gènere, matrimoni forçat, mutilació genital femenina o assetjament sexual. Malauradament, les experiències de violència sexual i de gènere poden continuar durant el trajecte migratori i inclús una vegada han arribat als llocs de destí, sent víctimes de la Tracta de persones (Granada *et al*, 2021).

En relació a la salut sexual i reproductiva, segons l’informe de la Unitat de migració, divisió de gènere i diversitat del Banc Interamericà de Desenvolupament (2021), aquesta comprèn el benestar físic, mental i social de la dona en relació amb el seu sistema reproductiu, així com la possibilitat de tenir una vida sexual satisfactòria i lliure de riscos. Per poder garantir això és imprescindible comptar amb accés a serveis mèdics i de suport psicosocial, mètodes anticonceptius i informació adequada i de qualitat. No obstant això, tal com exposen Granada *et al* (2021), “en els contextos migratoris l’accés de les dones a aquests serveis essencials de salut sexual i reproductiva pot ser limitat, exposant-les així a embarassos no desitjats i/o primerencs, malalties de transmissió sexual, avortaments insegurs i morbiditat materna extrema, entre d’altres” (p.31). Segons xifres d’ONU Dones² existeix una tendència a que les dones migrades presentin taxes més elevades de càncer cervical, embaràs adolescent, VIH/SIDA, mortalitat materna, nadons amb baix pes al néixer, mortalitat infantil, complicacions en el part i naixements prematurs, entre altres problemes.

4.1.1.3. Reptes associats a l’accés a oportunitats econòmiques

Tal com exposa l’informe de la Unitat de migració, divisió de gènere i diversitat del Banc Interamericà de Desenvolupament (2021), les oportunitats d’educació solen ser més limitades per a les dones en els seus països d’origen, per aquesta raó tindrien majors probabilitats de ser contractades en treballs menys atractius i de menor remuneració en els països d’acollida. A més, degut a que freqüentment treballen en sectors de l’economia submergida on predomina un biaix de gènere (en cas del treball domèstic o de cures, per exemple), tenen un risc major d’explotació, violència i abús (Granada *et al*, 2021).

La participació de les dones migrades en el mercat laboral és un element clau per al seu benestar integral. No obstant això, segons l’informe de l’OCDE sobre la integració de persones immigrants (2023), la taxa d’ocupació de dones nascudes a l’estranger és més baixa que la de les dones autòctones. La desigualtat d’oportunitats en el mercat laboral s’atribueix, en part, a la manca de domini de l’idioma local. Tot i així, tal com s’exposa a l’informe, estar

² Informe d’Onu Dones citat per Granada *et al* (2021).

exclòs del mercat laboral o tenir un accés desigual implica que les persones migrades no tinguin l'oportunitat d'aprendre o millora la llengua del país d'acollida ni de socialitzar als llocs de treball, tenint en compte que en aquests contextos es pot arribar a establir una important xarxa social de suport. Per una altra banda, a l'informe també s'exposa la situació d'inactivitat involuntària que suposa que, per rols de gènere i d'esclatxa salarial, moltes dones hagin d'optar a no treballar per poder fer fer-se'n càrrec de la cura i criança dels infants o bé per cuidar a algun familiar malalt.

Cadenes globals de cura i remeses

Segons la proposta teòrica de Saskia Sassen (2003), les cadenes globals de cura són xarxes transnacionals que es conformen per prestar serveis de cura a persones dependents. Per exemple, una família espanyola que contracta a una dona d'origen dominicà per a que es faci càrrec de l'avi que necessita assistència constant.

Tal com exposen Granada *et al* (2021), un nombre significatiu de dones que migren a l'actualitat ho fan per compte pròpia i no com a membres de la família d'altres persones que migren, especialment en el cas de dones migrades d'origen llatinoamericà. En aquest sentit, la migració de les dones s'ha focalitzat en les tasques domèstiques i als serveis de cura de persones, en especial d'infants i adults majors, i de persones amb diversitat funcional i/o malaltes, fet que ha suposat que moltes de les dones que migren ho fan per fer-se'n càrrec de la cura de terceres persones mentre elles deixen enrere als seus familiars dependents, on la cura és assumida per altres dones de la família, segons l'informe de la Unitat de migració, divisió de gènere i diversitat del Banc Interamericà de Desenvolupament (2021). D'aquesta manera s'originen les denominades cadenes globals de cura, les quals impliquen que, d'alguna manera, la crisi de les cures en els països o àrees més riques s'estigui resolent en els mercats laborals dels països o àrees més empobrides i en les mateixes condicions de desigualtat laboral, donant lloc a una nova divisió sexual del treball en la que el gènere s'entrecrua amb factors com l'ètnia, la classe o el lloc de procedència, tal com apunta Sassen (2003). En aquest sentit, és important remarcar que les feines d'aquest sector són extremadament precàries, estan mal remunerades i manquen d'accés a protecció social, ja que sovint es troben en economia submergida. No obstant això, a mitjans del 2022 es va produir un dels canvis més importants respecte als drets de les treballadores de la llar a Espanya: l'aprovació del *Reial Decret-Llei 16/2022 de 6 de setembre* per tal d'equiparar els drets laborals d'aquest col·lectiu al de la resta de treballadores assalariades. Aquesta conquesta, aconseguida gràcies a la lluita dels col·lectius de treballadores del sector, suposa un pas endavant en l'adquisició de drets laborals aconseguint l'obligatorietat de donar d'alta a les treballadores de la llar per tal que puguin cotitzar a la seguretat social i poder tenir accés a prestacions d'atur i a la jubilació, entre d'altres.

En el cas de les remeses, aquestes fan referència a l'enviament que fan les dones migrades de part dels seus ingressos als seus països d'origen. En relació a això, tal com indiquen Pérez-Orozco *et al* (2008), aquestes remeses suposen una millora del benestar de les llars als països d'origen; no obstant això, cal posar de manifest que aquesta millora es sustenta, moltes vegades, en la negació de drets a les persones migrades, la qual resulta més forta en el cas de les dones.

4.2. MIGRACIÓ I MATERNITAT

La maternitat en sí mateixa, és un període vulnerable per a totes les famílies perquè implica experimentar canvis molt intensos que sovint van acompanyats de sentiments de por, confusió, inseguretat i solitud. En aquest sentit, tal com diu Daniel N. Stern *et al.* (1998), l'arribada d'un fill o filla suposa viure un complex procés mental i emocional pel que fa a la construcció d'una nova identitat, fet que implica que les mares es trobin en una situació de fragilitat psicològica. Tot i així, és molt important poder mirar la maternitat des d'una perspectiva 'interseccional'. Aquest terme, creat per l'advocada afroamericana Kimberlé Crenshaw³, pretén explorar la dinàmica entre identitats coexistents i sistemes connectats d'opressió, reconeixent les diferents realitats que conflueixen en una mateixa situació per tal de tenir una major comprensió de com factors com, per exemple, la raça i la classe (situació de pobresa, situació administrativa irregular,...) donen forma a les experiències de vida de les dones, en aquest cas mares. En relació a això, Del Olmo (2013), posa de manifest com la maternitat està també travessada per l'economia i la política i, com aquesta, constitueix al mateix temps el centre de la nostra estructura social.

Migració i maternitat són dos conceptes que també estan entrelaçats des d'un enfocament de gènere, en relació a això és interessant i necessari poder analitzar la vivència de maternitat des d'un context migratori. Tal com s'ha esmentat en l'apartat anterior, les dones migrades han de fer front a molts reptes travessats d'opressions, discriminació, precarietat i manca de drets que accentuen la seva situació de vulnerabilitat social. Si a tot això afegim un procés de maternitat, es posa de manifest que la situació de dona-mare migrant és encara més vulnerable.

A continuació, s'analitza la situació de vulnerabilitat de les dones mares en un context migratori, per tal de comprendre la vivència de les mares en situació de vulnerabilitat des de la gestació fins als primers anys de vida del seu fill o filla i per identificar els factors que poden fer vulnerable la maternitat.

4.2.1. Situació de vulnerabilitat de les dones mares en un context migratori. Factors que vulnerabilitzen la maternitat

Segons l'estudi elaborat per Muñoz *et al.* (2011) '*Vivenciant la maternitat en contextos de vulnerabilitat social: un enfocament comprensiu de la fenomenologia social*' portat a terme a Santiago de Xile a mares adscrites al programa '*Chile Crece Contigo*⁴', s'evidencia que la salut reproductiva, neonatal, mental i familiar es deteriora quan les dones tenen treballs precaris, inseguretat de la llar, baixa escolaritat, absència de la parella, risc psicosocial associat a un insuficient suport familiar o manca de xarxa social i/o familiar, símptomes depressius, violència de gènere, abús de substàncies i conflictes amb la maternitat, entre d'altres.

Segons el mateix estudi (2011), s'ha establert que la condició de major vulnerabilitat

³ Informació citada per Valiña (2019) a l'article *Interseccionalidad: definición y orígenes*. Periféricas.

⁴ 'Chile Crece Contigo' és un subsistema de protecció a la infància, a partir d'intervencions socials de caràcter universal que es poden realitzar des de l'embaràs. Per a més informació: [Chileatiende - Chile Crece Contigo](#)

social s'associa a majors nivells d'estrès i ansietat de la mare abans i durant l'embaràs i, com a conseqüència, això pot tenir una major incidència de prematuritat, baix pes al néixer, deslletament precoç, dificultats per a la cura del nen o nena, retard en el desenvolupament infantil, depressió i manca d'habilitats socials, entre d'altres.

Sovint, l'experiència de la maternitat es presenta com una experiència única i rodejada de significats d'esperances i promeses, no obstant això, quan es viu una situació de vulnerabilitat social, els discursos poden evidenciar una experiència diferent, tal com indiquen Muñoz *et al* (2011). En aquest sentit, segons l'estudi mencionat, poden aparèixer sentiments de desolació i desesperança, potser perquè l'embaràs no fos esperat i això pot portar a la confusió i desesperació. En relació a això, l'estudi observa en els discursos de les mares sorpresa, reconeixement de la dificultat actual i posteriorment la resignació i acceptació de la càrrega que això podrà suposar.

La maternitat en un context de vulnerabilitat pot ser viscuda amb sentiments d'ambivalència, derivats, en gran part de la precarietat en la que es troben a causa de la sobrecàrrega de les tasques de la llar i la criança, treballs informals (en el cas que existeixin), complicacions en el procés d'embaràs, part i puerperi (Muñoz *et al*, 2011). El mateix estudi (2011), posa de manifest que, malgrat la dificultat de la situació, de les experiències complexes i d'experimentar sentiments contradictoris i ambivalents durant el procés de la maternitat, existeix un sentiment d'esperança que contraresta en part el sentiment de desesperança present en les persones que viuen en situació de vulnerabilitat i fragilitat social, reconeixent el paper fonamental que tenen com a mares en la construcció d'un futur per als seus fills o filles.

Per una altra banda, segons les investigacions realitzades per l'ONG Farmamundi (2022) en el marc de l'accés a la salut sexual i salut reproductiva de les dones migrades i refugiades a Catalunya, s'han identificat una sèrie de factors i situacions que vulneren la seva salut sexual, reproductiva i mental i, per tant, la seva vivència de maternitat. A continuació, se'n destaquen els següents:

- Moltes dones migrades han estat víctimes de múltiples violències de gènere i sexuals, fins i tot dins del matrimoni. El fet que aquestes violències siguin tabús implica que moltes dones no vulguin sotmetre's a revisions ginecològiques per temor que aflori el que ha passat.
- Manca de xarxa de suport que es pot oferir a les dones migrades quan aquestes estan en situació d'embaràs, part o postpart. Preocupa, especialment, la solitud amb què aquestes dones han d'afrontar el procés de maternitat per manca de xarxa familiar i/o social.
- Hi ha dones que arriben als serveis de salut embarassades, a causa de violències sexuals que han sofert durant el procés migratori.
- Dones embarassades que no parlen l'idioma, no se'ls ofereixen les classes de preparació al part a no ser que les demanin elles mateixes i en la majoria de casos no són coneixedores que poden accedir a aquest tipus de recurs.

- El fet de no disposar de servei de mediació intercultural als Centres d'Atenció Sexual i Reproductiva (ASSIR) limita molt els temes que el personal sanitari pot parlar amb les dones, dificultant així la possibilitat d'aprofundir-hi per tal de garantir una atenció integral.
- No existeix un servei especialitzat d'atenció psicològica per abordar el tema de la Mutilació Genital Femenina, que treballi la manera d'entendre el seu cos i la interacció amb possibles futures parelles.
- Dificultat a l'hora de conciliar les diferències culturals sobre les cures durant el pre-part, el part i el post-part.
- La salut mental amb dones migrades i refugiades és especialment complexa pel context de violència viscut i el dol migratori que suposa deixar la teva vida enrere.
- No existeixen dispositius de psicologia destinats a fer el dol o tractar el trauma que pot suposar un avortament.
- La manca de psicòlegs públics fa que les visites siguin massa espaciades en el temps i no es garanteixi un acompanyament real de les seves necessitats psicosocials.

4.2.2. Aproximació a la realitat de les famílies migrades amb infants de 0 a 3 anys al districte de Ciutat Vella

En aquest apartat s'aborda la realitat de les famílies migrades amb infants de 0 a 3 anys al districte de Ciutat Vella. Cal destacar que tota la informació s'ha extret del Projecte Educatiu de la Fundació de l'Esperança, document intern elaborat per les professionals de la Fundació que descriu les característiques del context social i la població del districte.

4.2.2.1. Característiques de l'entorn

El districte de Ciutat Vella és un dels districtes amb major densitat de població de la ciutat, concretament amb 102.000 persones, sent també, el districte amb el percentatge de població estrangera més alt de la ciutat de Barcelona, amb un 46,3% de persones migrades predominantment de Pakistan i Filipines. A més, Ciutat Vella es caracteritza pel contrast que suposa la coexistència de població amb ingressos molt baixos i població amb un alt poder adquisitiu, atreta pel procés de gentrificació que s'ha desenvolupat en els darrers anys, especialment en algunes zones del districte com el barri Gòtic.

Es tracta d'un dels districtes amb majors dificultats socioeconòmiques; en relació a això, segons l'Enquesta Sociodemogràfica de Barcelona, el 2017 el 31,4% de la població resident a Ciutat Vella viu sota el llindar de la pobresa (una taxa que supera en 11,8 punts la mitjana de la ciutat). El 2018, la privació material severa a la ciutat afectava el 11,2% de les llars, essent el districte amb més impacte d'aquest fenomen. En el diagnòstic de Salut de 2016, ja es posava de manifest l'agreuement de les condicions de vida de la població que estava en situació de vulnerabilitat, així com també s'identificaven aquells col·lectius que es

veien més afectats, com és el cas de les famílies migrades (sobretot les dones provinents d'Àsia per la discriminació que pateixen), les famílies en situació de pobresa i els seus infants i les dones víctimes de violència de gènere, entre d'altres.

En relació a la situació d'habitatge, ens trobem davant un desmesurat increment dels preus de lloguer i un parc d'habitatge deteriorat en el qual resideix població amb rendes molt baixes. La difícil situació de l'habitatge ha anat accentuant-se de tal manera que hi ha una situació d'emergència habitacional, sent aquest un dels temes claus en l'abordatge de l'acció social amb població que pateix fragilitat socioeconòmica. Els processos de desnonament, les situacions de sobreocupació dels habitatges, l'ocupació i l'habitatge en pensions o habitacions rellogades, han portat a les famílies a viure en situacions de precarietat i d'instabilitat, que agreugen la fragilitat en la que viuen. A més, un aspecte cabdal d'això és que es manifesten retards en el desenvolupament psicomotor dels nadons i infants menors de 3 anys, degut a que no tenen espai suficient i segur per poder desplegar les seves capacitats; existint, així, una manca d'estimulació important.

Pel que fa a l'ocupació, un gran nombre de famílies viuen de l'economia submergida, amb feines temporals i precàries que en molts casos responen a la demanda estacional que genera el sector de l'hostaleria a la ciutat. La majoria dels llocs de treball als quals accedeixen les famílies són perfils no qualificats i de baixa remuneració, la qual cosa ha estat un dels factors que ha potenciat l'empitjorament dels recursos disponibles de les famílies, augmentant així, el risc d'exclusió social.

Finalment, cal destacar també que Ciutat Vella es caracteritza per comptar amb una xarxa local forta i consolidada, que ha anat construint-se a través dels anys des de diferents moviments socials, associacions ciutadanes, culturals, comercials i religioses que constitueixen el capital social d'un districte compromès, des del qual continuar treballant per construir oportunitats que arribin al conjunt de tota la població.

4.2.2.2. Característiques de les famílies

A continuació, s'expliquen les característiques de les famílies del districte de Ciutat Vella en relació als factors generals que incideixen sobre elles, als factors psicològics, biològics, als factors vinculats a les relacions i al funcionament de les famílies i als factors socioeconòmics.

Factors generals que incideixen sobre les famílies

- Poca xarxa i debilitament dels vincles socials per enfrontar-se a situacions de precarietat cada vegada més greus tant pel que fa a ingressos, condicions de vida i salut, com a la participació a la vida social.
- Precarització creixent del mercat de treball que, tot i que hagin persones integrades en el mercat de treball, no poden contrarestar la situació de vulnerabilitat social en què es troben per les condicions laborals que tenen.
- Creixent nombre de famílies amb un sol progenitor/a (especialment mares monoparentals) i que, per tant, tenen un major risc social.
- La major part de les famílies presenten un nivell de formació bàsic i en ocasions hi ha

persones migrades que són analfabetes en la seva pròpia llengua.

- Altres factors que de manera genèrica incideixen en les possibilitats de les famílies i els seus membres són les històries familiars, els dols migratoris, el deteriorament i pèrdua de les xarxes familiars i l'aïllament social en el que es troben.

Factors psicosocials

- Seqüència reiterada d'esdeveniments vitals negatius, generant sentiments de fracàs i frustració.
- Processos migratoris traumàtics afectats per desplaçaments forçosos que generen degradació del nivell de vida.
- Condicionament en el desenvolupament integral dels infants, a causa de la privació de recursos i la desigualtat que afecta als menors en situació de desigualtat.
- Situacions traumàtiques en relació amb l'habitatge (situació d'infravivenda, desnonament, amuntegament,...).
- Situacions traumàtiques en relació amb la pèrdua de la feina, amb la situació d'atur de llarga durada, amb la incapacitat d'afrontar el reciclatge professional pels canvis de mercat de treball.

4.3. LA IMPORTÀNCIA DEL SUPORT MUTU I LA CURA ENTRE FAMÍLIES: ELS ESPAIS FAMILIARS DE PETITA INFÀNCIA (0-3 anys)

Tal com indica Spade (2022), el suport mutu és el context on triem ajudar-nos, compartir i dedicar temps i recursos per a la cura de les persones més vulnerables. Davant el context d'aïllament social i de dependència de sistemes hostils que precaritzen la majoria d'experiències vitals, el suport mutu, tal com expressa l'activista citat, esdevé "un acte radical que produeix noves formes de viure on les persones creen sistemes de cura i generositat capaces de pal·liar el dany i fomentar el benestar" (Spade, 2022 (p. 12, 19). Segons els principis de la xarxa de suport mutu⁵, aquest s'entén com el valor que es refereix a "la reciprocitat, ajuda i col·laboració entre persones o grups per al benefici mutu el qual no implica superioritat, sinó que es fonamenta en la solidaritat".

Per al filòsof anarquista Kropotkin (1902), l'ajuda i el suport mutu eren de suma importància per al manteniment de cada espècie, la seva conservació i el seu desenvolupament futur, davant les condicions d'extraordinària duresa de la lluita per l'existència que han de sostenir la majoria de les espècies. Per al pensador, l'ajuda i el suport mutu eren el resultat de la vida social i de l'instint de sociabilitat referit a "la necessitat experimentada pels animals d'associar-se amb els seus semblants i l'amor a la societat per la societat, unit al gaudi de la vida" (Kropotkin, 1902 (p. 46) . És aquesta necessitat de sociabilitat que condueix al desenvolupament de la solidaritat basada en la justícia i l'equitat, en la que cada persona considera els drets de cadascú dels altres com iguals als seus propis drets. En relació a això, per a Kropotkin (1902), la sociabilitat i la necessitat d'ajuda i suport

⁵ Informació extreta de la pàgina web de la xarxa de suport mutu de Puerto Rico. [Red de Apoyo Mutuo \(redapoyomutuo.com\)](http://redapoyomutuo.com)

mutu eren qualitats innates a la naturalesa humana.

4.3.1. Suport mutu en la maternitat: la importància de la xarxa social

Tal com hem vist en apartats anteriors, el naixement i els primers mesos de vida suposen una etapa vulnerable per als progenitors, especialment per a les mares. En aquest sentit, els canvis tan intensos i les dificultats inherents a la maternitat i la criança, implica que moltes dones es sentin soles, amb sentiments de confusió, por i inseguretat. Per aquesta raó, el suport de la família extensa, dels amics i/o de la comunitat més propera és molt important. Tal com s'ha posat de manifest, en el cas de les famílies nouvingudes sense xarxa familiar i social els sentiments de confusió, por i inseguretat augmenten, ja que la manca de suport social provoca que les persones siguin vulnerables. Si a tot això, sumem factors de risc associats a un nivell socioeconòmic baix, les desigualtats de gènere i a les situacions traumàtiques que hagin pogut viure, la vulnerabilitat d'aquestes famílies i, concretament les dones mares, és considerablement major.

Tal com es posa de manifest a l'informe de FEDAIA (2021) sobre el Model SIS en la franja dels 0 als 3 anys, la xarxa de suport social té una gran capacitat integradora, preventiva i de promoció del bon tracte, ja que permet a la família aprofitar recursos i potenciar a les persones i als grups per a fer canvis al seu entorn, sent la xarxa de suport social una gran promotora de la resiliència de les famílies. Segons l'informe, a partir de la construcció i consolidació d'una xarxa de suport social dins d'un model comunitari d'intervenció socioeducativa s'activen els processos d'ajuda mútua entre els diferents sistemes de la comunitat. En relació a això, al mateix informe s'estableixen les següents tipologies de xarxes:

- Xarxes primàries: fan referència a aquelles xarxes constituïdes a partir de relacions naturals i afectives. És la unitat de la vida social i agrupa a persones que es coneixen i estan unides per llaços d'amistat, veïnatge i/o treball. Aquest tipus de xarxa ofereix a les famílies suport material, emocional i informatiu, entre d'altres.
- Xarxes secundàries no formals: sorgeixen a partir de les xarxes primàries. Els vincles en aquestes xarxes es centren en donar resposta a diferents problemàtiques i necessitats.
- Xarxes secundàries formals: les relacions que s'estableixen en aquest tipus de xarxa es donen a partir de rols assignats. Són xarxes que es constitueixen en institucions socials i oficials, complint amb funcions específiques en relació a un àmbit concret i un col·lectiu.

Segons Fuente-Peláez *et al* (2021), els diferents tipus de xarxes són importants en sí mateixes, ja que constitueixen "sistemes d'influència i pertinença" per a les famílies, en la mesura que proporcionen recursos i suport per a la criança i l'educació dels infants (p. 8). A partir de la construcció de xarxes de suport social es minimitzen els factors de risc i es potencien els factors de protecció de l'entorn de les famílies. En aquest sentit, tal com s'exposa a l'informe de la FEDAIA ja esmentat, el model d'intervenció comunitària per a la creació de xarxes de suport social possibilita l'increment de les habilitats i capacitats personals i familiars per a que elles mateixes puguin satisfer les seves necessitats, resoldre

les seves situacions de dificultat i mobilitzar els recursos personals i socials necessaris per poder millorar i assolir el control de la pròpia vida; augmentant així la seva capacitat d'agència. A més, al mateix informe es destaca la capacitat de generar responsabilitat compartida, afavorir relacions d'igualtat, i promoure valors com la solidaritat, la participació activa i el reconeixement i suport mutu; afavorint així, la inclusió de les famílies i infants en situació de risc i vulnerabilitat.

4.3.1.1. El concepte de sororitat i 'la matriu de suport'

Entre els diferents tipus de xarxes de suport mutu, trobem una molt específica: la sororitat, que fa referència al suport mutu exclusivament entre dones.

El concepte de sororitat va ser encunyat per l'escriptor Miguel de Unamuno per referir-se a la germanor femenina i el va utilitzar per primera vegada a la seva novel·la *La tieta Tula* (1902) per anomenar l'amor de la germana; tal com expliquen Delgadillo i Trejo (2022).

El terme sororitat té el seu origen llatí de l'arrel *soror* que significa 'germana consanguínia' i faria referència a la relació d'amistat i solidaritat molt estreta en dues dones o més. Tal com indiquen Delgadillo i Trejo (2022), la sororitat és la relació de germanor i solidaritat entre dones que té la finalitat de crear xarxes de suport que impulsin canvis socials cap a la igualtat i empoderament de les dones i és a través d'aquesta germanor entre dones que poden percebre's com iguals, poden aliar-se, compartir, cuidar-se i canviar la seva realitat, ja que totes, d'una manera o altra, han experimentat diferents formes d'opressió; essent també una peça clau per garantir els drets de les dones des d'una perspectiva intercultural.

En relació a l'experiència de maternitat, tal com exposen Stern *et al* (1998), després del naixement del nadó, la majoria de dones tendeixen a buscar més la relació amb les dones que amb els homes. En aquest sentit, el moment vital que travessen les dones fa que necessitin estar envoltades per altres dones que estiguin vivint una situació semblant i puguin sentir el seu suport, per això les relacions amb altres dones que també són mares prenen especial rellevància. En relació a això, tal com indiquen Stern *et al* (1998), totes les mares necessiten una validació de la seva nova identitat com a mares i aquesta validació la genera el grup de suport social (ja siguin dones de la seva família o amistats). En relació a això, el mateix autor manifesta la necessitat que tenen les mares de rebre algun tipus de confirmació, ànims, seguiment i suport emocional i psicològic, per tal que puguin sentir-se segures i amb confiança; en essència, puguin tenir un ambient de sosteniment i contenció al que l'autor denomina com a "matriu de suport" (Stern *et al*, 1998 (p.106).

Segons les observacions d'Stern *et al* (1998) sempre que les mares es reuneixen hi té lloc un intercanvi d'informació i de punts de vista a molts nivells que satisfan la necessitat de seguretat materna pel que fa a la cura de l'infant i creen un sentiment d'identificació amb la maternitat en relació a no sentir-se ni estar soles en aquest món. Tal com expressa el mateix autor, les mares tenen una gran necessitat de suport psicològic en relació a tenir informació derivada de l'intercanvi amb altres mares o bé de veure-les en acció, per aquesta raó la xarxa social de suport entre dones és tan important. En aquest sentit, per a Stern *et al* (1998) un dels beneficis d'aquesta xarxa o 'matriu de suport' és que afavoreix la socialització, disminuint

situacions de solitud i/o aïllament social. En relació a això, el mateix autor evidencia l'associació entre la xarxa de suport i la salut mental perinatal, ja que les mares que es troben aïllades socialment o que tenen dificultats per formar una 'matriu de suport' o xarxa social al seu voltant, tenen una major incidència de patir una depressió i de tenir alteracions en el vincle amb els seus nadons. Per a Stern *et al* (1998), "els contactes de suport amb altres dones no són un luxe social, sinó una necessitat psicològica" (p.108).

4.3.2. Els Espais Familiars 0-3: característiques principals

Tal com s'especifica al document tècnic '*Espais familiars de petita infància 0-3 anys, característiques i funcions dels professionals*' (2021) de la sèrie Benestar i Ciutadania de la Diputació de Barcelona i amb autoria de Vicenç de Febrer (Universitat de Barcelona), els espais familiars són serveis que acullen grups de famílies amb infants de 0 a 3 anys, i que són acompanyats per la mare i/o el pare (o bé per una persona que en té cura). Aquests serveis tenen la finalitat de ser un lloc de trobada per a infants i adults que afavoreix la relació social, revertint així les situacions d'aïllament familiar i social que poden viure algunes famílies, especialment les famílies migrades que tenen poca xarxa social i familiar al territori.

Els espais familiars de petita infància estan integrats en els àmbits social, educatiu, de salut i comunitari amb un model d'intervenció que es caracteritza per "la promoció del benestar en la petita infància i la seva família, la prevenció primària, l'atenció sostinguda en el temps i la detecció de situacions de vulnerabilitat i/o de risc" (De Febrer, 2021 (p. 20).

Segons el mateix document tècnic (2021), els trets principals d'aquest tipus de serveis d'acompanyament i suport a la criança són els següents:

- Són un entorn d'acompanyament per a les famílies durant els primers anys de criança dels seus fills i filles. Aquest acompanyament reforça l'ambient familiar com a principal context de creixement, oferint suport per desenvolupar i potenciar les funcions parentals, possibilitant compartir el procés de criança i educació amb altres famílies i professionals expertes.
- Són un lloc d'escolta activa, sensible, empàtica i respectuosa, un lloc de contenció emocional, de comprensió, de consol, de no judici, un lloc de confiança i confidencialitat, on les famílies poden compartir tot allò que necessitin en relació a la parentalitat, la relació de parella, educació dels fills i filles, entre d'altres.
- Són una plataforma de reconeixement social de la maternitat, la paternitat, de la criança i de l'educació dels més petits, un lloc per legitimar les funcions parentals i per reconèixer les competències de les mares i els pares per fer-se càrrec de la criança i educació dels seus fills i filles, alhora que també és un lloc per poder fer visibles les dificultats amb què es troben les famílies amb infants petits. En essència, és un espai de reivindicació de la petita infància i la importància de l'acompanyament familiar.
- Són un escenari de relacions socials que dona resposta a la necessitat de moltes famílies de conèixer i relacionar-se amb altres mares i pares que viuen una situació similar. De la mateixa manera, és un lloc que permet als infants situar-se en un entorn

de relacions humanes molt més obert del que li podria oferir únicament el nucli familiar. En essència, és un lloc de socialització per a infants i progenitors, un escenari social que, en el cas dels adults, evita l'aïllament familiar perquè permet ampliar la xarxa de relacions interpersonals i, fins i tot, crear grups d'ajuda mútua.

- Són un espai d'aprenentatge i modelatge entre famílies, en la mesura que ofereixen la possibilitat d'observar altres infants, altres progenitors, altres maneres de fer, de pensar, de criar, d'educar i, en essència, altres models de relació i criança. En aquest sentit, això permet confrontar el propi estil de criança i d'interacció dels membres de la família amb el d'altres famílies i, així poder anar ampliant les estratègies i els recursos personals per emprar amb el propi fill o filla. En aquest sentit, són espais per a la revisió i per al creixement personal, en la mesura que afavoreixen la reflexió personal i la introspecció en relació als diferents aspectes de la pròpia història personal i familiar, realitzant inevitablement una mirada cap endins.
- Són un context d'aprenentatge compartit entre iguals gràcies a l'intercanvi de vivències, experiències i informació diversa sobre la criança i l'educació dels infants. En relació a això, aquests espais possibiliten que mares i pares amb infants de la mateixa edat o semblant "puguin compartir vivències i experiències, expressar inquietuds o dubtes, manifestar il·lusions, expectatives o interrogants, parlar de pors o alegries, intercanviar informacions, contrastar opinions, dialogar respecte diferents punts de vista,..." (De Febrer, 2021 (p. 21).
- Constitueixen també un espai de joc, moviment, exploració i estimulació per als infants, el joc sempre és present en totes les modalitats d'espais familiars.
- Són també un espai de treball en xarxa, en el qual participen altres serveis i dispositius del territori (serveis socials, educatius, de salut, entitats, CDIAP, etc), per a poder traçar una línia d'actuació conjunta en el model d'acompanyament integral a les famílies.

4.3.3. Tipologia d'Espais Familiars 0-3: els models socioeducatius

El model d'espais familiars de petita infància són models preventius de caràcter universal, adreçats a totes les famílies amb un infant menor de 3 anys (també es poden acompanyar a dones gestants en l'últim trimestre d'embaràs), amb independència del nivell socioeconòmic o cultural. En aquest sentit, les famílies hi assisteixen perquè són mares i/o pares d'un nen/a petit/a; no obstant, també hi poden assistir famílies en situació de vulnerabilitat o risc social que han estat derivades de Serveis Socials. Tot i així, és important destacar que existeixen altres models d'espais familiars de caràcter socioeducatiu integrats en el model SIS o els Espais Familiars 0-3 del programa *CaixaProinfancia* que s'adrecen a famílies en situació de vulnerabilitat i risc social. A continuació, s'aprofundeix en aquest tipus de models d'Espais Familiars 0-3.

4.3.3.1. Els Espais Familiars 0-3 socioeducatius (Model SIS)

Segons la Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (DGAIA), el Model de Serveis d'Intervenció Socioeducativa (Model SIS) té per finalitat garantir que els progenitors, tutors o guardadors dels infants i adolescents tinguin l'oportunitat d'oferir-lis aquest nivell bàsic de serveis que necessiten pel seu desenvolupament integral⁶.

Dins d'aquest del Model SIS, s'inclouen els Serveis de Suport a les Famílies amb Infants de 0-3 anys en situació de risc o espais familiars socioeducatius els quals ofereixen suport a la criança i l'educació dels infants mitjançant la disposició d'espais individuals o grupals a partir de la intervenció dels i de les professionals en la millora de la cobertura de les seves necessitats (Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, 2016 com es va citar a Fuentes-Peláez, 2021).

Tal com s'exposa a l'Informe de FEDAIA (2021) sobre el Model SIS en la franja de 0 a 3 anys, les funcions principals d'aquest tipus de serveis serien les següents:

- Acompanyament i suport a la criança i educació dels infants en situació de risc.
- Observació i intervenció per reduir la situació de risc i prevenir situacions de desprotecció.
- Oferir espais d'interacció entre infants, adults i professionals.
- Treballar en els llaços emocionals entre infants i adults de referència, per tal de millorar la qualitat del vincle.
- Afavorir el treball en xarxa i la relació de les famílies amb les altres xarxes, serveis i recursos del territori.

Dins d'aquests serveis hi ha diverses modalitats d'intervenció socioeducativa (individual, grupal i/o comunitària). En relació a això, l'elecció d'una modalitat d'intervenció socioeducativa o altra, la intensitat, la durada i els seus continguts, variaran en funció de les necessitats de les famílies que participen dels serveis, així com del nivell de risc que aquestes presentin (Fuentes-Peláez, 2021).

4.3.3.2. Els Espais Familiars 0-3 socioeducatius del programa *CaixaProinfancia*

El programa *CaixaProinfancia* és una iniciativa de l'Obra Social de la Fundació "la Caixa" que té per finalitat la lluita contra la pobresa i l'exclusió social de la infància i l'adolescència (0-16 anys) i de les seves famílies a través d'un model d'acció socioeducativa integral. Aquest programa, va ser implementat a l'any 2008 en les 11 ciutats i/o nuclis urbans amb més població d'Espanya i, actualment, està present en 100 ciutats de les diferents Comunitats Autònomes, disposant d'una gran oferta de serveis, recursos, activitats i béns per a les famílies que estan basades en una acció d'acompanyament social de qualitat. Entre la seva oferta de serveis i recursos específics, es troben els Espais Familiars 0-3, els quals tenen la finalitat de donar suport a la parentalitat positiva i a l'enfortiment de la resiliència de les famílies amb infants de 0 a 3 anys en situació de pobresa i vulnerabilitat social (Capdevila

⁶ Informació citada per Fuente-Peláez et al (2021) l'Informe de FEDAIA 'El model SIS en la franja de 0 a 3 anys: reflexions des de la pràctica.

i Longás, 2013).

Amb l'objectiu de poder millorar aquests recursos específics i donar una major cobertura a les necessitats de les famílies amb petita infància acompanyades al programa, en el transcurs de l'any 2022-2023 s'ha implementat el '*Projecte 0-3: Pilotatge d'Experiències de suport a la primera infància en famílies en situació de vulnerabilitat social per causa de la pobresa*⁷' el qual pretén pilotar un model d'acció socioeducativa de qualitat amb famílies i infància 0-3 que incideixi en la millora de les seves competències parentals, empoderament i resiliència (Obra Social "la Caixa", 2022).

Tal com s'especifica a les bases de la convocatòria de l'esmentat projecte, entre els objectius específics del pilotatge, es destaquen els següents:

- Desenvolupar les competències parentals des del paradigma de la parentalitat positiva amb èmfasi en la cura, la criança i el suport educatiu.
- Empoderar a mares i pares amb infants de 0 a 3 anys mitjançant l'enfortiment d'habilitats socials i el suport a processos d'inserció sociolaboral.
- Potenciar el desenvolupament psicomotriu, cognitiu i social de la petita infància.
- Comparar els efectes directament relacionables a l'acompanyament i desenvolupament de tallers familiars en la reducció de la vulnerabilitat social de les famílies, l'increment de les competències familiars i el desenvolupament infantil dels infants, respecte al conjunt d'accions de suport del programa experimental.

El projecte s'ha desenvolupat amb la participació de 48 famílies amb les que s'ha realitzat un acompanyament socioeducatiu integral, donant resposta a les següents necessitats:

- Acompanyament i suport en la criança a partir del desenvolupament de tallers familiars on tractar temes i compartir experiències al voltant de la maternitat i criança (alimentació i lactància, desenvolupament psicomotriu, canvis en les relacions familiars, son, joc,...).
- Suport econòmic en béns d'higiene i alimentació per ajudar a cobrir necessitats infantils bàsiques.
- Itineraris per a la inserció sociolaboral per aquells progenitors que necessitin iniciar un procés de recerca de feina.

Tot i que encara no es tenen evidències de l'estudi, s'ha pogut fer una aproximació dels beneficis que suposen tenir aquest entorn de suport i acompanyament per al conjunt d'infants i famílies participants. En aquest sentit, es donarà continuïtat al projecte, esdevenint en el nou model d'atenció, suport i acompanyament de família i petita infància del programa *CaixaProinfancia*.

⁷ Projecte finançat pels Fons *Next Generation* de la Unió Europea dins del Pla de Recuperació i Resiliència del Ministeri d'Inclusió i Migracions del Govern d'Espanya i emmarcat en el programa Caixa Proinfancia de Fundació "la Caixa". S'han implementat un total de 20 experiències a entitats socioeducatives de 10 Comunitats Autònomes.

5. DISSENY I DESENVOLUPAMENT DE LA INVESTIGACIÓ

5.1. METODOLOGIA DE TREBALL: INVESTIGACIÓ QUALITATIVA

La metodologia de treball que s'aplica és la investigació qualitativa, amb un disseny d'investigació flexible que permetrà incorporar fets o puntualitzacions que potser no s'havien contemplat en un inici i és, a més, una investigació específica d'una realitat concreta: l'Espai Familiar 0-3 de la Fundació de l'Esperança. A més, el seu plantejament estaria dins del paradigma interpretatiu, en la mesura que pretén interpretar el fenomen estudiat des de múltiples perspectives a partir de la immersió en l'entorn.

La investigació qualitativa és aquella que es basa en els aspectes no susceptibles de quantificació. Amb aquesta metodologia es pretén una comprensió holística del tema en qüestió, no traslladable en termes matemàtics, sinó tenint en compte tots els elements que l'envolten. Segons Sanz i Clares (2012), les característiques més destacades de la investigació qualitativa són les següents:

- Contextualització
- Caràcter inductiu
- Comprensió i interpretació
- Flexibilitat
- Instruments oberts
- Triangulació
- Tècniques qualitatives

D'altra banda, la investigació qualitativa utilitza mètodes com a gama d'estratègies que ajudaran a reunir les dades que s'empraran per a la inferència, la interpretació i l'explicació (Munarriz, 1992). En aquest sentit, el mètode d'investigació qualitativa que s'utilitza en la recerca és el de l'estudi de casos.

5.1.1. L'estudi de casos

En aquesta modalitat d'investigació, l'investigador/a observa les característiques d'una unitat, grup, institució, etc., amb el propòsit d'analitzar amb profunditat diversos aspectes d'un mateix fenomen (Munarriz, 1992). La força de l'estudi de casos radica en què, en tractar-se d'una situació específica, permet analitzar intensament totes les seves característiques, així com la quantitat i la qualitat de les interaccions que hi tenen lloc; dins d'una realitat contextual concreta (Olabuénaga, 2009).

Algunes de les característiques més importants que defineixen l'estudi de casos són les següents (Munarriz, 1992):

- Participació en un context de camp
- Interrelació contínua entre investigador/a i les persones participants en l'escenari natural
- Comprensió de les accions i els significats a partir dels fets observats, sense

especificació de teoria previa

5.1.1.1. Contextualització de la recerca

La investigació es duu a terme a l'Espai Familiar 0-3 de la Fundació de l'Esperança, ubicada al barri Gòtic (districte de Ciutat Vella). Es va crear l'any 2013 com a l'entitat d'acció social directa de proximitat de la Fundació 'la Caixa'. Aquesta ofereix atenció i recursos per cobrir les necessitats de persones en situació de pobresa i vulnerabilitat amb un objectiu clar: reforçar-ne l'autonomia per millorar la qualitat de vida a llarg termini. Una institució innovadora que treballa en xarxa i viu de ple la realitat del districte de Ciutat Vella, on diverses pobreses es posen de manifest. La Fundació de l'Esperança treballa amb les persones i per a les persones, posant una atenció especial, ja des del moment de l'acollida, en el reforç positiu de les potencialitats, la construcció de vincles i l'acció social des d'una mirada integral i relacional; tot promovent l'empoderament i la resiliència de les persones acompanyades.

Missió, visió i valors de la Fundació de l'Esperança

La seva **missió** és oferir una atenció integral i transformadora a persones i famílies en risc o situació de pobresa i d'exclusió, acompanyant-les en el seu procés de desenvolupament de capacitats i competències amb l'objectiu de millorar la seva autonomia, promoure la igualtat d'oportunitats i afavorir la inclusió social. La seva **visió** és la d'esdevenir un referent innovador de l'acció social i comunitària, per contribuir a la lluita contra la pobresa generant oportunitats i impulsant la transformació social. Entre els seus **valors** es troben:

- **Dignitat de la persona** entesa com un dret inherent a totes les persones; en aquest sentit, les persones són el centre de l'atenció, les reconeixen i acompanyen perquè puguin desenvolupar els seus projectes vitals.
- **Confiança** entesa com el pilar sobre el que es construeix el vincle amb les persones ateses; des de la Fundació creuen i posen en valor el potencial de les persones com a base de superació i de transformació social.
- **Compromís social** entès com la voluntat ferma de construir una societat millor, amb equitat social i menys desigualtats, fent èmfasi especialment en les persones més vulnerables i amb menys oportunitats.
- **Qualitat** entesa com el deure que tenen de garantir que les accions i intervencions de la Fundació es duguin a terme segons els criteris d'excel·lència en la gestió i eficàcia en els resultats.

Serveis i projectes

- Atenció Social
- Serveis educatius: centre obert per infants i adolescents, aula jove, projecte matern-infantil/Espai Familiar 0-3.
- Inserció laboral
- Casa de Recés: centre residencial amb atenció socioeducativa que acull a dones de 18 a 35 anys sense fills/es que es troben en situació de vulnerabilitat.

- Voluntariat

Projecte matern-infantil/Espai Familiar 0-3

El **projecte matern-infantil** va néixer a l'octubre de 2013 com un espai de suport a la criança i per a l'enfortiment de la resiliència de les famílies en situació de vulnerabilitat social. La finalitat del projecte és realitzar una tasca preventiva, orientativa i de suport cap als infants i les seves famílies, en pro d'una parentalitat positiva. Es presenta una proposta de treball interdisciplinari i coordinat en xarxa, on el projecte està interrelacionat amb altres projectes de la Fundació i amb l'actuació i la tasca d'altres professionals, fet que genera que sigui un projecte que formi part d'una estructura sòlida d'atenció, prevenció i actuació cap a famílies en risc de vulnerabilitat.

Un dels aspectes fonamentals que caracteritza al projecte és que es situa a l'infant i a la mare com a centre de l'acció, apostant per l'empoderament i la generació de confiança en les capacitats innates i resilients de la mare, l'infant i, per extensió, de la família. Entre els objectius del projecte es troben els següents:

- Acompanyar i donar suport en l'establiment del vincle matern filial, innat en totes les mares i nadons.
- Detectar de manera primerenca aspectes de risc en la relació matern filial i familiar, així com en el desenvolupament integral de l'infant.
- Reforçar i oferir competències parentals i de criança, per tal que es pugui optimitzar l'atenció integral cap als seus fills i filles.
- Donar suport a l'enfortiment de la resiliència de les famílies.
- Oferir coneixements pràctics i eines bàsiques en relació a la cura, l'atenció i l'alimentació, entre d'altres, de l'infant.
- Promoure l'interès, participació i socialització de les mares i els infants.
- Promoure una actitud participativa i de col·laboració en els espais compartits potenciant l'ajuda mútua entre famílies.

Fins el curs 2021-2022, s'ha atès a famílies amb infants fins els 2 anys i l'organització del projecte s'ha articulat al voltant de dos grups d'intervenció diferenciats: els grups de criança i els grups de continuïtat o seguiment. Els grups de criança s'han realitzat els dimarts i dijous en horari de matí i de tarda i els grups de seguiment els dilluns en horari de matí. En aquest curs 2022-2023, arrel de la implementació del *Pilotatge d'experiències de suport a famílies amb infància 0-3 en situació de vulnerabilitat social*, el projecte matern-infantil s'ha transformat en **Espai Familiar 0-3**; ampliant l'equip de professionals, els dies, grups i franja d'edat (fins als 3 anys) per tal de donar una major cobertura i acompanyament a les famílies. Pel que fa a l'organització del projecte, aquest s'articula al voltant de grups diferenciats, en funció de l'edat dels infants i el moment de la criança. Així doncs, trobaríem els següents espais i/o grups:

- Espai nadó de 0 a 6 mesos
- Espai nadó de 6 a 12 mesos
- Espai de joc i relació amb infants d'1 a 3 anys

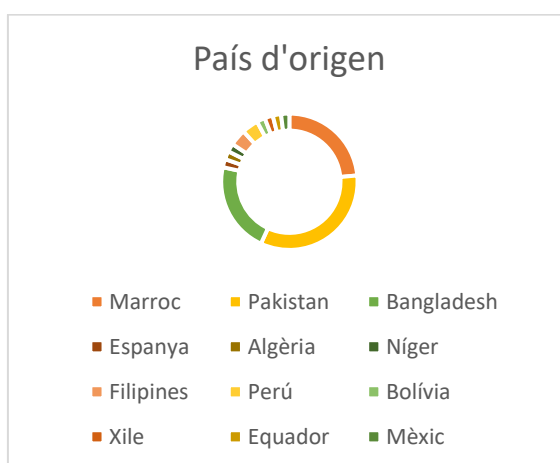
La intervenció es realitza de dilluns a divendres en horari de matí i una tarda. Les professionals que hi treballen projecte són una educadora infantil, una treballadora social i una educadora de suport. En relació a les derivacions, majoritàriament les famílies han arribat al projecte per iniciativa pròpia i boca-orella, però també hi ha famílies que han vingut derivades per Serveis Socials, Centres d'Atenció Primària, SAIER (Servei d'Atenció a Immigrants, Emigrants i Refugiats), així com altres entitats socioeducatives del territori.

5.1.1.2. Població d'estudi

La població d'estudi de la investigació es centra en les mares participants de l'Espai Familiar 0-3 de la Fundació de l'Esperança (el 100% de les participants són dones). Un total de 51 famílies del Districte de Ciutat Vella, majoritàriament dones que han viscut un procés migratori i que, en general tenen poca xarxa al territori, ja que la seva xarxa familiar i social propera està al seu país d'origen. A grans trets, són famílies amb una situació socioeconòmica de molta precarietat amb dificultats per accedir al mercat laboral o bé amb feines molt irregulars, fet que suposa que tinguin ingressos molt baixos; dificultant així la cobertura de necessitats bàsiques. Tota aquesta situació també va lligada a l'accés a l'habitatge; en aquest sentit, la majoria de famílies resideixen en infravivendes (pisos molt petits, en mal estat i amb humitats, habitacions rellogades, pensions, locals i/o magatzems,...).

A continuació, es descriuen les característiques més específiques de les famílies en relació al país d'origen, els anys que porten al territori, la xarxa familiar i social propera, la tipologia de família i el tipus de maternitat.

País d'origen

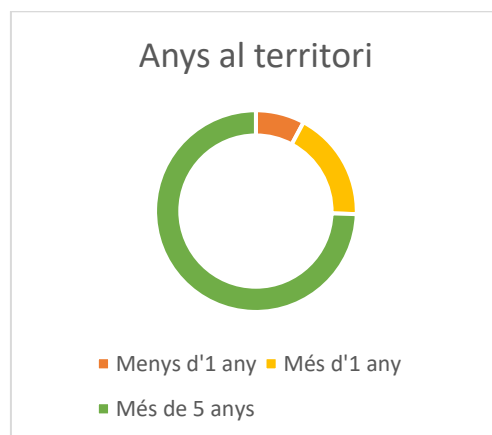

Taula 1: País d'origen de les mares de l'Espai Familiar 0-3. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades internes del projecte.

Tal com es pot observar a la taula, la gran majoria de les famílies que participen al projecte d'Espai Familiar 0-3 són migrades, concretament el 98% de les famílies. Els orígens de procedència són diversos, però majoritàriament els països d'origen més predominants són Pakistan amb un 33% de famílies originàries, seguit del Marroc amb un 23% de famílies i Bangladesh amb un 21%. Així doncs, hi ha un alt percentatge de famílies migrades,

especialment del continent asiàtic.

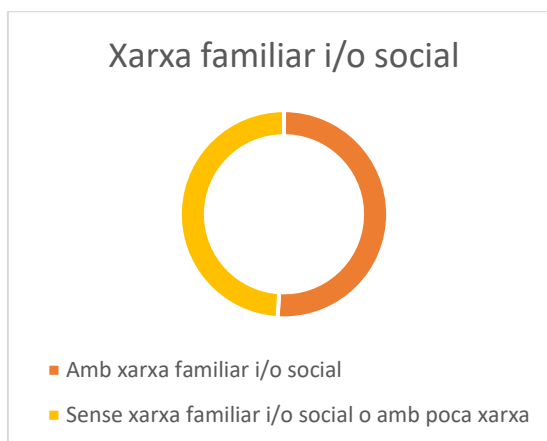
Anys al territori

Taula 2: Anys al territori de les mares de l'Espai Familiar 0-3. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades internes del projecte.

En relació a la quantitat d'anys que les famílies porten al territori, es pot observar que la gran majoria (el 76% de les famílies) van arribar fa més de cinc anys. El 18% de les famílies porta vivint al territori més d'un any i només el 8% de les famílies ha arribat fa menys d'un any. Així doncs, hi ha un percentatge més elevat de famílies participants que ja porten varis anys vivint al territori.

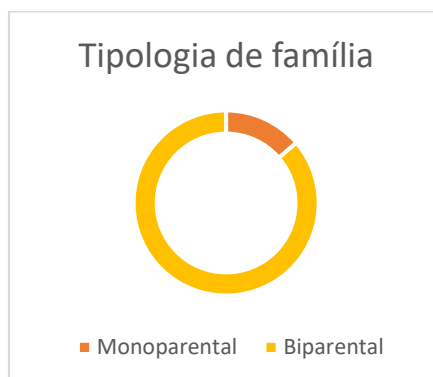
Xarxa de suport familiar i/o social

Taula 3: Xarxa familiar i/o social de les mares de l'Espai Familiar 0-3. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades internes del projecte.

Tal com es pot observar a la taula, hi ha un percentatge molt igualat entre les famílies que tenen xarxa familiar i social al territori (50,98%) i les que no en tenen o bé en tenen molt poca (49,01%). Relacionant aquestes dades amb les de la taula anterior, es posa de manifest que aquelles famílies que porten menys temps al territori no tenen o tenen poca xarxa social i familiar. Tot i així, hi ha un fet que crida l'atenció i és que gairebé un 30% de les famílies que porten més de cinc anys vivint al territori no tenen o bé tenen una xarxa social força reduïda.

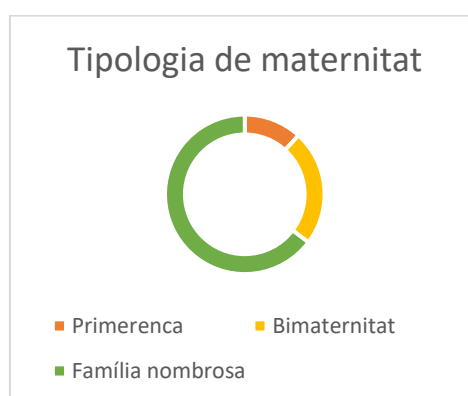
Tipologia de família

Taula 4: Tipologia de família de les persones usuàries de l'Espai Familiar 0-3. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades internes del projecte.

En relació a la tipologia de família, podem observar que la majoria de les famílies són biparentals (concretament el 86,27%) i només el 13,72% són famílies monoparentals. Cal destacar que, algunes de les famílies monoparentals tenen al seu marit i pare dels seus fills/es al seu país d'origen i, per tant, són famílies a l'espera de reagrupació. Destacar també que diverses famílies biparentals han estat famílies reagrupades, en el sentit que un dels dos progenitors s'ha quedat al país d'origen durant un període llarg de temps el que ha suposat que la mare estigués sola a càrrec de la criança dels fills i filles (sent família monoparental durant un temps) i que aquests estiguessin temps sense tenir una relació de manera presencial amb els seus pares. Si ben és cert que tot i no tenir al pare del fill/a, comptaven amb la xarxa familiar intergeneracional al seu país d'origen.

Tipologia de maternitat

Taula 5: Tipologia de maternitat de les mares de l'Espai Familiar 0-3. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades internes del projecte.

Tal com es pot observar a la taula, la majoria de famílies que participen a l'espai familiar són famílies nombroses (64,70%), seguides de famílies amb dos fills/es (23,52%) i en menor nombre famílies primerenques (11,76%). Si relacionem aquestes dades amb les de la taula anterior en relació a la tipologia de família, ens trobem que el 42,85% de les famílies monoparentals són mares primerenques, al igual que un altre 42,85% de famílies monoparentals són mares soles amb més de tres fills/es i que un 14,28% de les famílies

monoparentals tenen dos fills/es. Si a més, relacionem aquestes dades amb la xarxa de suport social i/o familiar al territori, ens trobem que el 57,14% de les famílies monoparentals no tenen una xarxa social i familiar al territori o bé en tenen molt poca. Així doncs, es posa de manifest la dificultat que suposa ser mare monoparental tenint la primera experiència maternal o tenint varis infants a càrrec sense una xarxa de suport propera al territori.

5.1.1.3. Justificació de la recerca

S'ha decidit realitzar la recerca a l'Espai Familiar 0-3 de la Fundació de l'Esperança perquè la gran majoria de les famílies participants al projecte són dones migrades (concretament el 98% de les famílies) i amb poca xarxa familiar i social al territori; donant, així, resposta als objectius plantejats en la investigació. D'entre els diferents grups que s'ofereixen a l'espai familiar, s'ha decidit focalitzar la recerca en els espais nadons, ja que; per una banda, el primer any de vida (especialment els primers mesos després del naixement), suposen un moment molt vulnerable pel que fa als canvis tan intensos a nivell emocional, físic i mental que s'experimenten i resulta valuós poder investigar l'acompanyament i el suport en aquest període més primerenc de la maternitat en termes de prevenció i d'impacte. Per una altra banda, els espais nadons del projecte són els grups més heterogenis en relació al tipus de família i de maternitat i a nivell cultural i d'origen, contribuint així a poder tenir una aproximació de la realitat més diversa i plural pel que fa a experiències, vivències i estils de cria.

5.2. PLANTEJAMENT DE LA INVESTIGACIÓ

Aquesta investigació va dirigida a conèixer i interpretar la funció de suport social que poden exercir els Espais Familiars 0-3, en aquest cas, l'Espai Familiar 0-3 de la Fundació de l'Esperança, en relació a l'acompanyament a dones mares en un context de migració, sense xarxa familiar i social propera i en situació de vulnerabilitat social. Així doncs, s'observen les característiques del grup i les interrelacions que es donen dins d'aquest, s'analitzen les necessitats psicosocials detectades en les famílies i es contrasten amb les pròpies experiències i percepcions de les famílies participants del servei i amb la concepció de la coordinadora, amb la finalitat de conèixer la realitat de ser mare en un context migratori, analitzar com s'ha conformat la xarxa de suport i valorar l'impacte que ha tingut aquesta en la seva vivència i experiència de maternitat, tot explorant i guiant possibles nous escenaris d'acompanyament, suport mutu i solidaritat entre famílies.

Els paràmetres que s'analitzen en la present investigació són els següents:

- Característiques del grup i interrelacions que es donen dins d'aquest.
- Realitat i necessitats psicosocials i socioeconòmiques de les famílies.
- Concepció i percepcions de les famílies participants així com de la coordinadora del servei al voltant de la funció de suport social de l'espai familiar 0-3 i l'impacte en la vivència de la maternitat, el vincle mare-fill/a i el desenvolupament infantil.

5.3. TÈCNiques DE RECOLLIDA D'INFORMACIÓ APLICADES

Tal com indica Martínez-Olmo (2015), les tècniques de recollida d'informació en el marc de les ciències socials s'entenen com instruments i estratègies utilitzades per al mesurament i l'avaluació. En aquesta investigació s'utilitzen estratègies de recollida d'informació, ja que aquestes s'adapten al context on es volen aplicar, en aquest cas a l'espai familiar 0-3 de la Fundació de l'Esperança. A més, el procés de recollida d'informació es basa en una interacció entre la persona que investiga i allò investigat. En qualsevol investigació, cal utilitzar més d'una tècnica de recollida d'informació per tal de poder elaborar unes conclusions. En aquest sentit, les estratègies aplicades són l'observació i l'entrevista. A partir d'aquestes estratègies, es pretén analitzar la funció social de l'Espai Familiar 0-3 en l'acompanyament a famílies migrades sense o amb poca xarxa social des dels diferents paràmetres plantejats i dins de cadascun es defineixen diverses dimensions i/o ítems sobre els quals es valoraran les dades obtingudes.

Cal destacar que, prèviament a l'aplicació d'aquestes estratègies es va contactar amb la coordinadora de Serveis Educatius de la Fundació, on s'ubica el projecte d'Espai Familiar 0-3, per presentar-li el plantejament de la investigació i demanar autorització per poder realitzar la recerca. A l'*Annex 1* es pot consultar la declaració responsable i consentiments informats pel que les diferents persones participants en la recerca declaren que han estat degudament informades de la finalitat, anonimat i voluntarietat de la investigació i donen la seva autorització per poder aplicar i enregistrar les diferents estratègies de recollida d'informació. També, s'han analitzat diferents documents interns de la Fundació (Projecte Educatiu, Pla Estratègic i Memòria) per tal de conèixer els trets i principis de l'entitat i per poder obtenir-ne informació relativa al context.

5.3.1. Observació

Justificació metodològica de l'observació

Tal com indiquen Sevillano *et al* (2007), l'observació, com altres procediments de recollida de dades, constitueix un procés deliberat i sistemàtic que ha d'estar orientat pel propòsit de la investigació. Implica observar els fets tal com es presenten i registrar-los seguint algun procediment físic o mecànic. Així doncs, l'observació és un procediment de recollida de dades que ens proporciona una representació de la realitat dels fenòmens d'estudi.

Finalitat i objectius

La finalitat d'aquesta observació és analitzar les característiques dels grups que participen al servei, així com les interrelacions que es donen dins d'aquests a partir de les conductes observables a les diferents sessions realitzades a l'espai familiar, per tal de poder conèixer l'acompanyament que es dona a les famílies migrades amb poca xarxa al territori;

tot identificant si es donen relacions d'ajuda, suport mutu i cura entre famílies i el seu impacte en la relació mare-fill/a. En definitiva, es pretén obtenir una visió global del que succeeix a l'espai familiar a partir de les interrelacions entre les famílies i la relació mare-fill/a.

Objectius específics de l'observació

- Observar la dinàmica de grup, les conductes, el tipus de grup i les relacions que es formen entre les famílies al llarg de la durada del projecte.
- Identificar relacions d'ajuda, suport mutu i cura entre les diferents famílies participants.
- Observar la relació i el vincle de les mares amb els seus fills o filles al llarg de la durada del projecte.

Mostra de l'observació

La mostra de l'observació la constitueixen les famílies participants del grup de nadons de 0 a 6 mesos. Així doncs, la mostra de l'observació és la següent:

- Famílies de l'espai nadó de 0 a 6 mesos: 9 mares i 9 nadons.

En total, s'observen les interrelacions de **18 persones**.

Modalitat, aplicació i registre

S'aplica l'observació participant, ja que l'investigador/a es vincula més amb l'observació que observa, inclús, pot adquirir responsabilitats en les activitats del grup que observa. A més, l'observador/a participa de la situació que està observant, és a dir, penetra en l'experiència d'altres dins d'un grup o institució. Pretén esdevenir un més, analitzant les seves pròpies reaccions, intencions i motius i també els dels altres (Munarriz, 1992). En aquest sentit, l'observació es realitza a partir de l'experiència de ser la professional acompanyant dels diferents grups de l'Espai Familiar 0-3, tenint un paper actiu com a educadora dins del grup observat. Així doncs, l'observació es centra en les diferents sessions d'acompanyament realitzades des de l'inici del projecte (febrer de 2023) i pretén descriure a les persones participants, les relacions que s'hi estableixen i l'acompanyament que es realitza, entre d'altres.

L'observació s'aplica a partir d'una tècnica de mostreig temporal, sent aquesta sistemàtica i continuada, per tal de poder obtenir informació fiable. L'observació es realitza durant 4 mesos (no es realitza durant tota la durada del projecte perquè s'apliquen altres tècniques d'avaluació en els mesos de juny i juliol). Així doncs, es realitzen un total de 57 observacions realitzades en 28 sessions i organitzades de la següent manera:

CARACTERÍSTIQUES DEL GRUP	
Espai nadó 0-6	1 observació

INTERRELACIONS DEL GRUP	
Espai nadó 0-6	28 observacions

RELACIÓ MARE-FILL/A DINS DEL GRUP	
Espai nadó 0-6	28 observacions

Taula 6: Planificació de les observacions dels grups de l'Espai Familiar 0-3. Font: elaboració pròpia.

Finalment, el registre de la informació es realitza a partir d'una graella d'observació pautada, on s'estableixen les diferents dimensions i/o ítems a observar (*consultar l'Annex 2 per al model de la pauta d'observació i l'Annex 5 amb les observacions enregistrades*).

Elaboració

La informació que es pretén recollir s'estructura de la següent manera:

Característiques del grup

Per tal de fer una valoració de les característiques del grup s'analitzen aquestes dimensions:

- Grandària del grup
- Edat de les mares i infants participants
- País d'origen
- Diversitat cultural i/o religiosa
- Idioma de comunicació/Presència de barrera idiomàtica
- Coneixença entre les participants del grup

Interrelacions del grup

Per tal de fer una valoració de les interrelacions del grup s'analitzen aquestes dimensions:

- Comunicació verbal i no verbal entre les famílies
- Ubicació de les famílies a l'espai
- Intercanvi d'experiències i neguits al voltant de la maternitat i la criança
- Grau de confiança i intimitat entre les famílies
- Presència d'actituds d'escolta activa i validació entre famílies
- Presència d'actituds d'ajuda, suport mutu i cura entre famílies

- Cohesió de grup (sinèrgies entre famílies, presència de subgrups, fragmentació,...)
- Presència i gestió de conflictes
- Modelatge i aprenentatge entre famílies
- Interacció de les famílies amb els altres infants que no són fills/es seus
- Interacció, joc i comunicació entre els infants
- Relació de les mares i infants amb l'educadora de l'espai familiar
- Comunicació i relació entre les famílies més enllà de l'espai familiar 0-3

Relació mare-fill/a dins del grup

- Cura i atenció de les necessitats bàsiques del nadó (connexió amb les necessitats emocionals del seu nadó, resposta ràpida, afectiva i efectiva a les seves necessitats,...).
- Comunicació i interacció amb el nadó (mirades, somriures, contacte físic, parlar, jugar,...)

5.3.2. Entrevista

Justificació metodològica de l'entrevista

L'entrevista ens ajuda a disposar d'informació amb més detall i profunditat sobre un tema concret, ja que permet aprofundir en aspectes amb els quals no podem obtenir la informació amb altres tècniques. En aquest sentit, l'entrevista aporta informació essencial que no s'ha pogut recollir amb les observacions anteriors. Així doncs, per tal de conèixer la seva vivència de maternitat en un context migratori, per ampliar la informació sobre les necessitats psicosocials i socioeconòmiques de les famílies, obtenir dades subjectives respecte a les interrelacions i percepcions de les famílies al voltant d'aquest entorn d'acompanyament i el seu impacte, i poder comptar amb la visió de la coordinadora del projecte en relació a la funció de suport social de l'espai familiar pel que fa a l'acompanyament a les famílies migrades, s'ha aplicat aquesta tècnica a la investigació.

Finalitat i objectius

La finalitat d'aquesta entrevista és conèixer i analitzar les necessitats i percepcions de les famílies migrades amb poca xarxa al territori; així com conèixer la percepció de la coordinadora del projecte, per tal d'aprofundir i obtenir informació amb més detall respecte a la seva realitat materna i a la funció social d'acompanyament que exerceix l'espai familiar en aquestes famílies i el seu impacte en la seva vivència de maternitat.

Objectius específics de l'entrevista

- Conèixer la realitat i les necessitats psicosocials i socioeconòmiques que tenen les famílies que viuen la maternitat en un context de migració, amb poca xarxa social al territori.
- Conèixer la percepció que tenen les famílies respecte a la funció d'acompanyament

de l'espai familiar.

- Conèixer la percepció que tenen les famílies al voltant de les relacions que han pogut establir amb les famílies participants de l'espai familiar i l'impacte que aquestes han pogut tenir en la seva experiència i vivència de maternitat.
- Conèixer la visió i opinió que es té a nivell professional de les potencialitats de l'espai familiar en l'acompanyament a famílies nouvingudes i la seva funció social al territori.
- Conèixer les intervencions socioeducatives que es realitzen actualment i l'existència de projectes específics d'acompanyament i suport mutu entre famílies, així com les dificultats que es poden trobar a l'hora d'implementar-los.
- Conèixer els objectius, expectatives i necessitats que prioritzen en relació a l'acompanyament de les famílies nouvingudes.
- Contrastar les percepcions de les famílies i la coordinadora del servei al voltant de la funció de suport social de l'espai familiar 0-3 en l'acompanyament a les famílies migrades.

Mostra de l'entrevista

Es realitzen un total de set entrevistes. Una entrevista a la coordinadora de l'espai familiar i sis entrevistes en profunditat a famílies participants del projecte (tres mares de l'espai nadó 0-6 i tres mares de l'espai nadó 6-12). Si ben és cert que els criteris generals de selecció són famílies migrades amb poca xarxa al territori i amb una situació socioeconòmica vulnerable; tot i així, es segueixen criteris específics (monoparentalitat/biparentalitat, família primerenca/família nombrosa, nouvinguda/varis anys al territori, origen i reagrupació, entre d'altres) per tal que la mostra sigui representada per diverses circumstàncies, ajudant així a tenir una comprensió més global i diversa de les realitats que tenen lloc a l'espai familiar i al barri en sí. Així doncs la mostra de famílies és la següent:

- 1 família monoparental, primerenca, d'origen filipí que porta varis anys vivint al territori.
- 1 família monoparental, nombrosa, d'origen nigerí que porta varis anys vivint al territori.
- 1 família biparental, nombrosa, d'origen peruà que porta poc més d'un any vivint al territori i ha viscut un procés de reagrupació familiar.
- 1 família biparental, d'origen peruà que porta menys d'un any vivint al territori, realitzant el procés migratori en un estat molt avançat de gestació.
- 1 família biparental, d'origen bengalí que porta pocs anys vivint al territori.
- 1 família biparental, nombrosa, d'origen algerià que porta menys d'un any vivint al territori i no coneix gaire bé l'idioma del país receptor.

Modalitat, aplicació i registre

L'entrevista respon a les següents modalitats, en funció de l'estructuració, de la finalitat i del nombre de participants:

- **Semi-estructurada**, ja que es realitzen preguntes tancades i obertes, i es permet a la persona entrevistada realitzar matisos en les seves respostes que poden donar un

valor afegit a la informació que dona.

- **D'investigació**, ja que té la finalitat de proporcionar informació concreta sobre aspectes rellevants i està contextualitzada en el marc definit de la investigació.
- **Individual**, ja que només es realitza a una persona cada vegada que s'aplica, en aquest cas, a la coordinadora del projecte i a les sis famílies.

L'aplicació es realitza presencialment a l'espai familiar 0-3, després de la sessió grupal. El registre de la informació es fa en àudio, a través de la gravadora del telèfon mòbil i amb el permís de la coordinadora i de les famílies (*consultar l'Annex 3 i 4 per al disseny de les entrevistes i l'Annex 6 i 7 per a la transcripció de les entrevistes en l'idioma original*).

Elaboració

Entrevista a les famílies participants

La informació que es vol recollir a través de l'entrevista s'estructura en els següents blocs:

- A-** Realitat i necessitats de les famílies migrades
 - a- Experiència de viure la maternitat i la criança en un context migratori
 - b- Necessitats psicossocials i socioeconòmiques de les famílies
- B-** Percepció de les relacions establertes amb les altres famílies participants
 - a- Presència i valoració de les relacions d'ajuda, suport mutu i cura entre famílies
 - b- Impacte de les relacions establertes en l'experiència i la vivència de la maternitat
- C-** Valoració de l'experiència de participació a l'Espai Familiar 0-3
 - a- Impacte de l'Espai Familiar en l'autoestima, confiança i vincle maternofamiliar
 - b- Impacte de l'Espai Familiar en el desenvolupament del fill/a
- D-** Percepció i valoració de la funció social d'acompanyament de l'Espai Familiar 0-3

Entrevista a la coordinadora de l'espai familiar 0-3

La informació que es vol recollir a través de l'entrevista s'estructura en els següents blocs:

- A-** Visió de l'Espai Familiar 0-3 en l'acompanyament a famílies migrades
 - a- Potencialitats del servei
 - b- Percepció de les relacions i el modelatge entre famílies
 - c- Impacte de la xarxa social i el suport mutu en l'experiència i vivència de la maternitat de les famílies
- B-** Intervencions socioeducatives a l'Espai Familiar 0-3
 - a- Existència d'activitats i projectes específics de suport mutu i modelatge entre famílies a l'Espai Familiar

- b- Dificultats que es poden trobar a l'hora d'implementar activitats i projectes
- C- Objectius, expectatives i necessitats que prioritzen a l'hora d'acompanyar a famílies migrades

5.4. DIARI DE CAMP

1 de febrer: contacte amb persones clau de la institució

En un primer moment es va contactar amb la coordinadora del projecte d'Espai Familiar 0-3 per demanar consentiment en poder realitzar la investigació del Treball de Fi de Màster a l'Espai Familiar 0-3 i li vaig presentar el plantejament de la investigació. Vam estar conversant a la sala de reunions aproximadament uns 20 minuts i li vaig explicar en què consistia la investigació, quins eren els seus objectius, el seu plantejament i les estratègies de recollida d'informació que aplicaria (observacions, entrevistes a les famílies, entrevista a ella mateixa com a coordinadora i grup de discussió -aquesta última estratègia no es va poder aplicar finalment-). Se li va plantejar l'anonimat de les famílies a la investigació i l'elaboració d'una declaració responsable i consentiment informat per a que puguin signar les persones participants a la investigació.

A la coordinadora li va semblar molt interessant la proposta i vam parlar sobre la xarxa social i el suport mutu amb les famílies participants i la seva importància. També, sobre el valor que li donen des de la Fundació a la realització de Treballs Finals que puguin tenir un impacte i reverteixin en els serveis i projectes de la Fundació. També, va estar oberta i disposada a poder donar la informació necessària i a participar a l'entrevista, donant llibertat i confiança per poder realitzar les observacions i les entrevistes que calguessin i organitzar-lo de la millor manera que sigui fàcil per les famílies i per a mi. Vam acordar que les observacions de l'espai es realitzarien des de l'inici del projecte fins a primers de juny i que al juny es realitzarien les entrevistes (després de les sessions de l'espai familiar). Com que les entrevistes es realitzen dins de l'horari laboral, vam acordar compensar aquestes hores de dedicació al TFM amb altres hores per al projecte.

També, se li va demanar l'accés a poder consultar i utilitzar informació de documents interns de la Fundació (Pla Estratègic, Projecte Educatiu, Memòria), per tal de poder obtenir informació relativa al context, característiques de les famílies participants i als serveis i projectes de l'entitat. La coordinadora em va proporcionar tota la informació requerida per correu electrònic. En tot moment va estar disposada a proporcionar-me la informació i em deia que qualsevol cosa que jo necessités li demanés. En aquest sentit, em vaig sentir molt còmoda i recolzada perquè tot el que he pogut necessitar m'ho ha proporcionat sempre de bon grau.

Febrer-Març: anàlisi dels documents interns de la Fundació

Posteriorment a la reunió amb la coordinadora, vaig començar a analitzar els documents que em va proporcionar per tal d'obtenir informació amb més profunditat del context de la Fundació, del districte de Ciutat Vella i dels projectes que s'havien estat realitzant en l'acompanyament a la criança i la petita infància. La informació obtinguda va ser molt important per a configurar part del marc teòric en relació a l'aproximació de la realitat de les famílies migrades amb infants de 0 a 3 anys del districte de Ciutat Vella. També, a partir de la informació interna de les participants del projecte d'Espai Familiar 0-3, vaig poder analitzar i extreure dades en relació a les característiques de la població d'estudi de la investigació.

6 de febrer-1 de juny: observacions de l'espai nadó 0-6 mesos

El dia 6 de febrer es va començar a observar l'espai nadó de 0 a 6 mesos, era el primer dia que es trobaven les famílies, ja que el projecte va començar a funcionar la segona setmana de febrer. Tot i tenir certa informació del grup, ja que vaig conèixer a les prèviament en entrevistes individuals d'acollida, aquest va ser el primer dia que el grup es coneixia i es va poder obtenir informació important relativa al seu punt de partida com a grup (si es coneixien d'abans, llenguatge corporal, comoditat de les famílies, comunicació i interacció,...) per poder comparar amb l'estat del grup i l'evolució d'aquest després de la participació a l'espai familiar. En el moment de començar les observacions encara no tenia dissenyada la pauta d'observació com a tal, però sí que tenia clar que és el que volia observar, així que vaig anar anotant en una llibreta tot allò que anava observant en relació a les interaccions que s'anaven donant entre les participants de l'espai.

La meua figura i presència a l'espai familiar era la d'acompanyant del grup de famílies, per això estava totalment integrada a la dinàmica de les sessions, ja que es tractava d'una observació participant; en aquest sentit, l'observació és una part essencial de les meves funcions professionals; tot i així, aquesta observació ha estat molt focalitzada a identificar les accions d'ajuda i suport mutu entre les famílies. En relació a això, haver pogut acompanyar a les famílies i haver pogut observar en profunditat com s'ha anat gestant la xarxa de suport mutu entre elles ha estat un privilegi i una gran oportunitat d'aprenentatge, suposant una informació molt valuosa per a la investigació d'aquest Treball Final de Màster.

En general les observacions han anat molt bé, però cal destacar que el fet de ser una observació participant per ser la professional que acompanya al grup, fa que en una mateixa sessió s'hagin d'observar moltíssims aspectes, però les interrelacions entre totes les persones del grup és un aspecte essencial d'observació, així que el fet de focalitzar-me més en aquest aspecte ha fet que hagi pogut aprofundir molt més i obtenir informació amb més detall de tot el que anava sorgint a l'espai. Inclús, tenint en compte que les observacions s'han realitzat durant 4 mesos, aquest model d'observació ha seguit fins al final del projecte. També, destacar que no sempre el grup ha estat al complet, ja que el dia a dia de la criança comporta molts imprevistos (malalties, cites mèdiques, cites socials,...).

14, 15, 21, 22, 28 i 29 de juny: entrevistes a les famílies

Després de les observacions, es van realitzar les entrevistes en profunditat a les famílies. Totes les entrevistes s'han fet de manera presencial i individual, després de les sessions de l'espai familiar i acompanyades dels seus nadons. Prèviament a realitzar les entrevistes es va comentar a les famílies que estava realitzant el Treball Final de Màster i es va preguntar si voldrien participar i si els hi podria fer una entrevista, informant de la finalitat i l'anonimat. A les mares els va semblar bé i van voler participar en la investigació. Abans de realitzar cada entrevista, tant jo com les famílies vam signar la declaració responsable i el consentiment informat.

Les entrevistes es van fer en castellà i la seva durada ha sigut d'una mitjana d'1 hora aproximadament, però sí que es veritat que algunes van durar menys i no es va poder aprofundir tant, ja que algunes mares tenien una mica de dificultats per expressar-se en castellà. En aquest sentit, per a les mares que tenien més dificultats amb l'idioma, algunes preguntes podien ser una mica difícils d'entendre, vaig fer traducció a l'anglès d'algunes i la comprensió va ser millor. També, en alguns moments vaig reformular algunes preguntes o bé incorporar d'altres per anar complementant la informació que m'anaven proporcionant i acompanyant algunes de les seves respostes amb comentaris de suport i reconeixement. De la mateixa manera que fomentava l'escolta activa a l'entrevista, utilitzant tècniques com el parafraseig i incorporant algun fet sobre les diferents sessions de l'espai familiar per acompanyar la informació que m'anaven donant.

Les mares tenien ganes de parlar, de treure i el fet que ja hi hagués un vincle de confiança ha permès que elles es sentissin còmodes a l'entrevista i amb confiança per explicar el que elles creguessin convenient. El clima era agradable i distès, en tot moment, el seu llenguatge corporal era de comoditat i proximitat, adaptant-nos a tot el que passava al voltant i prioritzant les necessitats dels nadons (parar l'entrevista per jugar amb el nadó, estar atentes a les seves necessitats, bressolar-lo, alimentar-lo, canviar-lo,...).

Per una altra banda, tenir el rol de professional i entrevistadora alhora em podia ser una mica confús. Durant les sessions era l'acompanyant, però en les entrevistes em sentia l'estudiant de màster; tot això en una mateixa jornada laboral.

En general, les entrevistes han anat molt bé i, considero, que són la part més valuosa de la investigació, ja que el fet que hagin pogut donar veu als seus relats i vivències de migració i maternitat ha estat essencial. Tenen molt a dir i jo molt a escoltar. Han explicat vivències realment dures i extremes que m'han fet estremir. Però també han compartit vivències de resiliència; en aquest sentit, tot el que explicaven en relació a la seva experiència a l'espai familiar, les relacions que han fet amb les altres mares i l'acompanyament que han rebut per part de les professionals ha estat commovedor i inspirador. Els seus relats són un autèntic testimoni de l'impacte que té el suport mutu en la vida de les persones i concretament, en la vivència de ser mare.

En totes les entrevistes realitzades em vaig emocionar molt per tot el que explicaven i, concretament en dues d'elles, vam plorar juntes. Vaig plorar per tota la seva trajectòria, dificultats i evolució tan bona que van tenir al llarg del projecte en relació a sentir-se reconegudes, validades, tornar a sentir-se fortes, empoderades i amb un estat d'ànim molt

diferent amb el que havien arribat al començament del projecte. Em vaig emocionar quan una de les mares, que al principi d'arribar no parlava gens ni mica de castellà, va ser capaç de llegir el consentiment i expressar-se amb força fluïdesa davant les preguntes que li anava fent, ella estava realment orgullosa i contenta de tot el que havia aconseguit. Vaig plorar per tot el que van valorar i agrair l'acompanyament i cura que van rebre a l'espai familiar i l'impacte que va tenir sobre elles; això em va fer sentir validada com a professional, em va fer sentir que estava fent bé la meua feina d'acompanyar-les des d'una presència respectuosa, humil, amorosa i discreta, sent elles la força i el motor del grup.

En definitiva, estic infinitament agraïda pel fet que m'hagin donat l'oportunitat d'entrevistar-les. Escoltar-les i acompanyar-les en el seu procés ha estat un autèntic privilegi i un regal, una font d'aprenentatge i de creixement professional i personal. Una font d'encoratjament per seguir lluitant amb compromís per a que tots els drets siguin per a totes les persones.

4 de juliol: entrevista a la coordinadora del projecte

Després d'haver realitzat les entrevistes a les famílies, es va entrevistar a la coordinadora del servei per tal d'incorporar la seva perspectiva a la investigació i contrastar amb les observacions i entrevistes realitzades prèviament.

L'entrevista es va fer presencialment, dins del meu horari laboral, al despatx de la coordinadora i va durar 40 minuts aproximadament. Abans de començar, vam signar la declaració responsable i el consentiment informat. La veritat és que l'entrevista va anar molt bé, ja que em va proporcionar informació molt interessant i en tot moment va estar oberta a les preguntes de l'entrevista. A més, el clima era molt agradable i distès, per això l'entrevista es va fer molt amena. El llenguatge corporal de la coordinadora mostrava tranquil·litat, seguretat i proximitat. Jo tenia el guió de l'entrevista per anar seguint les preguntes, però a mesura que anava seguint l'entrevista vaig veure la necessitat d'incorporar algunes preguntes per complementar la informació que ella m'anava proporcionant. També, fomentava l'escolta activa a l'entrevista utilitzant tècniques com el parafraseig i incorporant algun fet de les observacions per acompanyar la informació que ella em donava.

També, al igual que amb les entrevistes amb les famílies, el fet de tenir els dos rols de professional i estudiant de màster, feia que em sentís una mica estranya.

5.5. PLANIFICACIÓ DE TASQUES CONCRETES

TASQUES	METODOLOGIA/ESTRATÈGIES	TEMPORALITZACIÓ
Analitza la relació entre migració, gènere i maternitat a partir de l'exploració de situacions i realitats socials que fan vulnerable la maternitat i la criança.	Recerca bibliogràfica i anàlisi documental / Experiència professional en l'acompanyament a les dones mares migrades de l'EF0-3	De Febrer a Juliol
Identificar les necessitats psicosocials i socioeconòmiques de les dones migrades acompanyades en un espai familiar de petita infància; així com les seves interrelacions i percepcions en aquest entorn d'acompanyament.	Observacions de l'espai nadó / Entrevista amb les famílies / Entrevista a la coordinadora / Experiència professional en l'acompanyament a les dones mares migrades de l'EF03	De Febrer a Juliol
Valorar l'impacte que té la socialització i l'acompanyament a l'espai familiar en relació a l'autopercepció i autoeficàcia com a mare, en l'autoconfiança, l'autoestima i el vincle matern-filial.	Observacions de l'espai nadó / Entrevista amb les famílies / Entrevista a la coordinadora / Experiència professional en l'acompanyament a les dones mares migrades de l'EF0-3	De Febrer a Juliol
Explorar les potencialitats de l'espai familiar de suport a la criança en l'acompanyament a famílies migrades, en resposta a les seves necessitats.	Recerca bibliogràfica i anàlisi documental / Entrevista a les famílies / Entrevista a la coordinadora	De Febrer a Juliol
Analitza la funció de suport social que exerceixen els espais familiars de petita infància en l'acompanyament a dones que viuen la maternitat i la criança en un context de migració, sense xarxa social i familiar propera i amb una situació vulnerabilitzada a través d'un estudi de cas.	Anàlisi i interpretació de la informació	De Juliol a Setembre
Analitza l'impacte que té la funció de suport social en la vivència de maternitat i criança de dones mares migrades amb poca xarxa social i familiar.	Anàlisi i interpretació de la informació	De Juliol a Setembre
Descobrir nous escenaris d'acompanyament, suport mutu, modelatge i solidaritat entre famílies.	Anàlisi i interpretació de la informació	De Juliol a Setembre
DIARI	DE	CAMP

Taula 7: Planificació de les tasques concretes del Treball de Fi de Màster. Font: Elaboració pròpia.

6. ANÀLISI I INTERPRETACIÓ DE LA INFORMACIÓ OBTINGUDA

Per tal d'analitzar i interpretar la informació degudament, s'ha aplicat el procés de triangulació de les dades obtingudes. En aquest sentit, segons afirmen Greene *et al* (1989), autors citats per Sevillano *et al* (2007) "la triangulació permet integrar i contrastar la informació disponible per tal de construir una visió global, exhaustiva i detallada de cada experiència particular". (p.227).

En aquesta investigació, s'ha aplicat la triangulació entre les diverses fonts d'informació. En relació a això, és molt comú que en la investigació qualitativa s'utilitzin diverses estratègies per recollir la informació (observació, entrevista, anàlisi documental,...). Quan passa això el procés de triangulació es va fent més complex, ja que és necessari integrar tot el treball de camp. Per tant, cal fer la triangulació a diferents nivells, per tal d'aproximar-nos a una comprensió profunda de la realitat estudiada, tal com indiquen Sevillano *et al* (2007). Així doncs, aquesta triangulació s'ha realitzat a dos nivells:

Nivell I

- Anàlisi i contrastació de les característiques del grup i de les interrelacions que es formen a l'espai nadó 0-6 mesos.

Nivell II

- Anàlisi i contrastació de la concepció, percepcions i necessitats de les famílies respecte a la seva vivència de maternitat i experiència d'acompanyament i suport mutu a l'Espai Familiar 0-3.
- Anàlisi i contrastació de la visió i percepció de la coordinadora del servei al voltant de la funció de suport social de l'Espai Familiar 0-3.

Per a la triangulació del segon nivell s'ha aplicat la triangulació d'informants i subjectes, la qual implica conèixer i contrastar els múltiples punts de vista que es conjuguen al voltant d'una mateixa circumstància o situació, com és el cas de les entrevistes a les famílies i a la coordinadora; tot això contrastat també amb les observacions realitzades.

6.1. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ OBTINGUDA

Per tal de realitzar degudament l'anàlisi de tota la informació i dades obtingudes, es construeix un sistema de categories i subcategories, la majoria de les quals es corresponen als ítems i dimensions de les estratègies de recollida d'informació aplicades. Per a la construcció d'aquest sistema s'ha seguit el següent procés:

- Transcripció de tot el material objecte d'anàlisi
- Lectura exhaustiva de tot el material

- Classificar i codificar les dades qualitatives
- Extracció de significats

CATEGORIES I SUBCATEGORIES PER L'ANÀLISI DE DADES	
CATEGORIES	SUBCATEGORIES
CARACTERÍSTIQUES DEL GRUP	<ul style="list-style-type: none"> -Grandària del grup -Edat de les mares participants -País d'origen -Diversitat cultural i/o religiosa -Idioma de comunicació (presència de barrera idiomàtica) -Coneixença entre les participants del grup
INTERRELACIONS QUE ES DONEN AL GRUP	<p><u>Relació entre les famílies:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Comunicació entre les famílies -Intercanvi d'experiències i neguits al voltant de la maternitat i la criança, escolta activa i validació entre famílies -Confiança i intimitat entre les famílies -Ajuda, suport mutu i cura entre famílies -Cohesió de grup -Presència i gestió de conflictes -Modelatge i aprenentatge entre famílies -Interacció de les famílies amb els altres infants que no són fills/es seus -Comunicació i relació entre les mares més enllà de l'EF0-3 <p><u>Relació mare-fill/a dins del grup:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Cura i atenció de les necessitats bàsiques del nadó -Comunicació i interacció amb el nadó <p><u>Relació entre els infants:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Interacció, joc i comunicació entre els infants
CONCEPCIÓ, PERCEPCIONS I NECESSITATS DE LES FAMÍLIES RESPECTE A LA SEVA VIVÈNCIA DE MATERNITAT EN UN CONTEXT MIGRATORI I EXPERIÈNCIA D'ACOMPANYAMENT I SUPORT MUTU A L'EF0-3	<ul style="list-style-type: none"> -Experiència de maternitat en un context migratori -Necessitats psicosocials i socioeconòmiques de les famílies -Percepció i valoració de les relacions establertes amb les altres famílies -Percepció de l'impacte de la xarxa social i l'acompanyament de l'EF0-3 en la vivència de la maternitat

	-Percepció de l'impacte de la participació a l'EF0-3 en el desenvolupament infantil -Valoració de l'acompanyament de l'EF0-3
VISIÓ I PERCEPCIÓ DE LA COORDINADORA DEL SERVEI AL VOLTANT DEL PROJECTE I LA FUNCIÓ DE SUPORT SOCIAL DE L'EF0-3	-Visió i percepció de les potencialitats de l'EF0-3 en la creació de xarxa i l'acompanyament a famílies migrades

Taula 8: Categories i subcategories per a l'anàlisi i la interpretació de dades. Font: Elaboració Pròpia.

6.1.1. Característiques del grup

En aquesta categoria s'analitzen les particularitats del grup en sí mateix a partir de les següents dimensions: la grandària del grup, l'edat de les mares i infants participants, el país d'origen, la diversitat cultural i/o religiosa, l'idioma de comunicació/presència de barrera idiomàtica i la coneixença prèvia entre les participants del grup. Analitzar aquesta categoria és necessària per establir un punt de partida sobre com és el grup i poder fer un anàlisi de la seva evolució a partir de les diferents interrelacions i la qualitat d'aquestes.

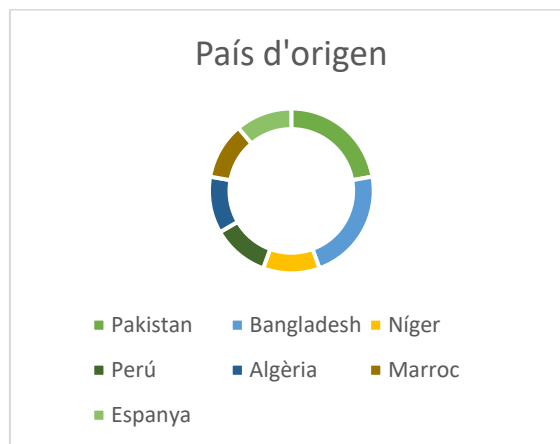
6.1.1.1 Grandària del grup

El grup observat està conformat per un total de 9 mares i 9 nadons. En aquest sentit, el grup no és gaire gran, ja que un dels requisits del projecte a nivell de ràtio era que no superessin aquest nombre de persones participants per tal de poder garantir la qualitat en l'acompanyament familiar. A més, l'espai on es duu a terme el projecte no és de grans dimensions, així que ubicar un grup massa gran podria dificultar la comoditat i la interacció entre les participants. No obstant això, quan s'acompanya amb petita infància i famílies, sempre hi ha imprevistos que fan que no puguin venir totes les famílies del grup i això fa minvar la grandària del grup.

6.1.1.2. Edat de les mares participants

L'edat entre les participants es força diversa. Si ben és cert que la majoria de les edats representades està entre la franja d'edat de 35-40 anys, hi ha d'altres que estan entre els 25-30 anys.

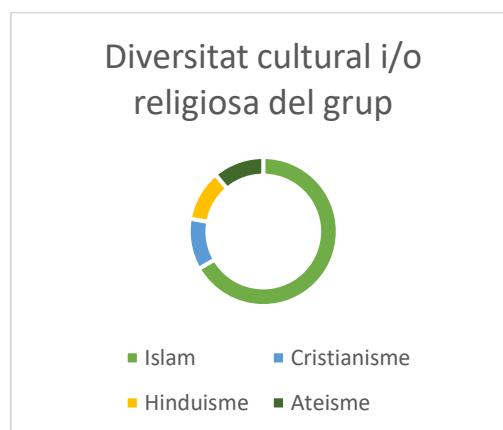
6.1.1.3. País d'origen

Taula 9: País d'origen de les famílies de l'espai nadó 0-6 mesos. Font: elaboració pròpia a partir de la informació del projecte i de les observacions.

En relació al país d'origen, s'observa una gran diversitat de procedències, sent dels grups més heterogenis en aquest sentit. Hi ha més presència de dones de Pakistan i Bangladesh (dues dones de cada nacionalitat), una dona d'origen nigerí, una de Perú, una d'Algèria, una del Marroc i, finalment, una dona d'origen espanyol. Pel que fa als infants, són tots nascuts a Catalunya.

6.1.1.4. Diversitat cultural i/o religiosa

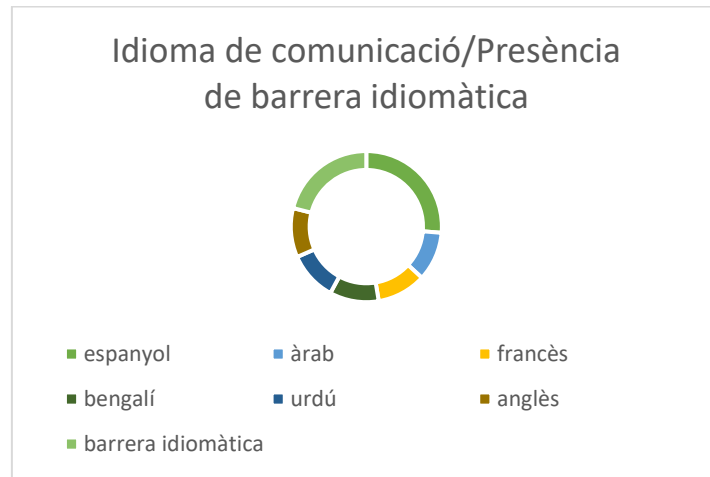

Taula 10: Diversitat cultural i/o religiosa de l'espai nadó 0-6. Font: Elaboració pròpia a partir de les observacions del grup.

Pel que fa a la diversitat cultural i/o religiosa, predomina la religió islàmica amb un total de 6 mares musulmanes. Tant a Pakistan, Bangladesh com en alguns països del continent africà, hi predomina la religió islàmica; així doncs, hi trobem mares de diferents continents (asiàtic i africà), però unides per una mateixa religió. A Bangladesh hi conviuen la religió islàmica i l'hinduisme, en relació a això hi ha dues mares de procedència bengalí cadascuna d'una religió diferent. També, hi ha una mare de religió cristiana i una mare que no professa cap religió. S'observa una gran diversitat religiosa en les famílies participants, s'observa que

aquelles mares que practiquen alguna religió tenen una relació molt estreta amb la seva pròpia espiritualitat, per elles és molt important això; posant en valor les seves tradicions, la seva indumentària, els seus valors i compartint-los amb la resta de mares del grup.

6.1.1.5. Idioma de comunicació/Presència de barrera idiomàtica

Taula 11: Idioma de comunicació/Presència de barrera idiomàtica. Font: Elaboració pròpia a partir de les observacions del grup.

La taula mostra també la pluralitat d'idiomes que hi ha al grup. En aquest sentit, el 55,55% de les mares parlen el castellà (algunes com a llengua materna i la majoria com a segona o tercera llengua arrel de l'aprenentatge dels anys que porten vivint al territori). S'observa també que hi ha una important presència de barrera idiomàtica del 44,44% de les mares participants. Això suposa una gran dificultat per a la comunicació i inclusió entre les diferents mares, però la pluralitat de llengües que parlen les mares (tenint moltes una segona o tercera llengua com per exemple francès, anglès,...) ha permès que es poguessin comunicar entre elles. Tot i la barrera idiomàtica, això no ha suposat que les mares només parlessin amb les que parlen la mateixa llengua, sinó que han parlat entre totes i han anat practicant i aprenent una mica més l'idioma local. A més, la pluralitat de llengües va suposar també interès entre les diferents participants; en relació a això el primer dia de grup es va realitzar una activitat en la que les mares escrivien la paraula 'Benvingudes' en les diferents llengües parlades al grup, donant espai i representació per a totes, entre elles es preguntaven i aprenien noves paraules.

6.1.1.6. Coneixença entre les participants del grup

En general, les mares no es coneixien d'abans, només dues mares es coneixien de l'escola dels seus fills, però sense tenir una relació molt propera. La mare d'origen espanyol li sonava la cara d'una altra mare (la seva filla gran i el seu fill van a la mateixa escola, però mai s'havien saludat ni dit res). Tot i ser del mateix barri, no havien coincidit abans. Si ben és cert que algunes mares porten poc temps al territori i no coneixen a gairebé ningú, altres porten més temps i tampoc tenen gaire xarxa social. En definitiva, no hi havia coneixença prèvia entre les mares del grup, majoritàriament s'han conegut a l'espai.

6.1.2. Interrelacions que es donen al grup

En aquesta categoria s'analitzen les interrelacions que es donen dins el grup a partir de les següents dimensions: la relació entre les famílies, la relació de la mare amb el nadó i la interacció entre els nadons.

6.1.2.1. Relació entre les famílies

Aquesta dimensió s'analitza a partir de diverses subcategories molt específiques que ajuden a construir una idea més global sobre com s'ha anat gestant la xarxa social i la relació d'ajuda i suport mutu entre famílies al llarg dels mesos d'investigació.

6.1.2.1.1. Comunicació entre les famílies

A l'inici del projecte algunes mares es mostraven més tímides i no es relacionaven tant amb les altres, es saludaven cordialment, es feien alguna pregunta, però sobretot es relacionaven més amb el seu nadó i amb la professional. Algunes mares més extravertides sí que buscaven més la relació i interactuaven més amb les altres mares, preguntant diferents coses per anar-se coneixent. A mesura que han anat passant les sessions, s'ha observat com la comunicació anava creixent més, tant la verbal com la no verbal. Arribaven mares i es feien petons i abraçades, somriures i mirades de complicitat entre elles, riures, interessar-se per com estan i com han anat els dies que no s'han vist. Les observacions han mostrat que, tot i haver una gran diversitat d'idiomes i presència de barrera idiomàtica, ha hagut una bona comunicació entre elles, les mares que parlaven castellà feien preguntes a les mares que no el parlaven i una altra mare feia traducció del que deia, i la comunicació s'anava establint a partir de l'interès i l'ajuda mútua entre les famílies. També, les famílies que no parlaven gaire castellà preguntaven algunes paraules i intentaven aprendre'l també. Ha hagut molta comunicació no verbal entre les famílies, la comunicació anava molt més enllà de les paraules i els idiomes.

6.1.2.1.2. Intercanvi d'experiències i neguits al voltant de la maternitat i la criança, escolta activa i validació mútua

Tot i haver mares que tenien dificultats per parlar i entendre l'idioma, han pogut compartir igualment les seves vivències, amb l'ajuda d'altres companyes que podien traduir. A mesura que anaven passant les sessions, cada vegada compartien més experiències, neguits i dubtes que podien tenir respecte la maternitat i la criança, compartint el seu dia a dia, les seves dificultats, els seus interessos. A les sessions es tractaven diferents temes més guiats: postpart immediat, lactància materna, alimentació i son, criança respectuosa, desenvolupament integral, joc i la dona mare, entre d'altres. Tot i així, havien molts temes que les dones compartien de manera espontània. A continuació, es presenten els temes més recurrents que les famílies compartien:

- **Experiència d'embaràs, part i postpart:** era un tema que tenien molta necessitat de compartir, ja que moltes d'elles havien tingut una experiència de part i postpart molt

traumàtic, necessitaven poder compartir què va passar, com es van sentir, per tal de poder sanar ferides. Negligències mèdiques, violència obstètrica, complicacions i dolències físiques per l'epidural, cesàries d'urgència, postparts sense suport,...Algunes mares expressaven que no podien parlar d'això amb ningú perquè, o bé no tenien xarxa propera o bé perquè no volien preocupar a les seves mares que estaven lluny.

- **Dificultats socioeconòmiques i vivenda:** aquest era un tema que angoixava molt a les famílies i necessitaven compartir. La situació de fragilitat amb la que viuen moltes famílies és alarmant, sobretot aquelles que estan en situació administrativa irregular, ja que queden excloses de poder accedir a ajuts oficials als que tindrien dret, accés per inserir-se al mercat laboral i moltes dificultats per poder accedir a un habitatge digne. En aquest sentit, la majoria vivien a una llar molt precària: habitacions en pensions amb el mateix espai per a tota la unitat familiar i sense accés a cuina, habitacions rellogades de dimensions molt reduïdes on els infants gairebé no tenen espai per moure's, pisos amb molta humitat, dificultats per pagar el lloguer, processos de desnonament,... Tota aquesta situació té un impacte en el món emocional de les mares molt important, les preocupacions del dia a dia, l'angoixa de sentir que no s'arriba, s'observava a les famílies preocupades, però a mesura que anaven compartint les seves preocupacions, sentien una mena d'alliberament, les mares s'escoltaven i entre algunes es volien ajudar també.
- **Dol migratori:** el tema de la migració també és una necessitat de compartir entre les mares. Gairebé en la seva totalitat el grup està format per dones migrades, unes porten més anys i altres menys. A les sessions, parlen sobre l'enyorança de les seves mares (algunes van morir i no es van poder acomiadar), mostren algunes fotografies sobre els seus familiars, algunes ploren, comparteixen algunes tradicions dels seus països i també comenten algunes dificultats amb les que s'han trobat en arribar aquí.
- **Lactància i alimentació complementària:** un tema molt important també per compartir, alguna mare tenia algunes dificultats i anaven compartint experiències i consells per poder tenir una lactància més satisfactòria. També, algunes parlaven de la seva experiència amb la lactància artificial i de la culpabilitat per no haver pogut instaurar una lactància materna. També compartien les seves experiències al voltant de la introducció de l'alimentació complementària, per algunes va ser molt fàcil, però per altres mares estava sent molt difícil perquè els infants no acceptaven els aliments i només volien pit.
- **Son:** el son infantil és un tema que preocupava molt a les mares també, sobretot el parlaven quan arribaven a l'espai i es preguntaven com havien dormit, llavors moltes deien que malament perquè el seu fill o filla havia dormit poc o malament i llavors no havien pogut descansar gaire.
- **Llums i ombres de la maternitat:** aquest tema el parlava sobretot una de les mares, sempre que arribava a l'espai tenia la necessitat de parlar-ne, de com estava de cansada, dels canvis físics del cos arrel de l'embaràs i el part, de les dificultats en la criança,...tot i que veia les llums també, necessitava parlar de les ombres. També

parlaven molt de la sobrecàrrega mental i el cansament físic, de com s'oblidaven de moltes coses i com moltes vegades arribaven que no podien més.

- **Parella:** era un tema força recurrent també, la majoria explicava que tot requeia sobre elles com que els marits treballaven elles es quedaven a càrrec de la criança i de la llar i això les esgotava molt perquè sentien que no tenien el suport que els agradaria i que necessitaven, i això els afectava també en la seva relació de parella i d'intimitat amb aquesta. També, dues mares eren monoparentals, una d'elles amb el pare de la criatura al país d'origen a l'espera de reagrupament familiar.
- **Desenvolupament:** l'evolució dels seus nadons també era un tema que compartien espontàniament (si el seu fill/a ha aconseguit voltejar, si comença a gatejar, si explora més joguines, si balboteja), algunes mares comparaven els altres fills/es amb els seus i a vegades podia generar una mica de preocupació, sobretot pel que fa al desenvolupament motriu i alimentació (*'la meva encara no gateja i la teva és més petita i ja ho fa'*, *'què bé que menja el teu fill'* o *'quina bona llet que tens'*).

En general, les mares han pogut compartir moltes experiències i vivències que han anat en augment a mesura que anaven passant les sessions. S'escoltaven les unes a les altres amb respecte i sense judicis, parant atenció, fent-se preguntes, podien expressar-se i treure el que necessitaven. En definitiva, s'ha observat una evolució molt positiva d'aquest aspecte al llarg del desenvolupament del projecte.

6.1.2.1.3. Confiança i intimitat entre les famílies

Al començament, no hi havia molta confiança i intimitat entre les famílies, tot i compartir diferents vivències, però sense arribar a aprofundir en qüestions molt íntimes. A mesura que han anat passant les sessions i que han pogut conèixer-se més entre elles a partir de les experiències que anaven intercanviant i de trobar-se setmanalment, el grau de confiança i intimitat va anar augmentant i consolidant-se més. En aquest sentit, es destaca una sessió (al mes de començar el projecte) en la que una mare va compartir una situació molt íntima que l'angoixava molt, necessitava poder treure-ho i va ser una història impactant per al conjunt del grup. En aquella sessió la mare es va sentir amb molta confiança i seguretat per explicar la seva situació, les altres mares l'escoltaven i empatitzaven amb ella, li donaven suport i ànims, no la van jutjar en cap moment, va ser una mostra de contenció i sosteniment de grup molt impressionant. La mare va dir que *'aquí es sentia molt especial'* i va agrair a les mares l'escolta i el suport. Aquesta sessió i aquest exemple, va suposar un abans i un després per al grup, sent aquest cada vegada més unit i cohesionat i compartint cada vegada situacions més íntimes. També, cal destacar que un altre factor que ha indicat confiança és deixar a càrrec d'una altra mare el seu fill o filla quan havia de sortir un moment de l'espai per poder anar al lavabo, fer una consulta amb la treballadora social,...

6.1.2.1.4. Ajuda, suport mutu i cura entre famílies

Pel que s'ha observat al llarg de les diferents sessions, la maternitat suposa un punt d'unió i empatia molt important per a les mares. A més, viure una situació de migració i vulnerabilitat ha suposat que s'identifiquessin, encara més, entre elles i es manifestessin varietat de sinèrgies i actituds d'empatia, ajuda, suport mutu i cura entre famílies que s'han anat donant a mesura que compartien les seves vivències i dificultats. A continuació es destaquen els següents exemples observats a les sessions:

- Preguntar-se com estan i què necessiten.
- Escoltar-se i fer-se suport emocional quan les mares comparteixen les seves vivències i dificultats, aconsellar-se, animar-se.
- Activar accions i mecanismes d'ajuda mútua davant les dificultats que han pogut manifestar algunes mares: una mare que porta roba i pots de llets per a una altra mare que ho necessita, recomanar recursos i serveis d'ajuda, mares que s'ajuden en la traducció de l'idioma per a que entenguin el que s'està parlant i participin, mares que ajuden i ensenyen el castellà a aquelles que tenen més dificultats, mares que comparteixen bolquers quan una mare no te, una mare que porta una joguina per al fill d'una altra companya.
- Una mare va alletar a la nena d'una companya, ja que no li sortia gaire llet i es trobava amb moltes dificultats per a que mengés altres aliments. Una mare que tenia molta llet i amb la que va fer una relació propera li va oferir donar-li del seu pit. La mare va acceptar i va ser un moment realment preciós, la mare de la criatura observa el moment amb tendresa i estava molt agraïda, la nena es sentia bé, estava molt a prop de la seva mare qui li anava agafant la maneta.
- Cuidar del fill/a quan una mare havia de sortir de l'espai durant un moment.
- Una mare que comparteix l'oli de massatge que va portar del seu país que va bé per alleugerir el mal de panxa amb totes les mares del grup per a que se'l poguessin endur a casa.
- Mares que preparen cafès per les companyes, una mare que prepara l'esmorzar i el reparteix per totes les mares.
- Quan va ser el primer dia de Ramadà, les mares que no el feien van decidir no prendre cafè aquell dia per solidaritzar-se amb les que sí que ho feien, ja que el primer dia és el més dur.
- Una mare que feia molts anys que estava al territori i quan va arribar es va trobar amb moltes dificultats, s'identifica i empatitza amb una altra que ha arribat fa poc i està molt pendent d'ella, del que pot necessitar, li ofereix el seu suport i companyia per a que no estigui sola.
- Una mare que, tot i les dificultats econòmiques, porta tes i pastes per compartir amb les altres mares i esmorzar juntes.
- Mares que s'alegren i celebren les bones notícies de les altres (quan a una mare li van concedir la nacionalitat, es van abraçar conjuntament i la van aplaudir).
- Mares que es diuen coses boniques, que es valoren, es reconeixen i es pugen l'autoestima (es va realitzar un taller d'autoestima i es van dir les unes a les altres coses realment boniques i necessàries amb les que es van sentir molt validades i reconegudes).

En definitiva, s'ha observat una gran quantitat d'accions d'ajuda, suport mutu i cura entre les famílies. A mesura que anaven passant les sessions, més accions s'observaven.

6.1.2.1.5. Cohesió de grup

Tot i ser el grup amb més diversitat d'origen, cultural, religiosa i idiomàtica, s'ha observat que és el grup més cohesionat dels diferents grups participants a l'espai familiar. L'heterogeneïtat del grup ha suposat una gran riquesa. El punt d'unió més important ha estat el de ser mares sobretot, i també el de ser dones migrades i amb situacions similars. Si ben és cert que al principi aquesta cohesió no era tan manifesta i més aviat era un grup poc cohesionat perquè no es coneixien entre sí, a mesura que han anat passant les sessions i que les mares han anat compartint moments, experiències i s'han anat coneixent, la cohesió s'ha anat construint de manera forta. En aquest sentit, no ha hagut presència de subgrups sinó que anaven parlant i compartint entre totes, no s'ha observat que alguna mare es quedés més aïllada sinó que han pogut construir un grup força cohesionat. La cohesió ha anat en augment en la mesura que el grau de confiança i intimitat ha anat augmentant a partir de compartir experiències, i en la mesura que han anat manifestant-se actituds d'ajuda, suport mutu i cura entre les famílies.

S'han observat quatre moments clau que han fet enfortir de manera molt significativa la cohesió entre el grup:

- Quan es va realitzar un taller pel dia de la dona i una mare va compartir una confidència al grup sobre la seva situació personal i el grup la va sostenir amb molta estima, sensibilitat i empatia.
- Quan algunes mares van poder parlar de la mort de les seves mares i el que havia significat estar lluny d'elles. Va ser un moment realment dolorós, però el grup les va acompanyar i sostenir amb molta cura.
- Quan es va fer un taller d'autoestima i a partir de les fotografies de cadascuna d'elles havien d'escriure's coses positives les unes de les altres. Es van escriure missatges realment bonics i empoderadors *'ets una dona forta, valenta i estic orgullosa de tu', 'ets la millor mare que la teva filla podria tenir', 'ets una gran persona', 'el teu fill té molta sort de tenir-te', 'm'agrada el teu somriure', 'estic molt contenta d'haver-te conegut', 'ets una gran mare'*, entre d'altres.
- Quan es va celebrar la festa comunitària de l'EID (fi del Ramadà) i van poder conèixer més sobre la cultura i religió de les companyes musulmanes, es van fer tatuatges de henna, van ballar juntes, menjar,...

6.1.2.1.6. Presència i gestió de conflictes

En totes les sessions observades, no s'ha manifestat cap conflicte. En relació a això, les mares han pogut expressar-se amb respecte i sense judicis per part de les altres, han pogut entendre diferents punts de vista. Aquest respecte i no judici cap a les altres ha facilitat que no hi haguessin conflictes al grup. Per exemple, a una de les sessions es va parlar de la

gestació subrogada i l'avortament (temes amb molta controvèrsia), tot i ser majoritàriament un grup que practica algun tipus de religió i que estan en contra de l'avortament, van poder parlar i debatre amb la mare que no és religiosa sobre aquest tema, entenent també el seu punt de vista. També, quan en alguns moments els nadons s'anaven explorant entre ells i algun agafa a l'altre dels cabells o intentava posar-li un ditet a l'ull i l'altre plorava, la mare ho entenia i li deia a l'altra mare que no es preocupés que és normal que entre els infants s'explorin. Això donava tranquil·litat a l'altre mare que es sentia malament pel que estava fent el seu fill.

6.1.2.1.7. Modelatge i aprenentatge entre famílies

S'ha observat que el modelatge entre les famílies ha suposat canvis significatius per part d'altres mares en la manera de relacionar-se amb els seus fills i filles. Particularment, hi havia una mare que tenia una relació de molta cura i afecte amb la seva filla (la manera d'agafar-la, de tocar-la, de parlar-li,...) va ser una inspiració per altres mares, per una mare en concret que mostrava algunes dificultats inicials per relacionar-se amb la seva filla. Això va ser molt beneficiós, tenint en compte que aquestes dues mares es van conèixer a l'espai i va ser un suport i model de relació molt important per l'altra mare. També, es van observar altres situacions d'aprenentatge entre les famílies com per exemple el tema de l'alimentació infantil i la preparació de biberons, també una mare va compartir amb la resta uns exercicis que l'havien ajudat molt per a la recuperació postpart, una altra mare va donar-li receptes d'alimentació adulta a una mare per a que li sortís més llet del pit i a la mare que li va donar el consell li va anar molt bé. També, el fet de parlar en castellà va servir de modelatge per aquelles mares que estaven aprenent l'idioma, van aprendre molt. En aquest sentit, es destaca l'evolució d'una mare que va arribar a l'espai sense parlar res de castellà (només àrab i francès) i l'evolució que ha tingut en el castellà és impressionant, sent capaç de poder establir una conversa, llegir, parlar i entendre el castellà amb més fluïdesa; a base de relacionar-se amb les altres mares que parlaven castellà, això va ser una gran ajuda per ella. A més, cal destacar també l'aspecte intercultural que va suposar un gran aprenentatge per a les famílies, des de compartir cançons de bressol en diferents idiomes i cultures (per exemple, a Àsia i Àfrica tenen les mateixes cançons de bressol profètiques, en alguns països d'Amèrica Llatina inventen una cançó de bressol abans de néixer la criatura que és única i l'acompanyarà sempre,...), compartir diferents receptes d'alimentació infantil, saber que les persones pakistaneses pinten els ulls als nadons com a símbol de protecció, en alguns països d'Àfrica donen de menjar als infants amb la mà i els ajuda a poder introduir millor l'alimentació complementària, diferents tècniques de massatge infantil; en general, es van compartir uns aprenentatges molt interessants i enriquidors que van fer que les mares aprenguessin molt les unes de les altres.

6.1.2.1.8. Interacció de les famílies amb els altres infants

S'observa una evolució en la relació de les mares amb els altres infants a mesura que van anar passant les sessions i anaven coneixent-se més entre les mares. Que les mares es relacionessin també amb els altres infants era prova que entre les mares hi havia confiança i el fet que els infants gaudissin de la interacció amb altres persones adultes era prova també que les mares confiaven les unes amb les altres i es guiaven pel criteri de les seves mares,

es sentien segurs en aquest aspecte. S'observa una evolució al llarg del projecte, al principi les mares estaven centrades en la interacció amb els seus propis fills i filles, però a mesura que van anar passant les sessions i van anar agafant més complicitat amb les mares es van observar més interaccions amb els altres infants. Entre les interaccions observades es destaquen mirades, somriures, saludar-los i preguntar com estan, parlar amb ells, agafar-los, acaronar-los, estimular-los amb els materials que tenien a l'abast, tenir cura d'ells quan la seva mare havia de sortir un moment de l'espai.

6.1.2.1.9. Comunicació i relació entre les mares més enllà de l'EF0-3

A mesura que anaven passant les sessions i les mares s'anaven coneixent més entre sí, s'ha observat com algunes mares s'intercanviaven els telèfons per parlar fora, com algunes mares arribaven juntes i s'esperaven al finalitzar la sessió de l'espai per marxar juntes. En algunes sessions es va observar com algunes mares van proposar espontàniament anar a fer un volt després de la sessió grupal. També, algunes mares es trobaven a l'escola dels seus fills més grans, es saludaven i a vegades venien juntes cap a l'espai. Una mare va tenir la iniciativa de crear un grup de whatsapp per parlar que el van anomenar '*les super mamis*', les mares estaven molt entusiasmades. També, una altra mare va explicar que el cap de setmana la va trucar una companya per poder donar una volta pel barri. També, dues mares coincidien a algunes activitats del CDIAP on anaven les seves filles, comentaven a l'espai com quedarien per anar o bé que es trobarien allà. També algunes mares comenten que un dia es van trobar al parc i que van estar tota la tarda juntes jugant i van conèixer a les seves famílies extenses, ho explicaven amb il·lusió per haver-se trobat. També comentaven que s'han fet molt suport i companyia parlant pel whatsapp, preguntant-se com estan.

6.1.2.2. Relació mare-fill/a dins del grup

Aquesta dimensió s'analitza a partir de la cura i atenció de les necessitats bàsiques del nadó (connexió amb les necessitats del nadó i la resposta a les seves necessitats) i de la comunicació i interacció amb el nadó (mirades, somriures, contacte físic, mostres d'afecte, parlar, emetre sorolls, cantar, elogiar, jugar i estimular al nadó, animar al nadó a explorar i jugar, observar el que fa el nadó i gaudir de la relació i la interacció amb el seu fill o filla).

6.1.2.2.1. Cura i atenció de les necessitats bàsiques del nadó

Pel que s'ha pogut observar, més de la meitat de les mares connecten i comprenen les necessitats bàsiques dels seus fills o filles, atenent aquestes necessitats amb cura, afecte i atenció. No obstant això, s'ha pogut observar que hi ha algunes mares que han manifestat certes dificultats en aquest aspecte. Per exemple, a l'inici del projecte, una mare tenia dificultats per connectar amb les necessitats de la seva filla derivades de la seva situació de desbordament i preocupació per la seva situació personal i socioeconòmica (si plorava no atenia ràpidament la necessitat, no la mirava o l'agafava quan plorava). Una altra mare es relacionava de manera ambivalent amb la seva filla (a moments l'agafava, la mirava i mostrava afecte i altres moments l'agafava de manera un tant brusca i li costava tolerar el plor de la nena). També, una mare li costava connectar amb la seva filla, ja que tenia una

mirada un tant negativa de la nena i de les dificultats que tenia derivades de la seva prematuritat i dificultats de desenvolupament associades, sentint culpa i comparant la seva experiència amb la filla més gran i la petita.

A mesura que s'anaven fent les sessions i, a partir de l'acompanyament i la relació amb les altres mares, s'observava com el vincle entre mare-fill/a anava millorant. Per exemple, en el cas de la mare que li costava connectar amb les necessitats de la seva filla i interactuar amb ella, es va observar com el vincle amb la seva filla va anar enfortint-se i millorant la qualitat de la seva relació. Estava molt més atenta a les senyals de la nena, quan la nena plorava l'agafava de seguida, estava donant resposta a la necessitat de contacte, la manera de relacionar-se amb la nena va evolucionar molt positivament. S'observa una unió d'aquesta millora amb la relació estreta que va fer amb una de les mares, aquesta mare en particular tenia una cura i afecte cap a la seva filla molt profunds. Això va servir de modelatge a aquesta altra mare i va començar a relacionar-se amb la seva filla d'una altra manera, a més ella cada vegada s'anava sentint més relaxada i no tan abromada per la seva situació. En aquest sentit, a l'espai trobava un moment per connectar amb altres coses, parlava i reia amb les altres mares i el fet de tenir una xarxa va fer que ella es sentís millor i pogués vincular-se millor amb la seva filla.

Pel que fa a la mare que tenia dificultats per acceptar a la seva filla i la situació es va observar una evolució positiva. Arrel de l'acompanyament i el suport, de tenir un espai per connectar i mirar a la seva nena, de veure com les altres mares li deien coses a la nena i valoraven els seus avenços, la mare va començar a tenir una mirada una mica més positiva cap a la nena, centrant-se en tot allò que estava fent i no tant en el que no podia fer.

6.1.2.2.2. Comunicació i interacció amb el nadó

Pel que s'ha pogut observar, gran part de les mares del grup es comuniquen i interaccionen amb el seu fill o filla amb cura i afecte. En aquest sentit, s'observen mirades, somriures, contacte físic constant, petons, abraçades,... També, parlen bastant amb els seus nadons, s'observa com una mare estableix diàleg intern amb la seva criatura, constantment li parla, li anticipa, dialoga amb el seu món emocional, és un exemple molt positiu per a la resta del grup. Hi ha mares que repeteixen els sorolls que emeten el seu fill o filla i també hi ha una mare que sempre canta al seu nadó quan és l'hora d'adormir-lo, el bressola i li canta amb molta dolçor, és un moment molt tendre que les altres mares també valoren molt. També, la majoria de les mares elogien als seus nadons amb paraules del seu idioma, com per exemple 'habibi' en àrab o 'bismillah' en urdú que vol dir 'carinyo', i altres elogis com 'mi amor', 'princesa', 'mi vida', 'mi niña'. S'observen també com algunes mares juguen i estimulen al seu fill o filla ensenyant-li els diferents materials i joguines que tenen a l'abast per a que l'explorin o es puguin posar de costat. També, l'observació del que fa el seu fill o filla i està pendent i atentes al que fa o deixa de fer està present en les observacions, la majoria de les mares estan pendents del que fan els seus fills i filles. En general, s'observa que la majoria de mares gaudeix de la relació i la interacció amb el seu fill o filla. Cal destacar, però, que tenir un espai on poder tenir una relació continuada sense interrupcions ajuda molt per a que aquesta relació es pugui donar, ja que moltes mares han comentat a l'espai que a casa no tenen moments per relacionar-se tant amb el seu fill o filla, ja que han de fer moltes tasques a casa o bé tenen més fills i filles que també han d'atendre. Cal destacar també que, a l'inici del projecte

s'observava que hi havia mares que tenien dificultats per interaccionar amb el seu fill o filla. En aquest sentit, una mare tenia agafada a la seva nena d'esquenes a ella durant tota la sessió, per tant no hi havia mirades, somriures,... s'observava com la nena volia anar al matalàs i explorar els materials de joc, però la seva mare la tenia agafada tota l'estona, deia que si la deixava al matalàs ploraria. Mica en mica, al veure als altres nadons com exploraven i també a partir de l'acompanyament de l'educadora i el modelatge amb les altres mares, va anar deixant a la nena al matalàs durant estones més llargues i veia com la seva nena explorava, es movia i gaudia de l'estona; això va permetre veure la necessitat de la seva filla i també interaccionar més amb ella. També, es va observar com una mare al principi li costava molt interaccionar amb la seva nena, la deixava al matalàs, però no interactuava gaire, no la mirava molt ni li somreia. Mica en mica, a mesura que aquesta mare es va anar sentint més relaxada i amb un estat d'ànim més alt, va anar fent xarxa i va veure a més mares en acció, la seva relació amb la nena va començar a canviar, l'agafava més, li feia petons i li mostrava més afecte, li somreia més, l'animava a explorar les joguines,...va ser una evolució molt positiva. En definitiva, s'ha pogut observar una evolució molt positiva pel que fa al vincle i la qualitat de la relació.

6.1.2.3. Relació entre els infants

Aquesta dimensió s'analitza a partir de la interacció, el joc i la comunicació observada entre els nadons al llarg del projecte.

6.1.2.3.1. Interacció, joc i comunicació entre els infants

La socialització entre els nadons ha anat evolucionant al llarg dels mesos del projecte. En aquest sentit, en un inici del projecte no hi havia interacció en sí entre els nadons, ja que per la seva etapa evolutiva estaven en una fase de connexió i relació amb la mare (díada, fusió emocional), explorant i coneixent el seu propi cos i els objectes pertinents que tenien al voltant. A mesura que van anar passant els mesos i els nadons s'anaven fent més grans, anaven interaccionant els uns amb els altres (sobretot els que eren una mica més grans i tenien 8-9 mesos aproximadament, mostraven curiositat pel nadó que tenien al costat i es miraven, somreien, volien explorar a l'altre tocant un ull o agafant els cabells o bé agafant l'objecte que l'altre estava explorant. Aquestes primeres interaccions amb els seus iguals tenien molt valor a l'espai i les mares comentaven que els agradava veure als seus fills i filles relacionar-se amb altres persones.

6.1.3. Concepció, percepcions i necessitats de les famílies respecte a la seva vivència de maternitat en un context migratori i l'experiència d'acompanyament i suport mutu a l'Espai Familiar 0-3

Aquesta categoria s'analitza a partir de les entrevistes en profunditat realitzades a 6 famílies participants dels espais nadons del projecte. Així doncs, es pretén analitzar i tenir una major comprensió sobre l'experiència de la maternitat en un context migratori, les necessitats

psicosocials i socioeconòmiques que poden tenir les famílies, la seva percepció i valoració de les relacions que han anat construint al llarg de les sessions, de l'impacte que ha tingut la xarxa social creada en la seva vivència de maternitat, de l'impacte que ha tingut per al desenvolupament dels seus fills i filles participar al servei i la valoració que fan de l'acompanyament de l'espai familiar.

6.1.3.1. Experiència de maternitat en un context migratori

Aquesta dimensió s'analitza a partir de la pròpia experiència de migració de les dones entrevistades i de la seva experiència de maternitat a Barcelona i el que ha suposat per elles tenir la xarxa familiar i social lluny.

6.1.3.1.1. El procés de migració

Per al conjunt de les mares entrevistades, el seu procés i experiència de migració ha estat molt difícil perquè trobaven molt a faltar a les seves famílies, es sentien molt soles, no coneixien a ningú, tenien molta por i incertesa, havien d'adaptar-se a altres costums,... Per exemple, una mare explicava que li va costar molt adaptar-se al menjar d'aquí. Una altra mare que trobava moltíssim a faltar a la família i allò que feien al seu país, comentava que aquí s'avorria gairebé tot el dia perquè no sortia de casa. Una altra mare tenia l'expectativa que migrar seria més fàcil, però en arribar aquí i trobar-se en situació administrativa irregular va ser molt dur perquè necessitava papers i documents per tot (trobar una feina, llogar un pis,...) això li estava generant molt d'estrès i malestar.

Un altre aspecte a destacar són les experiències que porten viscudes al seu país d'origen i com això condiciona el procés migratori. Per exemple, una mare explicava que sentia molta por perquè estava fugint d'una situació molt complicada al seu país d'origen, sempre havia viscut amb por al seu país i això l'havia afectat molt a nivell emocional en el sentit que tenia por de parlar, d'expressar-se i al principi d'arribar sentia molta por perquè venia d'un altre país i temia que la discriminessin. A més, va haver de deixar al seu fill adolescent al seu país i això l'angoixava moltíssim. Una altra mare va fer el procés migratori en un estat avançat de gestació i va arribar amb moltes preocupacions i neguits, sentia molta por per haver deixat tot enrere i arribar a un país on no hi havia ningú, on no coneixia a ningú, ja que donava molta importància a la relació social i familiar i sentia por de no poder-la construir. Per una altra mare va ser molt difícil intentar migrar perquè li van denegar varies vegades la sol·licitud, el seu marit havia marxat primer i ella es trobava que ho intentava i encara no podia.

Tot i les dificultats relatades per les mares en el seu procés migratori, moltes d'elles valoren les oportunitats amb les que s'han trobat aquí. En aquest sentit, destaquen la seguretat que s'han trobat en comparació als seus països d'origen. En relació a això, una mare explicava que aquí ha trobat molta protecció, *'que aquí pots sortir sola al carrer i no passa res'*, que els infants estan més segurs i en general se'ls cuida més. Moltes mares també destaquen com a molt positiu el sistema de salut públic català pel que fa a l'atenció mèdica dels CAPS i hospitals. Un altre aspecte que destaquen són les oportunitats laborals que tenen

aquí i el suport, ajuda i acollida que han rebut ja sigui des de la Fundació de l'Esperança, altres serveis i/o entitats i les bones persones amb les que s'han anat trobant.

6.1.3.1.2. Ser mare sense xarxa familiar i social propera

En el cas de les mares monoparentals, relaten que ser mare sola i sense xarxa familiar és molt dur perquè no tenen cap mena de suport. En el cas de la mare monoparental nombrosa expressa que se li fa especialment dur perquè si algun dels seus altres fills es posés malalt i l'han d'ingressar no es podria quedar amb ell i acompanyar-lo perquè té més fills i filles i ha d'estar amb ells a casa. En el cas de la mare monoparental primerenca va viure un embaràs amb molta angoixa perquè sentia molta por i estava preocupada que la seva filla no tingués pare, també per l'estigma que això suposava per a la seva comunitat. A més, la seva vivència de part i postpart va ser especialment difícil perquè el naixement va ser per cesària i explica que durant la recuperació postpart estava sola i no tenia ajuda de ningú, *'no podia cuinar i m'aguantava sense menjar'*.

El fet de no tenir la xarxa a prop resulta molt difícil també per les altres mares que no són monoparentals. En aquest sentit, una mare comparava com va ser el naixement de la seva primera filla al seu país d'origen i amb el suport de tota la seva família i com va ser el naixement del seu fill petit aquí a Barcelona tenint només al marit. En relació a això, explica que es va sentir molt sola perquè el seu marit estava treballant gairebé tot el temps; a més, el seu embaràs va ser molt difícil, es trobava molt malament i estava gairebé tot el temps sola a casa, no tenia amb qui parlar *"parlava amb el meu bebè dins de la panxa i li deia que tot aniria bé"*. El naixement va ser amb moltes complicacions i per cesària, pel que la recuperació va ser especialment difícil, ningú la podia cuidar i sentia que no tenia temps per ella i ho comparava a quan tenia a la seva família a prop i expressava que *"quan la família està a prop és molt més fàcil poder relaxar-te, però quan no està no tens ni un moment per a tu"*.

Una altra mare relatava que no tenir a prop a la família era molt dur perquè els seus fills i filles no coneixen i no saben res del seu país ni del que fan, ni coneixien als seus avis. Explicava que al seu país d'origen (Níger) *"quan una dona té a un nadó està 40 dies sense fer res perquè tota la família l'ajuda en tot, la cuiden a ella i al nadó i li fan massatges per a que es recuperi"*. Comenta que això ho troba molt a faltar perquè diu que *"això aquí no es fa"*, amb la seva filla gran que va néixer al seu país d'origen va tenir la sort de viure aquesta experiència, però amb els altres no.

Per una altra mare també li resultava molt difícil no tenir a la família a prop i recorda com de dur va ser quan va arribar aquí fa menys d'un any, ja que no tenia a ningú, no tenia amigues, ni ajuda, ni habitació per dormir, sense feina i amb un gran sentiment de solitud.

Una altra mare relatava que ser mare migrant és molt difícil i comparava l'experiència dels seus dos primers embarassos al seu país d'origen amb el tercer aquí a Barcelona. En aquest sentit, al seu país d'origen tenia el suport continu de la seva mare, en canvi, en arribar aquí es sentia molt sola perquè no estava la seva mare i el seu marit no podia acompanyar-la ni fer-li suport perquè estava en constant recerca de feina, així que es sentia molt sola i no coneixia el territori, inclús quan havia d'anar als controls mèdics per l'embaràs es perdia sovint. Expressava que es sentia molt sola, que va arribar a tenir depressió, plorava

constantment, gairebé no sortia de l'habitació de la pensió i trobava molt a faltar a la seva mare. També, el fet d'estar en situació administrativa irregular va fer que experimentés situacions extremes durant la gestació; en relació a això, explicava que *“quan tenia un antull no podia menjar-lo perquè no tenia diners per comprar, això em va xocar moltíssim”*. La situació s'agreujava perquè el seu fill gran estava al seu país d'origen i això la tenia molt preocupada, ja que no el podia veure, el trobava molt a faltar i estava a càrrec de l'àvia que ja era una persona gran. Un fet molt significatiu de la seva experiència és que quan va néixer la seva filla, tot i ser la tercera, explicava que va sentir *‘com si fos mare primerenca’* en el sentit que amb els dos fills més grans la seva mare sempre estava amb ella, pendent i l'ajudava molt en la criança; en canvi, aquí la va criar pràcticament ella sola i relatava que *‘per a mi se'm va fer molt difícil quan el meu bebè va néixer perquè era molt petitona i em feia por banyar-la’* i explicava que durant els tres primers mesos va ser una altra persona qui banyava a la nena perquè ella no es veia capaç, sentia molta por.

Per a una altra mare, tot i la seva experiència migratòria, no tenir xarxa i el fet de tenir a la seva filla gran (ja major d'edat) vivint al país d'origen, comenta que aquí està vivint la maternitat molt tranquil·la i amb plenitud, en el sentit que pot veure a la seva filla créixer, tenir-la i veure als seus dos fills tots els dies; en relació a això, no va poder viure igual la maternitat al seu país d'origen amb l'altre fill perquè treballava moltíssimes hores, en canvi, amb la nena nascuda aquí ha pogut passar més temps amb ella.

6.1.3.2. Necessitats psicosocials i socioeconòmiques de les famílies

Entre les principals necessitats psicosocials que detecten les pròpies mares, el suport i la socialització serien les principals necessitats, també la salut. En aquest sentit, sobretot en les mares que són monoparentals, troben que se'ls fa difícil la criança si estan soles. Una de les mares monoparentals l'angoixa molt el fet que li pugui passar alguna cosa i no hi hagi ningú que pugui cuidar dels seus fills i filles i també veu la necessitat que els seus fills i filles puguin tenir una figura paterna. Una altra mare veu molt necessari tenir al voltant una xarxa de suport amb persones que l'animin, que l'ajudin a creure que pot fer-ho, que pot tirar endavant. També, una altra mare considera que una de les principals necessitats en arribar a Barcelona era la de socialitzar i poder tenir una xarxa.

Una altra necessitat que valoren les mares és la de poder disposar de temps per a elles, és a dir, trobar un equilibri i un espai per a elles dins de l'experiència de maternitat. En aquest sentit, una mare expressa la necessitat de poder tenir una mica de temps, poder descansar i sentir-se una mica més relaxada. Aquesta mare veu una connexió molt important entre el seu benestar i el del seu fill. En relació a això, pensa que és molt important que ella pugui estar bé, sentir-se contenta, pensar en ella i estar tranquil·la per a que el seu fill estigui bé i expressa *“si jo estic bé, el nadó està bé i la família està bé”*.

Com a necessitats socioeconòmiques principals destaquen la d'aconseguir una feina i un habitatge digne. En relació a això, les famílies entrevistades tenen una situació socioeconòmica de molta vulnerabilitat i fragilitat, trobant-se amb dificultats per cobrir les necessitats bàsiques. A més, algunes d'elles viuen en habitacions de pensions on tenen un únic espai per a tota la unitat familiar. Una de les mares expressa que necessita poder viure

en un lloc més gran, poder aconseguir un pis per ella i els seus fills que tingui dues habitacions, cuina i bany perquè ara viuen a una pensió i no tenen lloc ni poden cuinar, tal com expressa la mare, necessiten un lloc on poder dormir bé, poder menjar bé i que els seus fills puguin jugar i moure's. Per a la majoria de mares entrevistades, trobar una feina és indispensable per cobrir les necessitats bàsiques i millorar la seva situació, tenint en compte l'agreujament de la situació econòmica amb la inflació de preus general que s'està vivint. En aquest sentit, una de les mares veu molt important aconseguir una feina perquè amb les ajudes socials que percep de dret no arriba per cobrir totes les necessitats de la nena (bolquers, menjar, roba, joguines,...). Per una altra mare, a banda de la necessitat de cobrir necessitats bàsiques, vol aconseguir una feina per sentir-se útil i independent, tenir una professió i sentir-se realitzada amb la seva feina, per això veu com a necessitat important poder estudiar, desenvolupar-se professionalment i seguir endavant.

En general, les necessitats socioeconòmiques que detecten les famílies estan estretament relacionades amb el benestar infantil. En aquest sentit, per a les mares entrevistades el benestar dels seus fills i filles és el més important. Tot i que algunes d'elles valoren com a principals necessitats dels seus fills i filles aquelles que tenen a veure amb les necessitats fisiològiques i de desenvolupament per les situacions de vulnerabilitat econòmica que viuen, moltes d'elles també valoren que com a principals necessitats que tenen els seus fills són la d'amor, temps, cura i atenció.

Finalment, tot i que s'ha fet distinció entre necessitats psicosocials i socioeconòmiques, cal destacar que les necessitats socioeconòmiques també serien psicosocials en el sentit que viure una situació de vulnerabilitat i fragilitat socioeconòmica impacta directament en el món emocional i la salut mental de les persones.

6.1.3.3. Percepció i valoració de les relacions establertes amb les altres famílies

La percepció i valoració que fan les mares entrevistades de la relació amb les altres mares que han conegut a l'espai familiar és molt positiva. En aquest sentit, valoren molt l'amabilitat que han sentit per part de les altres. També, valoren molt positivament l'aprenentatge que han pogut adquirir parlant les unes amb les altres, donant-se consells entre elles i observant les altres mares en acció.

En general han sentit molta ajuda i suport mutu entre elles. Per exemple, una mare relatava com una altra mare del grup la va ajudar amb la lactància materna, donant-li consells que li havien funcionat, donant-li idees que podia provar i animant-la a no rendir-se. Una altra mare comentava que va sentir molta ajuda en el sentit que sempre parlaven amb ella allà a l'espai i fora (via whatsapp,) li preguntaven com estaven ella i els seus fills, si necessitava alguna cosa o bé li proposaven plans per fer juntes. Això li va ajudar molt perquè es sentia molt sola, feia poc temps que havia arribat i no coneixia gairebé a ningú ni tampoc coneixia molt l'idioma. Una altra mare valorava molt l'ajuda i el suport de les companyes que portaven més temps al territori i compartien amb ella diferents recursos i l'orientaven en allò que podia necessitar. Per a una altra mare va ser molt especial conèixer a altres mares que, d'alguna manera, havien tingut els mateixos problemes que ella. En relació a això, explica que aquest fet la va connectar molt amb les altres i quan escoltava a les altres mares i les seves històries

va voler fer-les suport i ajudar-les també. Una altra mare, explica que es va fer molt amb una altra mare que també té la seva filla en seguiment pel CDIAP i parlen sovint sobre com està anant, donant-se molt suport mutu pel difícil procés que estan passant.

Un altre aspecte que valoren molt és el de la comprensió i identificació amb les altres mares. En aquest sentit, el fet de conèixer a altres dones que estan passant per situacions semblants les ha ajudat a obrir-se i construir relacions properes. Per exemple, una mare explicava que va conèixer a una altra mare amb la que tenien històries de vida bastant similars i va poder sentir-se molt compresa per ella.

Un altre aspecte que valoren molt és el de la diversitat. En relació això, una mare explicava que li va agradar molt l'intercanvi cultural que hi havia al grup, les diferents llengües i costums, valorava molt haver pogut conèixer i aprendre de tot això. També, reconeixia que havia sigut un grup molt bonic i molt unit i expressava que *'aquí no hi havia una nacionalitat o una religió, no, aquí érem mares i ja està, i això uneix'*. Un altre aspecte estretament lligat al de la diversitat és el respecte. En aquest sentit, valoraven molt positivament el respecte que hi havia entre totes elles davant la diversitat cultural i estils de criança i com s'havia acompanyat i gestionat al llarg del projecte. En relació a això, han sentit la llibertat de poder expressar-se i compartir vivències sense judicis i amb respecte per les seves opinions. Una mare expressava que té *'un gran respecte per cadascuna d'elles, per les històries i per les coses que hagin pogut fer o passar'*. Una mare explicava que s'havia sentit molt bé amb el grup perquè allà no hi *'havia discussions i ningú es creia que sabia més que l'altre'*. Això també està estretament lligat a l'escolta activa i el no judici, en relació a això, han valorat molt positivament el fet de sentir-se escoltades i, sobretot, no jutjades. Una mare explicava que *'encara que algunes no parlin bé l'idioma, quan parles t'estan mirant, t'estan escoltant i s'estan fixant en el que dius'*.

Finalment, aquesta xarxa de relacions que han pogut fer amb les mares del grup pren força i traspasa les portes de l'espai familiar. En aquest sentit, les mares han pogut mantenir el contacte més enllà de l'espai familiar; en relació a això, una mare explicava que ara veu a les mares del grup pel barri i es para a saludar-les i parlar amb elles i les seves famílies o queda amb una altra mare per anar al CDIAP, ja que les seves filles coincideixen en algunes de les activitats que fan allà. També, algunes mares s'han intercanviat el telèfon i parlen entre elles o es conviden a casa d'una i altra.

6.1.3.4. Percepció i valoració de l'impacte de la xarxa social i l'acompanyament de l'Espai Familiar 0-3 en la seva vivència de maternitat

Per a les dones entrevistades, el fet de poder relacionar-se amb altres mares i poder compartir les seves experiències ha suposat una gran sensació d'alleujament. En aquest sentit, conèixer a persones que estan passant per una situació i etapa semblant a la seva els ha proporcionat tranquil·litat i menys malestar. El sol fet de sentir que no estan soles i que no són les úniques a les que els hi passen aquestes coses els ha ajudat molt. Per exemple, una mare valorava molt el fet de poder parlar amb les altres mares i descobrir que no era l'única que, arrel d'haver tingut a la nena, s'oblidava de moltes coses quotidianes o que continuava arrossegant dolor a la columna per l'epidural, ella expressava que *'quan el que em passa a*

mi també els hi passa a les altres mares em sento millor, com que no em passa a mi sola, llavors puc conversar amb elles i explicar com em sento. Per a una altra mare, el fet de poder compartir les seves experiències amb les altres mares l'ha ajudat a estar més tranquil·la amb les seves emocions, ja que abans de venir a l'espai estava a casa sola i es sentia molt neguitosa.

La identificació amb les altres mares ha tingut un impacte molt important en les seves vivències de maternitat. En aquest sentit, el grup ha sigut per elles com un efecte mirall per validar-se a elles mateixes com a dones i com a mares. Per exemple, una mare valorava al grup com un grup de dones fortes que *'han passat per moltes dificultats però que, malgrat tot, continuen lluitant i sortint endavant'*, tal com està intentant fer ella. En relació a això, veu al grup com una força per a que ella es senti capaç; per exemple, aquesta mare explicava com li va ajudar veure a les altres mares expressar-se, ja que ella volia fer-ho però tenia pors i dificultats, va sentir que si les altres ho podien fer ella també. Aquesta identificació permet un aprenentatge significatiu per a les mares, ja que aprenen les unes de les altres. Una mare explicava que va aprendre molt d'una altra mare que és monoparental, de la seva fortalesa i de com feia front a les seves dificultats.

Tenir un entorn d'acompanyament i suport ha sigut molt important per a les mares, expressen que el fet de poder explicar i compartir el que sentien i el que els estava passant ajudava molt, sentir-se escoltades i sostingudes ha fet que es poguessin sentir cuidades i amb una major sensació de benestar, sentint-se més calmades. Una mare expressava que *'hi havia moments alts i baixos, però quan veníem aquí tot es calmava, tot es tranquil·litzava i arribava a casa i podíem amb tot'*. Per a moltes mares, el grup ha suposat un motor important per fer canvis i millores en les seves vides. En aquest sentit, una mare explicava que li costava molt sortir de casa perquè es sentia molt desanimada, però les relacions que va fer al grup la van motivar i donar força per poder sortir de casa, pel fet de poder passar una estona amb les companyes, compartir i riure.

Totes les mares entrevistades senten que la seva autoestima ha millorat molt i es senten molt més segures i confiades com a mares. En relació a això, valoren el fet d'haver pogut relacionar-se, expressar-se, compartir, sentir-se escoltades, acompanyades i aprendre de les altres mares, ja que ha fet que es tornessin a sentir elles mateixes. Una mare explicava que al principi de venir aquí sentia molta por, molta preocupació i molta angoixa, però venir aquí la va ajudar a enfortir la seva autoestima perquè sentia que el grup li donava força, sentia que podia ser capaç i això li va ajudar a recobrar la seva autonomia, va començar a sentir que tornava a ser ella mateixa, que estava recuperant la seva essència i expressava que *'aquí trobes un horitzó, comences a crear un cercle, una amistat'*. Una altra mare comentava que ha hagut molta millora en la seva autoestima perquè ha pogut relacionar-se i ha sentit que quan li passava alguna cosa i necessitava parlar podia fer-ho a l'espai. Una altra mare explicava que s'estima més i confia més en ella mateixa, com a mare es sent millor i sent que pot cuidar millor dels seus fills. Una altra mare comentava que tenia molts neguits i dubtes pel fet de ser mare primerenca i monoparental, també sentia vergonya pel fet que la seva filla no tingués pare i el que podria pensar la seva comunitat, però expressava que *'ara la meua confiança ha tornat, vaig amb el cap alt i no m'importa el que pensin els altres perquè no faig mal a ningú'*.

Finalment, un aspecte molt important és que les mares valoren que s'ha enfortit el vincle i la relació amb els seus fills i filles. En aquest sentit, una mare explicava que a l'espai ha pogut estar més amb el seu fill perquè a casa ha de fer moltes coses (treballar, netejar, cuinar,...), però a l'espai està per ell i pot veure com juga, com es mou, el temps que passa a l'espai són només per ella i el seu fill i no pensa en una altra cosa i expressava: *'quan veig al meu fill riure m'oblido de totes les meves preocupacions'*. Per una altra mare, l'espai l'ha ajudat molt en la relació amb la seva filla, ja que és un espai per elles dues i expressava que ha sentit el vincle amb la seva nena molt bonic perquè ha pogut aprendre moltes coses amb la seva filla, les seves abraçades, els seus somriures, veure el seu desenvolupament l'ha fet sentir molt contenta. Una altra mare valorava que la relació amb la seva filla és millor perquè parla i juga més amb ella. Una altra mare explicava que quan venia a l'espai es connectava amb la seva filla i expressava que *'era el nostre espai, veia tot el que feia, he vist com ha crescut, m'encanta estar amb ella, és la meva bebè, la meva princesa, he viscut tan profund el vincle amb ella'*.

6.1.3.5. Percepció i valoració de l'impacte de la participació a l'Espai Familiar 0-3 en el desenvolupament dels seus fills i filles

Les mares consideren que participar a l'espai familiar ha sigut molt beneficiós per al desenvolupament dels seus fills i filles, especialment per al desenvolupament psicomotriu dels infants, la socialització i la relació amb les seves mares. En aquest sentit, les famílies que estan vivint en habitacions de pensions o bé en habitacions rellogades de dimensions reduïdes valoren molt positivament que els seus fills i filles hagin pogut tenir un espai ampli on poder moure's amb llibertat i explorar els diferents materials i joguines que tenien a l'abast. En relació a això, una mare expressava que pel fet de viure en una habitació la seva filla gairebé no podia moure's perquè no tenien lloc, però aquí podia explorar i moure's molt. Una altra mare va sentir molta alegria al veure com la seva nena aprenia a caminar, perquè tal com comentava, a la pensió tenien molt poc espai. Una altra mare comentava que volia posar a casa una catifa amb joguines per continuar fent a casa el que la nena fa a l'espai, pugui anar agafant joguines i movent la mà (la nena no té mobilitat al braç i la mà dreta).

Pel que fa a la socialització, les mares valoren molt positivament que els seus fills i filles es relacionin amb altres nadons i altres persones adultes, ja que consideren que això és molt bo i beneficiós pels infants. També, consideren que l'espai ha sigut molt bo per a que puguin passar més temps amb elles. En aquest sentit, una mare expressava que la seva filla *'ha pogut gaudir de la seva mare sense que ningú la molesti'*.

6.1.3.6. Valoració de l'acompanyament de l'Espai Familiar 0-3

Aquesta categoria s'analitza a partir de la valoració que han fet les mares entrevistades pel que fa a si l'acompanyament de l'espai familiar ha pogut donar resposta a les seves necessitats. En relació a això, totes valoren molt positivament l'acompanyament rebut i consideren que la principal necessitat a la que l'espai familiar ha donat resposta és a la necessitat de socialitzar i crear una xarxa. En aquest sentit, moltes mares es senten molt contentes perquè han fet amigues, han creat una xarxa social i s'han sentit menys soles.

Moltes mares expressaven que es sentien molt soles perquè no tenien a ningú i per algunes, les persones que han conegut a l'espai familiar eren les úniques persones que coneixien al territori. En relació a això, una mare expressava el següent: *'quan vaig venir aquí, no vaig trobar a un grup de mares, no vaig trobar a una educadora, vaig trobar a una família, perquè això és el que sou, és el que sento, és que no tenim a ningú aquí'*.

Una altra necessitat que han sentit coberta és la de suport emocional. En relació a això, per a moltes mares ha sigut molt important poder tenir un espai on poder compartir les seves preocupacions, experiències, neguits, pors i sentir-se escoltades, recolzades i validades en la seva maternitat. En aquest sentit, una mare expressava que *'el sol fet de sentir-te acompanyada, de que no estàs sola és molt perquè perds la por'*. Una altra mare expressava el següent: *'he pogut compartir els meus problemes, treure'ls, tot el que vaig viure en el postpart, ara ja no tinc depressió. Abans, cada dia plorava, mirava la meua cara al mirall i plorava sempre. Ara la meua confiança ha tornat, ara m'estic recuperant'*.

Finalment, una altra necessitat a la que s'ha donat resposta és a la de sentir-se cuidades i acollides. En aquest sentit, moltes mares valoren molt positivament el fet que les altres persones estiguessin pendents d'elles i dels seus fills i filles, que els hi preguntessin com estan, què necessiten. En relació a això, una mare expressava que *'quan arribem a casa ningú ens pregunta res'*. Una altra mare relatava que es va sentir molt ben acollida amb la seva nena i expressava el següent: *'aquí m'han donat aquesta confiança i sobretot per mi això era molt bo perquè jo venia deprimida i m'he sentit acollida, m'han rebut molt bé i això m'ha fet sentir bé'*.

6.1.4. Visió i percepció de la coordinadora del servei al voltant del projecte i la funció de suport social de l'Espai Familiar 0-3

Aquesta dimensió s'analitza a partir de la visió que es té de l'Espai Familiar 0-3 en la creació de xarxa i l'acompanyament a famílies migrades i de la percepció de les potencialitats que té el servei.

6.1.4.1. Visió i percepció de les potencialitats de l'Espai Familiar 0-3 en l'acompanyament a famílies migrades

La visió que tenen des de la Fundació en relació al servei és de compromís amb la petita infància i l'acompanyament a les seves famílies. En aquest sentit, des dels inicis de la Fundació (al 2013) ja van apostar per oferir grups de suport a la criança a famílies amb nadons de 0 a 1 any, i amb el temps han anat ampliant fins als 3 anys. Tal com comenta la coordinadora, des dels inicis ja hi havia el compromís de visibilitzar aquesta etapa tan important i donar resposta a les necessitats que detectaven a les famílies que acompanyaven.

Com a principals necessitats que detectaven en les famílies, la coordinadora destaca que la majoria de famílies que acompanyen des de la Fundació són migrades, amb poca xarxa social i familiar al territori i amb una situació molt vulnerable. Es tracta de mares que

estan molt soles, que necessiten reconeixement, empoderament, que algú les escolti i que puguin guanyar en confiança i autoestima. A nivell socioeconòmic, són famílies amb una situació de precarietat econòmica important, amb dificultats per poder cobrir les necessitats bàsiques i amb una situació d'infrahabitatge; tal com comenta la coordinadora, aquestes preocupacions s'acaben convertint en la seva prioritat. A més, a tota aquesta situació s'afegeix el dol migratori, que moltes vegades requereix d'un acompanyament més psicològic. Així doncs, tal com expressava la coordinadora del servei cal donar resposta a tota aquesta part emocional.

Com a potencialitats del servei la coordinadora destaca el fet que sigui un espai de relació i creació de xarxa. El fet de que les mares surtin de casa i es relacionin amb altres mares ho consideren molt important. En aquest sentit, una de les coses que més valoren és la relació que s'estableix entre les famílies: s'ajuden, es porten i donen coses que poden necessitar, s'intercanvien informació, queden per venir i marxen juntes,...es creen relacions properes i de molta confiança i les famílies augmenten la seva xarxa. Tot i així, la coordinadora considera que seria bo estudiar si, una vegada ha acabat el curs, les famílies continuen tenint aquesta xarxa que van formar a l'espai. Una altra potencialitat que destaca és que es tracta d'un espai per al desenvolupament dels infants. En relació a això, gran part de les famílies acompanyades viuen en habitatges molt precaris i inestables amb dimensions molt reduïdes i situació d'amuntegament, per això veu molt important que els infants puguin tenir un espai on desenvolupar-se de manera integral i les famílies puguin conèixer els diferents recursos i serveis que tenen al territori. Una altra potencialitat que valoren és el treball en xarxa i la interdisciplinarietat de les professionals del servei, acompanyant des d'una mirada integral i de manera coordinada i en cooperació amb els agents del territori.

Finalment, la coordinadora valora que la xarxa social i el suport a les famílies te un impacte molt important en l'autoestima i el vincle amb els seus fills i filles. En aquest sentit, la coordinadora explicava que, al principi, quan les mares entren al grup l'autoestima és molt baixa però a mesura que avança el curs es veuen canvis molt positius, ja que aprenen molt entre elles, comparteixen experiències, es creen dinàmiques d'igualtat perquè totes són mares i això les uneix molt. En relació a això, consideren que l'acompanyament afavoreix que les mares guanyin en confiança, en autoestima i en relacions i això fa que a nivell emocional estiguin millor i que, per tant, estiguin millor amb els seus fills i filles.

6.2. INTERPRETACIÓ I DISCUSSIÓ DE RESULTATS

A partir de l'anàlisi de tota la informació obtinguda, es realitza la interpretació dels resultats mitjançant la integració de tot el treball de camp, contrastant les fonts d'informació primàries (observacions i entrevistes en profunditat) amb fonts d'informació secundàries. A continuació, es realitza la discussió dels següents resultats.

6.2.1. La vivència de maternitat en un context migratori

Quan una persona migra ho fa per qüestions diverses i travessada per diferents circumstàncies i moments vitals. En aquest sentit, entre les mares acompanyades conflueixen

diferents històries, realitats i experiències migratòries: hi ha qui va fer el procés migratori sola amb el fill o filla, hi ha qui ho va fer embarassada, hi ha qui va venir sola sense fills o filles, i hi ha qui ha hagut de deixar als seus fills i filles més grans al país d'origen, entre d'altres. A més, cadascuna d'aquestes dones té una situació i vivència de maternitat diferents, en el sentit que algunes són mares monoparentals, altres biparentals, altres primerenques, altres nombroses i d'altres han viscut un procés de reagrupació familiar. Així doncs, les diferents situacions més les experiències migratòries dibuixen els relats i les realitats maternes de cadascuna.

El fet de ser dona mare migrada (especialment si s'està en situació administrativa irregular) comporta una sèrie de factors que fan que la situació de vulnerabilitat, inherent a l'experiència de maternitat, s'agreugi encara més i comporti una situació de gran fragilitat. En aquest sentit, el fet de migrar implica intrínsecament viure un procés de dol migratori que sol estar acompanyat de sentiments de solitud, desarrelament, desamparament i tristesa. En relació a això, les mares han relatat com de difícil ha sigut per elles viure la seva maternitat en un context migratori on no coneixien a ningú i tenien a la seva família i amistats lluny. El fet d'arribar a un nou lloc, amb noves costums, un territori i una llengua que no es coneix, sumat a una situació d'empobriment per la gran precarietat socioeconòmica i laboral, on sovint hi ha dificultats per cobrir les necessitats bàsiques i per accedir a un habitatge digne i saludable, ha fet que s'afegeixin sentiments de molta angoixa, incertesa i preocupació a la seva vivència de maternitat. Això també es contrasta amb la percepció de la coordinadora del servei, en el sentit que la situació de vulnerabilitat socioeconòmica, especialment la situació d'habitatge, provoca moltíssim estrès en les famílies, fet que implica que una de les seves prioritats sigui inserir-se al món laboral per poder cobrir les necessitats bàsiques dels seus fills i filles i poder accedir a una millor vivenda, tal i com també expliquen les famílies. En aquest sentit, les diferents preocupacions derivades de les realitats socioeconòmiques i personals de cadascuna pot fer que '*l'actitud mental maternal*', concepte encunyat per Daniel N. Stern (1998), deixi d'ocupar tot el centre o viure la maternitat amb molta més angoixa.

Per a les mares, la xarxa de suport emocional i social és una necessitat essencial que, per la seva pròpia experiència, no la tenien coberta abans de participar a l'espai familiar. En aquest sentit, tal com relataven les mares, es sentien molt soles a casa i, per elles, viure la maternitat sense la seva família a prop va ser especialment dur. En relació a això, moltes de les mares comparaven les seves experiències de maternitat abans i després de migrar; en aquest sentit, en els seus països d'origen havien tingut a la seva mare i al conjunt de la xarxa familiar a prop en els primers embarassos, s'havien sentit molt recolzades i cuidades, no havien de preocupar-se per res, ja que la criança es feia de manera comunitària; tenint una gran xarxa intrafamiliar de suport i solidaritat. En arribar a Barcelona i trobar-se sense xarxa familiar ni social, les experiències no tenien res a veure, aquí es sentien soles, molt angoixades i amb molta preocupació, havent de fer front en solitari i en ple postpart a moltes de les tasques domèstiques. En essència, trobaven molt a faltar a les seves mares i sentien que els hi feia molta falta el seu suport en la criança dels seus fills i filles, algunes d'elles s'havien arribat a sentir molt perdudes sense el suport de les seves mares, no sabien què fer amb la criatura, tot i no ser mares primerenques era la primera vegada que experimentaven la criança sense suport i per elles era com tenir un fill/a per primera vegada. Això es contrasta amb el que diu Daniel N. Stern *et al* (1998) en el sentit que moltes mares van en cerca d'algú del seu passat amb la finalitat de sentir suport i aquesta persona sol ser la mare. En aquesta línia, cal considerar la importància de la relació amb la pròpia mare en el procés de maternitat;

en relació a això, tot i la nova identitat, mai es deixa de ser filla i, per elles, el fet d'estar lluny de les seves mares els hi generava un sentiment de molta tristesa. En aquest sentit, tal com s'ha pogut observar, a l'espai parlaven constantment de les seves mares, de com les trobaven a faltar, ensenyaven fotografies d'elles, s'emocionaven al recordar-les; per exemple, algunes d'elles van perdre a les seves mares quan elles estaven aquí, no s'havien pogut acomiadar i això era una ferida molt profunda que encara no havien pogut sanar.

També, cal destacar que, tal com expressaven algunes mares, moltes dones migrades només tenen aquí als seus marits i aquests sovint no fan el suport que elles necessitarien pel fet que passen moltes hores fora de casa treballant. A més, tal com explicaven algunes mares, alguns marits tenien dificultats per entendre els canvis que suposen per a la parella i el cansament, càrrega i desgast que genera la criança, considerant que en la majoria de casos aquesta recau sobre elles. Així doncs, hi hauria una doble sensació de no suport: la generada per no tenir a la família a prop i la generada per no comptar amb el suport necessari dels seus marits (en el cas d'haver-hi) o bé per ser mares monoparentals.

Finalment, Daniel N. Stern *et al* (1998) considera que les mares que es troben aïllades socialment o que tenen dificultats per formar xarxes de suport tenen un risc més alt de patir problemes en la relació amb el nadó i també de patir depressió. Això es constata amb el que relataven algunes mares i la depressió postpart que van patir; el fet de sentir-se i estar soles, de trobar a faltar la seva família, d'estar en una situació de molta precarietat, de plorar constantment i no voler sortir de les seves habitacions, de sentir por i molta angoixa. També, es contrasta amb el que es va observar a les sessions en que algunes mares a l'inici del curs tenien dificultats en la relació amb els seus fills o filles (no els agafaven, interaccionaven molt poc, no hi havia una resposta ràpida a les seves necessitats, gairebé no els miraven,...). També, es contrasta amb la percepció de la coordinadora del servei, en el sentit que la majoria de les mares es troben en situació d'aïllament per manca de xarxa social i arriben al servei amb una autoestima molt baixa. Tal com exposen, Barudy i Dantagnan (2009), les relacions socials i les cures mútues tenen una gran importància en la conservació de la salut psíquica. Per tant, es posa de manifest l'estreta relació que existeix entre la xarxa de suport i la salut mental i la gran necessitat d'oferir contextos on es puguin construir xarxes de suport i cura mútua en aquest període tan vulnerable.

6.2.2. L'Espai Familiar 0-3: un espai on construir una xarxa de suport i cura mútua

L'espai familiar ha significat per a les mares tenir l'oportunitat de poder construir una xarxa de suport mutu, cura i aprenentatge entre elles molt necessària. A mesura que s'han anat trobant setmanalment a les sessions han pogut establir relacions que amb el pas del temps s'han anat estretint. La necessitat de socialització inherent a l'ésser humà i un punt d'unió tan fort com és el de ser mare i, a més, dona mare migrada ha suposat una identificació, empatia i solidaritat cap a les altres que ha permès conformar la base per a la construcció d'una xarxa de suport mutu. Les observacions realitzades al llarg del projecte mostren com s'ha anat configurant i cuinant la xarxa de relacions que han establert entre les mares participants.

Un element clau per poder establir qualsevol tipus de relació és la comunicació. En aquest sentit, en aquesta dimensió intervenen diversos factors que, a priori, poden desafavorir la comunicació entre les persones, com per exemple, la presència de barrera idiomàtica o la no coneixença entre les diferents membres del grup. En relació això, el grup observat presentava una gran diversitat d'idiomes i amb gairebé la meitat de les dones participants amb barrera idiomàtica per poc coneixement de la llengua. A més, es tractava d'un grup nou que no es coneixia d'abans i amb diversitat de caràcters i personalitats (mares més extravertides i mares més tímides). Tenint en compte tot això, són elements que en un inici han pogut dificultar la comunicació entre les famílies, però els resultats obtinguts mostren que ha hagut molta comunicació entre totes les mares participants. En aquest sentit, la necessitat de compartir les seves vivències i el moment vital en el que es troben és intrínseca i aquesta necessitat de compartir i socialitzar és tan forta que traspasa totes les barreres que (aparentment) puguin haver-hi. Així doncs, l'intercanvi d'experiències i neguits al voltant de la maternitat i la criança és una peça clau per a la construcció de la xarxa de suport social entre mares i ha estat la base de la comunicació. Això es contrasta amb les entrevistes realitzades, en que les mares relataven que quan compartien alguna experiència i, tot i haver algunes mares que no parlessin gaire bé l'idioma, aquestes les miraven i escoltaven quan estaven parlant, estaven pendents del que deien i això les feia sentir molt bé, perquè es sentien escoltades. Les mares han pogut compartir moltes experiències i vivències des del no judici i aquest compartir els ha permès conèixer-se més. En aquest sentit, l'escolta activa, el reconeixement mutu, la validació entre elles i el respecte han estat elements essencials per a que cada vegada vagin tenint una major confiança i intimitat entre elles. En aquest sentit, la confiança és indispensable per a la conformació d'una xarxa social segura de suport, acompanyament i contenció emocional. Tal com s'ha pogut observar, les mares han trobat un grup i un espai segur on poder compartir i explicar vivències que normalment no explicaven a ningú i aquesta confiança i intimitat ha suposat establir uns lligams cada vegada més forts. Això es contrasta també amb la percepció de la coordinadora del servei qui valora que les relacions establertes a l'espai familiar són de molta confiança, ja que als diferents grups han arribat a sortir experiències molt íntimes.

L'ajuda, el suport mutu i la cura entre famílies han estat essencials per a construir una xarxa de suport consolidada en la que les persones puguin crear sistemes de cures col·lectives que fomentin la resiliència i es puguin reduir els factors de risc psicosocials. Tal com s'ha pogut observar, al llarg de la durada del projecte les mares han mostrat una gran capacitat d'empatia i han proliferat gran quantitat d'accions d'ajuda mútua, fet que ha permès també enfortir els vincles i fer relacions més properes. En relació a això, les mares han valorat molt positivament el suport i ajuda que han rebut per part de les altres mares i també valoren molt el fet que elles hagin pogut ajudar a les altres, dins de les seves possibilitats. En aquest sentit, tal com afirmen Barudy i Dantagnan (2009), davant situacions difícils les dones tenen una gran capacitat de sol·licitar i aportar ajuda a altres dones i participar en dinàmiques grupals de suport i cura.

El modelatge i l'aprenentatge entre famílies és també un element clau per al creixement dels grups i la construcció de xarxes de suport sòlides en les que totes les persones integrants puguin aportar i participar de manera igualitària i en les que cadascuna de les participants pugui tenir un impacte en les altres persones que en formen part de la xarxa i generar coneixement de forma col·lectiva. L'heterogeneïtat i diversitat del grup observat ha permès que proliferi una gran riquesa al voltant d'experiències de vida, estils de

criança i tradicions que ha permès conèixer altres maneres de ser, de fer i d'estar al món. En aquest sentit, tot i ser un grup molt divers respecte a l'origen i religió de les mares, ha sigut un grup molt cohesionat i aquesta diversitat ha suposat un punt d'unió, interès i aprenentatge entre les famílies; sent un espai on hi ha pluralitat de cultures, religions i estils de criaça que conviuen en igualtat, donant espai per a la celebració de les diferents tradicions que es manifesten i reconeixent, també, les particularitats i trets de cada família, fent que les diferents comunitats s'apropin. Això es contrasta amb la percepció de les famílies pel que fa al valor que li donen a la diversitat cultural que hi havia al grup, sent aquesta una font d'aprenentatge per elles molt important.

Per una altra banda, la interacció de les mares amb els altres nadons ha sigut un factor important en la xarxa de suport. En aquest sentit, per a les mares ha sigut molt valuós que les altres mares estiguessin pendents dels seus fills i filles i que es sentin estimats per les altres persones adultes, això les ha fet sentir molt bé i reconfortades, ja que en certa manera els seus fills i filles també es senten validats i reconeguts pels altres. Per a moltes mares va ser molt bonic relacionar-se amb els altres infants més enllà dels seus propis fills i veure també la seva evolució i creixement.

Finalment, un aspecte molt important per valorar la consolidació de la xarxa social creada a l'espai familiar és si la relació que han anat construint les mares traspasa les portes de la Fundació, és a dir, si les mares tenen relació més enllà dels dies que es troben a l'espai familiar. En aquest sentit, s'ha observat com les mares han mantingut el contacte fora de l'espai familiar a través de whatsapp o trucades. També, alguna mare ha comentat que ha convidat a una altra mare a casa seva i han passat la tarda juntes. Altres mares ara es veuen pels carrers del barri i es paren a parlar durant una estona o comparteixen moments de joc al parc amb les respectives famílies de cadascuna. Es tracta de mares del mateix barri però de diferents comunitats que, tot i coincidir en alguns serveis i equipaments, mai s'haguessin dit res si no s'haguessin conegut a l'espai i això té molt valor. Caldria valorar si aquesta relació fora de l'espai continua una vegada finalitza el curs (tenint en compte que els grups van canviant segons el curs); tal com comenta la coordinadora del servei a l'entrevista, seria molt interessant fer un estudi sobre això per al proper curs. Tot i que ara per ara sigui difícil valorar això, les relacions i vincles establerts entre les diferents comunitats d'un mateix barri i la seva perdurabilitat tindran un impacte a llarg termini en termes d'inclusió i convivència social.

6.2.3. L'impacte de la xarxa de suport i l'acompanyament de l'Espai Familiar 0-3 en la vivència de maternitat de dones mares migrades: benestar, autoestima, sentiment d'autoeficàcia i vincle amb el fill o filla

La xarxa de suport ha tingut un gran impacte en la vivència de maternitat de les mares acompanyades a l'espai familiar. En aquest sentit, el fet de poder socialitzar amb altres mares i sentir-se acompanyades emocionalment ha suposat que les mares es sentissin millor amb sí mateixes i tinguessin un major benestar. Això es contrasta amb el que diu Daniel N. Stern *et al* (1998) en relació a que un dels majors beneficis de la xarxa o 'matriu de suport' és que assegura que la mare no passi llargs períodes de temps sola. El fet de que les mares hagin pogut trencar amb l'aïllament i solitud en la que es trobaven ha tingut un impacte en el seu estat d'ànim, sentint-se cada vegada amb més força i experimentant sentiments de gaudi i

alegria. Això es contrasta amb el que relataven algunes mares quan comparaven la seva arribada al país i sentien molta angoixa i tristesa perquè no tenien a ningú i es trobaven en una situació de molta precarietat i fragilitat i, com el fet d'ara tenir amigues amb les que parlar, sortir i fer-se suport emocional les ha ajudat a estar millor i reduir el seu estat d'estrès i patiment. Això també es contrasta amb les observacions realitzades i a l'evolució de l'estat d'ànim d'algunes mares; en aquest sentit, a l'inici del projecte hi havia mares molt desanimades, molt desbordades per les seves situacions i com el fet d'haver establert relacions d'amistat amb altres mares feia que arribessin a l'espai d'una altra manera, molt més alegres i inclús comentaven que tenien moltes ganes de que arribessin els dies de les sessions per venir i estar amb les altres mares. En aquest sentit, tal com manifesten Barudy i Dantagnan (2009), tenir xarxes socials que proporcionin un suport emocional contribueix al benestar i, a més, regulen l'estrès i alleugen el dolor inherent de viure situacions de molta dificultat. Un altre aspecte que ha contribuït a tenir un major benestar entre les mares ha estat el de sentir-se cuidades per les altres mares i per les professionals. En aquest sentit, les mares valoraven molt els detalls del dia a dia tals com preguntar com estan, què necessiten o una cosa tan senzilla com preguntar si volien un cafè les ha fet sentir en el centre, les ha fet sentir que estan pendents per elles i, en general, això les ha fet sentir molt bé, ja que tal i com comentaven algunes mares, elles estan per tot però senten que ningú està per elles. En relació a això, Barudy i Dantagnan (2009) donen molta importància al bon tracte i la cura entre famílies com a factor de protecció davant dels efectes provocats per l'estrès i les dificultats de la vida quotidiana.

Per una altra banda, la xarxa de suport creada a l'espai familiar ha tingut molt impacte a efectes d'autoestima, autoconfiança, seguretat i sentiment d'autoeficàcia. En aquest sentit, tal com afirmen Daniel N. Stern *et al* (1998) les mares "necessiten una validació de la seva identitat materna, algun tipus de confirmació, alè, seguiment i suport" (p. 19); per això és important crear una xarxa de suport amb altres mares, ja que aquests grups proporcionen un marc de seguretat per tal que les mares puguin analitzar les pròpies pors i es puguin identificar amb els seus instints i funcions maternes. El sol fet de poder compartir experiències al voltant de la maternitat i la criança i d'intercanviar informació i punts de vista "satisfà la necessitat de seguretat en les mares, ja que adquireixen nous aprenentatges i reafirmen les seves pròpies experiències maternes" (p.106). En relació a això, les mares relataven que el fet de poder expressar les seves inquietuds, neguits i allò que els hi passa les ha ajudat molt a sentir que no són les úniques a les que els hi passa això, a sentir que no estan soles i això els ha generat molta confiança i seguretat en elles mateixes. A més, també explicaven que el fet de sentir-se escoltades, compreses i no jutjades les ha fet sentir-se reconegudes i validades com a mares. En aquest sentit, el conjunt de mares entrevistades reconeix que la seva autoestima ha augmentat considerablement, tenint un entorn segur on tornar a sentir-se elles mateixes, on sentir-se capaces i, segons el terme encunyat per Winnicott '*mares suficientment bones*'; augmentant així el seu sentiment d'autoeficàcia maternal. També, un aspecte important a destacar és el modelatge entre famílies; en relació a això, el fet de participar en un espai familiar implica, observar la manera de fer de les altres mares, la seva forma d'exercir les seves funcions maternals; això implica de manera intrínseca revisar els propis patrons de criança i maneres de fer, identificar i aprendre que es poden fer les coses de moltes maneres diferents a les pròpies i això és un mirall on reflectir-se molt important que implica aprenentatge i creixement. En aquest sentit, les mares relataven que van aprendre molt de la manera de fer de les altres mares, d'observar-les i veure la seva actitud davant les dificultats. També, això es contrasta amb les observacions realitzades on, a partir del modelatge i el

suport emocional, es van observar canvis d'algunes mares en la relació amb els seus fills i filles.

L'impacte que ha tingut la xarxa de suport i l'acompanyament en relació al vincle de les mares amb els seus fills i filles ha sigut realment molt significatiu. En aquest sentit, el fet de que les mares hagin tingut un espai de cura i suport emocional ha afavorit la regulació de les seves emocions i ha fet aflorar altres emocions i sensacions de calma, tranquil·litat i benestar. En relació a això, Barudy i Dantagnan (2009), manifesten que l'associació amb altres dones en dinàmiques de suport emocional i ajuda mútua fa alliberar també l'hormona de l'Oxitocina, la qual té un efecte plaent, relaxant i tranquil·litzant. En la mateixa línia, Daniel N. Stern *et al* (1998) consideren que a partir d'aquesta 'matriu de suport, la mare sent com si estigués "acollida per una abraçada contenidora" (p.106). Aquesta sensació d'acolliment, de sosteniment i de cura ha ajudat a les mares a estar bé i és molt necessari partir de la premissa de que si la mare està bé, el seu nadó també ho estarà, si la mare està sostinguda, podrà sostenir, ja que permet que les mares puguin cuidar i maternar amb major plenitud i amb més connexió a les necessitats emocionals dels seus fills i filles. Això es contrasta amb la percepció de la coordinadora del servei en el sentit que tot el que reben les mares té un impacte directe en el benefici de la relació amb els seus fills i filles. També, un aspecte molt important és el del temps i la presència. En aquest sentit, tal com expressaven les mares, el dia a dia, tenir cura de més infants i les diferents tasques familiars i preocupacions a les que han de fer front fa que, sovint, no tinguessin molts moments per a la relació amb els fills o filles més petits. Per aquesta raó valoren molt positivament l'espai, ja que quan arribaven es podien relaxar i s'oblidaven de les seves preocupacions, afavorir una relació exclusiva i privilegiada amb els seus nadons; en aquest sentit, les mares manifesten que han pogut viure més intensament la relació amb el seu fill o filla, ja que el temps que han estat a les sessions s'han pogut dedicar plenament a la relació i interacció amb els seus fills o filles.

El modelatge, la xarxa de suport, el benestar i el temps han afavorit una millora en el vincle i la qualitat de la relació; S'ha pogut observar una millora significativa en aquelles mares que a l'inici del projecte tenien certes dificultats o alteracions en el vincle amb els seus fills o filles; en relació a això, al llarg de les sessions les mares interaccionaven més amb els seus nadons, hi havia més mirades, somriures i contacte físic i una resposta més afectiva i efectiva a les necessitats dels seus fills i filles. En relació a això, tal com postula John Bowlby (1969) citat per Mariscal (2009), la capacitat de la persona adulta per respondre de manera adequada a les senyals i demandes del nadó conduirà a la creació d'un vincle segur.

Finalment, tot aquest impacte en termes d'autoestima, confiança, seguretat, sentiment d'autoeficàcia i vincle obren la porta per a la construcció de la resiliència. En aquest sentit, Barudy i Dantagnan (2009) consideren la resiliència com "la capacitat que té una persona o un grup per desenvolupar-se bé, per seguir projectant-se en el futur malgrat els aconteixements desestabilitzadors, les condicions de vida difícils i els traumes" (pg.56). Això es confirma amb el relat d'algunes mares en relació a les seves experiències (algunes realment greus) en arribar aquí, el seu malestar, la seva por i l'autoestima tan baixa i com a partir del suport emocional del grup i l'acompanyament de l'espai familiar han pogut sentir-se més confiades en elles mateixes, més fortes i amb projecció cap al futur; afavorint així una maternitat competent i resilient.

6.2.4. La participació a l'Espai Familiar 0-3 i el seu impacte en el desenvolupament integral dels infants

La participació a l'espai familiar ha tingut un impacte molt significatiu en el desenvolupament integral dels infants. En aquest sentit, els nadons han tingut un espai físic preparat amb materials adequats a la seva etapa evolutiva on poder desplegar les seves capacitats motrius, cognitives, socials i comunicatives a través del lloc i el moviment lliure; compensant així la manca d'estimulació i exploració amb les que alguns infants s'han pogut trobar per la particularitat de les seves llars (pensions, habitacions rellogades, pisos amb poc espai per poder moure's, entre d'altres). En relació a això, el fet de viure en habitacions de dimensions reduïdes i en situació d'amuntegament, preocupava molt a les mares, ja que les angoixava que els seus fills i filles no tinguessin espai per moure's, jugar i explorar. Això també es contrasta amb el que s'ha pogut observar en relació a aquells nadons que tenien un desenvolupament psicomotriu més lent, alguns inclús amb una baixa tonicitat muscular. Pel que s'ha pogut observar a les sessions i pel que han relatat les mares a les entrevistes, quan veien als seus fills i filles moure's, explorar i jugar amb els diferents materials que tenien a l'abast, els impregnava un sentiment d'alegria i es sentien molt contentes pels seus fills i filles, era un dels aspectes que més valoraven de l'espai familiar, ja que es sentien reconfortades en aquest aspecte. Això també es contrasta amb la percepció de la coordinadora del servei, en el sentit que una de les potencialitats de l'espai familiar és que és un espai de desenvolupament molt important pels infants en termes d'estimulació. En general, les mares consideren que ha hagut una millora en el desenvolupament psicomotriu i social dels seus fills i filles i això també es contrasta amb les observacions realitzades on els nadons han anat adquirint un correcte desenvolupament motor.

No obstant això, més enllà d'oferir un espai ampli i estimulador que pugui compensar les carències d'habitatge, els aspectes que prenen especial rellevància en aquest desenvolupament són la presència i l'acompanyament de les figures de referència, en aquest cas les seves mares. En aquest sentit, tot i l'admiració de Barudy i Dantangnan (2009) pel constant procés creatiu dels infants per fer front als desafiaments del desenvolupament i a les dificultats dels seus entorns de vida, consideren que per a que els infants puguin desenvolupar-se han de ser acompanyats pel reconeixement i estímulo de les interaccions permanents amb la mare, el pare i els membres del seu entorn familiar i social embolcallats en un clima d'afectivitat, cura i bon tracte. En aquest sentit, les millores observades en la relació amb els fills i filles ha sigut determinant per a que els nadons poguessin desplegar les seves capacitats. Tal com afirmava Bolwby (1954), citat per De Febrer (2021), per poder desenvolupar-se, els nadons necessiten una relació afectiva, càlida, intensa i continuada amb els seus progenitors. En la mateixa línia, des d'un enfocament de la pedagogia *pikleriana*, és a partir d'un vincle segur amb les persones de referència que els infants poden aventurar-se a explorar i conèixer el món que els envolta.

6.2.5. Cap a nous escenaris de suport mutu i cures col·lectives: ‘Comares’, recuperant un estil de criança comunitària

Els relats de les mares mostren la importància de sostenir la criança de manera col·lectiva. En aquest sentit, moltes d'elles han tingut l'experiència de viure els seus primers embarassos amb l'oportunitat de tenir una gran xarxa familiar, intergeneracional i solidària que vetllava per la cura de la mare i la criatura, brindant el suport emocional i material que necessitaven. En arribar aquí, sense xarxa familiar ni social es van trobar amb l'experiència de viure una maternitat en solitud, tristesa, angoixa, enyorança, desemparament, precarietat,... un conjunt de situacions diferents al que coneixien i que fan encara més vulnerable la vivència de la maternitat i que suposa un xoc i un canvi molt important en les famílies que estan acostumades a un estil de criança comunitari.

Les transformacions de les societats familiars, especialment en el món occidental, tendeixen a un model cada vegada més individualista de criança que xoca totalment als models de criança de dones mares migrades d'indrets on la maternitat i la criança es sosté i s'acompanya de manera molt diferent. Això suposa una pèrdua important, ja que per a les societats occidentals aquest model col·lectiu ha anat desapareixent, però per altres societats està encara molt vigent. En relació a això, seria molt interessant i tindria un gran valor aprendre dels models de criança col·lectiva que tenen en els diferents països d'origen de les famílies que acompanyem. Es tractaria de posar en valor i, en certa manera, de recuperar aquests models comunitaris que, malauradament, hem anat perdent. En aquest sentit, podem i hem d'aprendre molt dels models de xarxa de suport que es generen en les diferents comunitats d'origen existents, ja que ens trobem davant d'una gran riquesa pel que fa als models col·lectius de cures.

Davant les necessitats que s'han detectat en relació a la solitud, aïllament i estats de depressió de dones gestants i amb infants petits i, davant les evidències dels beneficis del suport mutu en la maternitat i criança, es proposa traçar una idea de projecte de mentoria social que doni valor als coneixements i estils de criança de dones migrades com a referents, posi en el centre les cures col·lectives, activi xarxes de suport mutu i empoderi a les dones mares migrades reconeixent les seves competències parentals i experiències de criança comunitària; recuperant, així, aquestes pràctiques de criança col·lectiva i donant resposta a les necessitats de suport emocional i material de dones migrades del mateix barri que no tenen xarxa familiar ni social. Aquesta idea de projecte, un projecte de 'comares', seria complementari al suport professional que es realitza a l'Espai Familiar 0-3 i seria acompanyat per les professionals que hi treballen.

Finalment, a continuació es plantegen les línies generals d'aquest projecte 'Entre comares', tenint en compte que són idees molt generals i inicials que, a la llarga i després de realitzar una investigació més exhaustiva, podrien ser la base d'un projecte de mentoria social i suport mutu entre mares més consolidat.

- Suport emocional durant l'embaràs i acompanyament a les cites mèdiques d'aquelles mares que no coneixen gaire bé el territori o no parlen suficientment l'idioma.

- Cura i acompanyament durant el postpart (suport emocional, guia en la cura i criança del nadó davant dubtes i neguits de la maternitat primerenca, suport en les tasques domèstiques, acompanyament a seguiments pediàtrics,...).
- Comunicació continuada entre les mares per saber com estan, què necessiten,...
- Sortides conjuntes i coneixement dels diferents recursos i serveis del territori.

7. CONCLUSIONS GENERALS

A l'inici del present treball es plantejaven les següents preguntes: com és la realitat de viure la maternitat en un context migratori?, què suposa ser mare quan no hi ha xarxa familiar i social?, quin impacte té la xarxa de suport mutu en la vivència de la maternitat de dones mares migrades?, com podem donar resposta des dels Espais Familiars 0-3 a les necessitats de la maternitat en un context migratori i de vulnerabilitat social i quin paper tenen en la construcció de xarxes socials?, quins nous escenaris de suport mutu i cures col·lectives poden sorgir quan es viu la maternitat en solitari?

A partir dels resultats obtinguts a la investigació i la revisió de la teoria analitzada, es posa de manifest que viure la maternitat en un context migratori sense xarxa familiar i social propera té un impacte molt negatiu en la pròpia experiència de maternitat, ja que aquesta suposa un període molt vulnerable per a les famílies en relació als canvis emocionals tan intensos que genera. El fet de viure la maternitat en situació d'aïllament social i amb la família (especialment la mare) lluny, provoca que els sentiments de por, inseguretat, tristesa, confusió i angoixa inherents a la maternitat s'intensifiquin de tal manera que puguin afectar a la salut mental i al vincle amb el fill o filla; tenint en compte també que la situació de vulnerabilitat social per causa de la precarietat econòmica i la manca d'accés a drets bàsics a la que es veuen abocades moltes persones migrades (especialment les que estan en situació administrativa irregular), fa que la situació s'agreugi considerablement. Davant d'aquesta realitat i les necessitats que s'han pogut detectar i que han manifestat les famílies, es necessari poder oferir espais que siguin amables i cuidadors i permetin trencar amb la solitud amb la que viuen moltes dones. En relació a això, s'ha constatat que els Espais Familiars 0-3 esdevenen un escenari que afavoreix la socialització de la maternitat, permetent la creació de xarxes de suport mutu consolidades per la solidaritat, l'empatia i la sororitat entre les mares, construint així un sistema de cures col·lectives que permeten assolir un major benestar, autoestima, seguretat, confiança i una major qualitat en la relació amb els fills i filles (fet que també ha suposat un impacte en el desenvolupament integral dels infants); promovent així la resiliència i l'empoderament de les dones mares. En aquest sentit, els Espais Familiars 0-3 són un escenari significatiu on les cures (en tots els seus nivells) es posen al centre per poder maternar i cuidar amb major plenitud. Per una altra banda, es posa de manifest la necessitat de posar en valor els diferents estils i models de criança, especialment aquells que són comunitaris. En relació a això, les dones mares migrades que han viscut les seves primeres experiències de maternitat des de la col·lectivitat i la solidaritat són una gran font d'aprenentatge per poder recuperar aquestes pràctiques que en les societats occidentals han anat desapareixent. En aquest sentit, tal com exposa Del Olmo (2013) en la seva obra '*On està la meva tribu?*', la ideologia neoliberal que impregna tot el sistema ens fa viure i creure

que som éssers autònoms, independents i lliures però això ens fa oblidar que som éssers purament socials, que som interdependents els uns dels altres, éssers vulnerables que necessitem ser cuidats i cuidar al llarg de la nostra vida, que necessitem la mirada de l'altre per construir-nos, per ser. Per això, és urgent criar i maternar des de la col·lectivitat, per poder identificar-nos, reconèixer-nos, ajudar-nos i no deixar a ningú enrere. Tal com diu el proverbi africà, *'per criar un infant fa falta una tribu'*. Així doncs, cal fomentar la creació de xarxes socials de suport que sostinguin la criança i la vida en sí mateixa.

Respecte als objectius plantejats en el treball, considero que s'han pogut aconseguir satisfactòriament, ja que he pogut analitzar amb gran profunditat la funció de suport social i emocional que exerceixen els Espais Familiars 0-3 en l'acompanyament a dones que viuen la maternitat en un context migratori sense xarxa familiar i social i en situació de vulnerabilitat, i l'impacte que té aquest acompanyament en la seva vivència i experiència de maternitat. En relació a això, els testimonis de les famílies acompanyades a l'Espai Familiar 0-3 han sigut, personalment, l'aspecte més valuós de la investigació, ja que dona lloc, veu i valor als seus propis relats i realitats maternes, essencials per construir un imaginari del que suposa transitar l'experiència de maternitat en un context així i com la necessitat inherent de fer xarxa empeny a les persones a relacionar-se des de la cura, el suport i l'ajuda mútua. En aquest sentit, per mi ha sigut molt interessant poder observar i aprofundir en com s'ha anat gestant la xarxa de suport mutu i cura entre les mares participants de l'Espai Familiar; en relació a això, crec que ha suposat una gran riquesa i aprenentatge veure les interrelacions de les famílies i com aquestes han anat evolucionant al llarg de les sessions fins a esdevenir veritables relacions properes i solidàries que han arribat a tenir un impacte molt important en el món emocional de les dones mares acompanyades.

Així doncs, es confirma que els Espais Familiars 0-3 donen resposta a les necessitats i reptes de les dones que viuen la seva maternitat en un context migratori i de vulnerabilitat, observant un impacte positiu pel que fa a la seva autoestima, autoconfiança i sentiment d'autoeficàcia maternal, capacitats essencials per poder enfortir les seves competències parentals; sent els Espais Familiars 0-3, espais d'acompanyament, bon tracte, cura i resiliència per a les famílies. Per tant, es demostra la hipòtesi plantejada en la investigació.

En relació a les limitacions de la investigació, voldria destacar que m'he trobat amb algunes dificultats per poder aplicar en la seva totalitat les tècniques d'investigació plantejades inicialment. En aquest sentit, es contemplava poder aplicar un grup de discussió amb el grup de famílies observat, per tal de poder conèixer amb més profunditat les seves necessitats, expectatives i opinions en quant a l'acompanyament i les relacions creades entre les famílies, per tal de poder guiar una proposta de projecte de suport mutu entre famílies més enllà del generat a l'Espai Familiar 0-3. En relació a això, els tempos limitats i el fet d'haver d'ajustar-me com a professional als requeriments del projecte, ha fet que no pogués aplicar ni elaborar de manera integral el que tenia plantejat en un inici. No obstant això, les evidències obtingudes m'han permès esbossar les línies molt generals d'una idea de projecte de *'Comares'* que posi en el centre les experiències vitals de les dones mares migrades en relació a la criança col·lectiva i generi la creació de més xarxes de suport mutu entre famílies que viuen la seva experiència de maternitat i criança en contextos de solitud, aïllament i de molta vulnerabilitat. Així doncs, com a perspectiva de futur d'aquest Treball Final de Màster, em plantejo poder seguir investigant al voltant de la creació de xarxes de suport mutu entre famílies migrades i si aquestes perduren més enllà de l'experiència de participació en els

Espais Familiars 0-3, per poder valorar el seu impacte a llarg termini en termes d'inclusió i convivència social; així com, la de poder consolidar el projecte de 'Comares', amb la idea que es pugui desenvolupar amb l'acompanyament de l'Espai Familiar 0-3, però el qual tingui un abast més ampli, per tal de poder consolidar xarxes de suport a nivell més comunitari i complementàries a les que es poden donar als espais familiars. També, em genera un gran interès poder explorar la relació i identitat mare-filla/filla-mare des de la diàspora i com poder acompanyar aquest dol i aquesta construcció de la identitat materna des de la distància física amb la mare per motius de migració. Per una altra banda, una altra limitació amb la que m'he pogut trobar és que hi ha molt poca literatura específica sobre la vivència de maternitat i l'acompanyament a famílies nouvingudes amb petita infància. Si ben és cert que hi ha varietat d'estudis sobre l'acompanyament a famílies en situació de vulnerabilitat social, no he trobat molts estudis que aprofundeixin en aquest aspecte. En relació a això, tot i que aquest fet m'ha pogut limitar, en certa manera, en el plantejament del marc teòric del Treball Final de Màster, considero que també m'ha donat l'oportunitat de poder generar un treball que aporta dades i resultats significatius pel que fa a l'experiència de maternitat en un context migratori, a les seves necessitats i a l'impacte que té l'acompanyament dels espais familiars 0-3 i la xarxa de suport mutu en la seva pròpia experiència de maternitat, visibilitzant algunes experiències per a l'acompanyament de famílies migrades amb petita infància en situació de vulnerabilitat. No obstant això, la mostra de la investigació és certament petita i això, potser, ha estat una altra limitació pel que fa a la generació d'evidències més sòlides; per això, una altra línia de futur d'aquest treball podria ser aplicar la investigació a una mostra i població d'estudi més gran. Tot i així, estic molt satisfeta amb el treball que he realitzat; un treball fet amb molta estima, consciència, compromís i convicció per donar visibilitat i acompanyar els reptes i necessitats de les maternitats migrades i per reivindicar escenaris que fomentin la pràctica de la criança comunitària i les cures mútues i col·lectives com a base d'una estructura social ètica, solidària i igualitària.

Per concloure, m'agradaria remarcar que, tot i el gran impacte que exerceixen els espais familiars de petita infància i la creació de xarxes de suport mutu entre famílies en el benestar familiar i el desenvolupament dels infants, per a que les famílies i la infància puguin estar realment bé, cal anar a l'arrel i, per això, és essencial que hi hagi polítiques socials que assegurin l'equitat a totes les famílies mitjançant la redistribució de la riquesa, revertint així les desigualtats socials i econòmiques que són tan evidents en un món globalitzat. Polítiques que garanteixin els drets bàsics de les persones, la cobertura de les necessitats bàsiques i la igualtat d'oportunitats. Tal com assenyalen Barudy i Dantagnan (2009), un model econòmic neoliberal comporta grans riscos per a la infància i les persones en general pel que fa a l'imparable creixement de les desigualtats i situacions d'extrema pobresa, vulnerabilitzant la seva existència. En relació a això, no pot ser que hi hagi famílies amb infants petits que visquin en pensions, habitacions rellogades o estiguin en processos de desnonament. No pot ser que cada vegada vagi en augment l'empobriment de les condicions de vida per un mercat laboral cada vegada més precaritzat i provoqui que les famílies i els infants pateixin de carència material. No pot ser que un 'tros de paper' atorgui o tregui drets, empenyent a les persones a viure en els marges de la fragilitat durant anys per estar en situació administrativa irregular. Crec fermament que, una de les lluites més importants que tenim avui dia a la nostra societat, és la lluita pels drets de les persones migrades i la lluita per poder aconseguir models socioeconòmics més igualitaris i equitatius amb les necessitats de les persones. És necessari assumir el compromís ferm de que *'tots els drets per a totes les persones'* sigui una realitat.

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Llibres, articles i informes

Baños, M. (2022). *L'accés a la salut i a la Salut Sexual i Salut Reproductiva de les dones refugiades a Catalunya*. Farmamundi.

Barudy, J. i Dantagnan, M. (2009). *Los buenos tratos a la infancia. Parentalidad, apego y resiliencia*. Gedisa.

Capdevila, N., Longás, J. (2013). *La intervención socioeducativa con pequeña infancia y familias vulnerables: Análisis de los proyectos Espacios Familiares 0-3 del programa CaixaProinfancia*. Educación Social. *Revista de Intervención Socioeducativa*, 52, 67-89.

Delgadillo, P. i Trejo, E. (2022). *Sororidad, un pacto entre mujeres y para mujeres*. Revista Cámara. *Periodismo legislativo*, 125, 50-53.

De Febrer, V. (2021). *Espais familiars de petita infància (0-3 anys). Característiques i funcions dels professionals*. Diputació de Barcelona i Universitat de Barcelona.

Del Olmo, C. (2013). *¿Dónde está mi tribu? Maternidad y crianza en una sociedad individualista*. Clave Intelectual.

Ferrant, G., Tuccio, M., Loiseau, E. i Nowacka, K. (2014). *The role of discriminatory social institutions in female South-South migration*. OECD Development Centre.

Fuentes Peláez, N., Mateos, A., Guggiari, M. i Rabassa, J. (2021). *El Model SIS en la franja de 0 a 3 anys: reflexions des de la pràctica*. Diputació de Barcelona i FEDAIA.

Fundació "la Caixa". (2022). *Apoyo a familias 0-3. Pilotaje de experiencias de apoyo a la primera infancia en familias en situación de vulnerabilidad social por causa de la pobreza ("Proyecto 0-3")*. Fundació "la Caixa".

Granada, I., Ortiz, P., Muñoz, F., Saldarriaga, A., Pombo, C. i Tamayo, L. (2021). *La migración desde una perspectiva de género: ideas operativas para su integración en proyectos de desarrollo*. Unidad de Migración de la División de Género y Diversidad del Banco Interamericano de Desarrollo.

Herrera, G., Carrillo, M. i Torres, A. (2005). *La migración ecuatoriana. Transnacionalismo, redes e identidades*. Flacso.

Kropotkin, P. (1902). *El apoyo mutuo: un factor de evolución*. Pepitas de calabaza.

Mariscal, S., Giménez-Dasí, M., Carriedo, N. i Corral, A. (2009). *El desarrollo psicológico a lo largo de la vida*. UNED.

Martínez-Olmo, F. (2015). *Apunts sobre tècniques d'obtenció d'informació: característiques generals i estratègies*. Document Inèdit. Universitat de Barcelona.

Munarriz, B. (1992). *Técnicas y métodos en investigación cualitativa*. Universidad del País Vasco, 101-116.

Muñoz, L., Sanchez, X., Arcos, E., Vollrath, A. i Bonatti, C. (2013). *Vivenciando la maternidad en contextos de vulnerabilidad social: un enfoque comprensivo de la fenomenología social*. Rev. Latino-Am. Enfermagem.

OECD/European Commission. (2023). *Indicators of Immigrant Integration 2023: Settling in*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d5020a6-en>.

Olabuénaga, J. (2007). *Metodología de la investigación cualitativa*. Universidad de Deusto.

Pérez-Orozco, A., Paiewonsky, D. i García, M. (2008). *Cruzando Fronteras II: Migración y desarrollo desde una perspectiva de género*. Instituto Nacional de Investigaciones y Capacitación de las Naciones Unidas para la Promoción de la Mujer (UN-INSTRAW).

Sánchez, C. (08 de febrero de 2019). *Normas APA-7ma (sèptima) edición*. Normas APA (7ma edición). <https://normas-apa.org/>

Sanz, M. i Clares, P. (2012). *Guía práctica para la realización de Trabajos de Fin de Grado y Trabajos de Fin de Máster*. Editum.

Sassen, S. (2003). *Contrageografías de la globalización. Género y ciudadanía en los circuitos transfronterizos*. Traficantes de sueños.

Sevillano, M., Pascual, M. i Bartolomé, D. (2007). *Investigar para innovar en enseñanza*. Pearson Educación.

Sipi, R. (2018). *Mujeres africanas. Más allá del tópico de la jovialidad*. Wanafrica.

Spade, D. (2022). *Apoyo Mutuo. Construir solidaridad en sociedades en crisis*. Traficantes de sueños.

Stern, D., Bruschiweiler-Stern, N. i Freeland, A. (1998). *El nacimiento de una madre. Cómo la experiencia de la maternidad te hará cambiar para siempre*. Paidós.

Valiña, C. (2019). *Interseccionalidad: definición y orígenes*. Periféricas. *Escuela de feminismos alternativos*. [INTERSECCIONALIDAD: DEFINICIÓN Y ORÍGENES – PeriFéricas \(perifericas.es\)](https://perifericas.es/)

Lleis i normatives

Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, *sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social*. BOE núm. 10, de 12/01/2000. <https://www.boe.es/eli/es/lo/2000/01/11/4/con>

Real Decreto-ley 16/2022, de 6 de septiembre, *para la mejora de las condiciones de Trabajo y de Seguridad de las personas trabajadoras al servicio del hogar*. BOE núm. 216, de 08/09/2022. <https://www.boe.es/eli/es/rdl/2022/09/06/16/con>

Pàgines web

[Principios — Red de Apoyo Mutuo \(redapoyomutuo.com\)](#) [Consulta: Abril 2023]

[Regularización.Ya · Movimiento estatal auto organizado migrante y antirracista | Somos un movimiento estatal autoconvocado de colectivos y organizaciones por los derechos de las personas migrantes. Nacimos con un objetivo claro: escribir nuestra propia historia y defender nuestros derechos, por justicia social. \(regularizacionya.com\)](#) [Consulta: Setembre 2023]

[Chileatiende - Chile Crece Contigo](#) [Consulta: Setembre 2023]

[Sororidad - Wikipedia, la enciclopedia libre](#) [Consulta: Setembre 2023]

Altres documents consultats

Memòria 2021 '*Acompanyem persones, generem oportunitats*' de la Fundació de l'Esperança. [Consulta: Febrer-Març 2023]

Pla Estratègic 2021-2023 de la Fundació de l'Esperança. [Consulta: Febrer-Març 2023]

Projecte Educatiu de la Fundació de l'Esperança. [Consulta: Febrer-Març 2023]